

מגדולי החסידות

מאת

הרב אברהם יצחק ברומברג

הוצאת בית הלל
ירושלים, תשמ"ב

כל הזכויות שמורות
All rights reserved

"בית הלל"
לכטנשטין את הולדר
רח' שטראוס 36
ירושלים, ת.ד. 5093

Lichtenstein & Holder
36 Strauss St. Jerusalem
P.O.B. 5093, Israel

נדפס בארץ-ישראל
Printed in Israel

מגדולי החסידות

בית קוז'ניץ

מאת

הרב אברהם יצחק ברומברג

הוצאת בית הלל
ירושלים, תשמ"ב

האדמורי"ם לבית קוז'ניץ

ה מגיד ר' ישראל מקוזניץ זצ"ל

האדמו"ר ר' משה אליקים בריעה זצ"ל

השרף ממוגילניצא וצאצאיו זצ"ל

האדמו"ר ר' אלעזר מקוזניץ זצ"ל

האדמו"ר ר' יחיאל יעקב זצ"ל

האדמו"ר ר' ירחמיאל משה זצ"ל

■

■

■

■

■

ט ו ק ד ש ב ח ב ה

לידד נפשי ר' יעקב נ"י

בן החסיד המפורסם הנדיב

ר' חיים וולף קאפליושניק ז"ל

טלודז, מותיקי חסידי קוזניץ

מאת המחבר

תוכן הענינים:

הקדמת המחבר . . . . . ה—י
המגיד מקוזניץ

פרק א. תולדותיו, רבותיו וחבריו . . . . . יא—לב
פרק ב. פעולתו . . . . . לג—מו
פרק ג. אחרית ימיו . . . . . מו—נב
האדמו"ר ר' משה אליקים בריעה

פרק א. תולדותיו . . . . . נג—עב
פרק ב. ממצבם של יהודי פולין בזמנו והשפעתו

עב—פא . . . . .
הרבנית פערעלע שפירא, בתו של המגיד מקוזניץ פא—פו
ה"שרף" ממוגילניצא

פרק א. ילדותו ונעוריו . . . . . פז—צא
פרק ב. נשואיו ורבנותו . . . . . צב—צז
פרק ג. נעשה אדמו"ר . . . . . צז—קי
פרק ד. יחסו לארץ ישראל . . . . . קי—קיב
פרק ה. צאצאיו: בנו האדמו"ר ר' אלימלך מגרודזיסק
ונכדו האדמו"ר ר' ישראל מגרודזיסק, הי"ד

ושאר צאצאיו . . . . . קיב—קיט
פרק ו. אחרית ימיו . . . . . קיט—קכו
האדמו"ר ר' אלעזר מקוזניץ . . . . . קכו—קלו
האדמו"ר ר' יחיאל יעקב . . . . . קלז—קמב
האדמו"ר ר' ירחמיאל משה הופשטיין

פרק א. ילדותו, ותקופת סטולין . . . . . קמג—קנב
פרק ב. נעשה אדמו"ר . . . . . קנב—קסט
פרק ג. יחסו לא"י . . . . . קסט—קעד
פרק ד. אחרית ימיו וצאצאיו . . . . . קעד—קפ
מקורות וציונים . . . . . קפ—קפד
מפתח השמות . . . . . קפה—קפח

ה ק ד מ ה

בספרי זה השמונה-עשר בסדרה "מגדולי התורה והחסידות" אני מנסה לתאר את בית קוזניץ על כל שושלתה, ועל שני הענפים שהסתעפו ממנה: מוגילניצא וגרודזיסק. החל ב"אבי השושלת ומיסדה ר' ישראל הופשטיין, הנודע בשם "המגיד מקוזניץ", וגמר בצאצאיו שהמשיכו את השושלת במשך חמשה דורות עד השואה הנאצית שבדורנו.

המגיד מקוזניץ זבן דורו ה"חווה" מלובלין הם הראשונים שהפיצו את תורת הבעש"ט על אדמת פולין והם שיסדו מרכזי חסידות בארץ זו ועל כן שניהם נחשבים לאבות החסידות הפולנית.

כלובלין, מרכזו של "החווה", כן קוזניץ מרכזו של "המגיד" נעשתה במשך הדורות "שם דבר", כי משם יצאה תורתו של אותו צדיק וגאון בנגלה ובנסתר לכל קצוי פולין וגם הרחק מחוצה לה. קטן קומה ורזה היה "המגיד" מקוזניץ, כמעט ורק עור ועצמות, עטוף מוכין וכסתות, וכל ימיו חולה ושוכב במטה, אבל רוחו הרקיעה שחקים, ולדברו יחלו רבבות אלפי יהודים בפולין. לא בכדי נעשה מנהיגם של אלפים ורבבות בשעתו, והשאיר אחריו ירושה לדורות. בספרי זה נתתי רק תמצית פעולתו של "המגיד", כיון

שעליו כבר כתבו אחרים. בענינים מסוימים נתתי הארה חדשה והבלטתי דברים מיוחדים. דלגתי על דברים שכבר אמרום אחרים. התמסרתי בעיקר לתאור צאצאיו של המגיד שעליהם עדיין לא נכתב, ורק חמר גלמי מצאתי לפני.

בראש וראשונה בנו ר' משה אליקים בריעה, שהיה בחיי אביו "נסתר". הבריות לא עמדו על טיבו ואחרי פטירת המגיד רצו לעשותו בלן בקוונניץ, כדי להמציא לו מקור לפרנסה. ורק הודות להתערבותו של ה"חווה" מלובלין הושיבוהו על כסא אביו. הוא נהג את העדה במשך שלש-עשרה שנה (תקע"ה—תקפ"ח) והשאיר אחריו שמונה ספרים שנדפסו לאחר פטירתו במשך חמשים שנה, ומתוכם אנו למדים שהיה גדול בנגלה ובנסתר.

לאחר פטירתו של ר' משה אליקים בריעה, ירש את הכסא, ראשון הנכדים, ה"שרף" ממוגילניצא. הוא היה בן בתו של המגיד, הרבנית פערעלע, ונתחנך בימי ילדותו ונעוריו אצל סבו המגיד בקוונניץ והיה גדול בתורה ובחסידות. הוא נהל את העדה עשרים ואחת שנה (תקפ"ח—תר"ט). לא השאיר אחריו ספרים אבל בנו הצדיק ר' אלימלך מיסד ענף גרודזיסק וגם בנו הקדוש ר' ישראל, שנספה בידי הנאצים, זכו להדפיס ספריהם בחייהם.

הנכד השני של המגיד, ר' אלעזר, בנו של ר' משה אליקים בריעה, המשיך את שושלת קוונניץ לאחר פטירתו של "השרף" במשך שלש-עשרה שנה (תרי"ט—תרכ"ב). הוא היה עמקן בתורת החסידות. נשאר ממנו רק ספר קטן "חדושי מהר"א".

את מקומו של ר' אלעזר ירש בנו ר' יחיאל יעקב בהיותו בן שש עשרה. הוא התחיל לסלל לעצמו דרך מיוחדת בחסידות. מענינת מימרתו שאמר: "מדוע כתוב בתורה "בנערינו ובזקנינו נלך" ולא "בזקנינו ובנערינו", כי יבא זמן שהצדיקים הזקנים ילכו אחרי הצעירים. הוא היה בין הצדיקים הצעירים, אולם נקטף בדמי ימיו בהיותו בן עשרים, ורק ארבע שנים "מלך".

בנו ר' ירחמיאל משה, דור חמשי להמגיד, שנתיתם מאביו בגיל חמש, התחנך בסטולין אצל אביו חורגו ר' אשר וזקנו חורגו ה"בית אהרן". בהיותו בן עשרים וארבע חזר לקוזניץ והחזיר את עטרת שושלת קוזניץ ליושנה. הוא נפטר בשנת תרס"ט, בהיותו בן ארבעים ותשע.

המגיד מקוזניץ שירש את ה"לב" החסידי מרבו הרבי ר' אלימלך מליזנסק, ובצרוף מוחו הגאוני בתורה הניח את היסודות לחסידות בפולין. הוא ראה את תפקידו כשליחות, והיה אומר: "אני עומד לפני השם יתברך מוכן כמו נער משולח לעשות כל מה שיצוה אותי בכל זמן ועידן". ונכדו "השרף" בא אחריו ואמר: "אם אדם מישראל בא לידי מדרגת ביטול עצמו ונחשב כאין וכאפס בעיני עצמו, הרי יוכל לקבל מן השמים יותר ממה שמקבל על ידי הכלים שלו". ור' ירחמיאל משה, הדור החמישי מהמגיד, אשר שני בתי אבות גדולים בחסידות, קוזניץ וסטולין, השפיעו על עיצוב דמותו הרוחנית, היה מוכן לתת את נפשו בעד קיום דרכי התורה וחהסידות. ביחוד בשנות המהפכה של

1905 כשהפועלים היהודיים התחילו לפרוץ את חומת היהדות, הוא עמד בפרץ במסירות נפש רבה.

האדמו"רי"ם לבית קוזניץ וענפיו השפיעו השפעה עצומה בעיצוב דמותו של היהודי החסידי בפולין במשך הדורות הללו. אותם החסידים שהיו כל ימות השבוע רדופים על צוארם בעניני פרנסה ונתונים לגזרות שונות מצד השלטונות שהצרו את צעדיהם, משבאה שבת קדש נחה עליהם רוח אחרת והיו נראים כבני מלכים.

המגיד מקוזניץ ובנו ר' משה אליקם בריעה אמרו עליו על הרבי ר' אלימלך מליזנסק "שהיה רגיל לסתום את אזניו בשבת מגודל קדושת השבת המנקשת באזניו עד שלא יכול לסבלו" (באר משה פ' תולדות). קדושת השבת היתה "מנקשת" באזניו של כל חסיד בפולין במשך תקופה ארוכה. וגם בתקופה האחרונה לאחר תקומתה של פולין בשנת תרע"ח כשקבעו את יום הראשון כיום מנוחה של חובה במדינה והכריחו גם את היהודים לסגור את עסקיהם, ונמצאו מפסידים שני ימים בשבוע, שמרו היהודים על השבת ברוב הקהלות, הודות לאותה "נקישת השבת" באזניהם. וכן בכל שאר שטחי החיים היהודיים הקימה החסידות בפולין חומה חזקה בפני כל רוח מצויה ובלתי מצויה. בתוך מלחמת הקיום הקשה של יהודי פולין שימשה להם תורת המגיד מקוזניץ מגדלור ומורה דרך. הכתוב "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך" היה המגיד מקוזניץ אומר — התכוין ליהודי שכל עסקיו ויגיעותיו להשגת

מזונותיו הם מתוך הכרח להחיות נפשו, אבל העיקר אצלו הם חפצי שמים" (אבות ישראל פ"ד). "חפצי שמים" היו במשך 150 השנים האחרונות המכריעים והקובעים בחיי היהודים בפולין.

נימה מיוחדת של חיבת ארץ ישראל עוברת כחוט השני בבית קוזניץ לדורותיו, החל מן המגיד ועד הדור האחרון, הדור הששי מיוצאי חלציו, האדמו"ר ר' ישראל אלעזר מקוזניץ שליט"א, כעת בניו-יורק, שהיה מיוזמיו ומיסדיו של "כפר חסידים" בארץ ישראל לפני כארבעים שנה.

את החומר למונוגרפיה זאת אספתי מספרים שונים: עשר אורות להרב ישראל ברגר, שפתי קדש מאת הרב יועץ קים קדיש, ספרן של צדיקים מאת ר' אלעזר דב ב"ר אהרן מקוזניץ, דברי תורה מאת הרב משה ב"ר חיים קוזניצר, החסידות לאהרן מרקוס, דור דעה להרב יקותיאל קמלר, המגיד מקוזניץ לצ. מ. רבינוביץ. ובעיקר נזקקתי לספריו של המגיד במקורם, שרשימתם ניתנת בתוך הספר בסוף הפרק על המגיד. וכן מצאתי חמר מענין בספריו של ר' משה אליקים בריעה, בנו של המגיד.

דברים שבעל פה קבלתי מידידי היקר ר' יעקב קאפעליושניק נ"י היושב כעת בארצות הברית, שזכה להיות כמה שנים במחיצתו של הצדיק ר' ירחמיאל משה בקוזניץ. ידידי הנ"ל הוא מחסידי קוזניץ הותיקים, והוא חתנו של האדמו"ר ר' ישראל טויב ממודזין בעל "דברי ישראל".

הקדמה

וכן הנני אסיר תודה לרבנית הסופרת מרת מלכה שפירא
תחי' בתו של הצדיק ר' ירחמיאל משה זצ"ל שעברה על
הכתב יד והעירה הערות לתולדות אביה ומסרה חומר
חשוב לדמותו של אביה.

תודה לבבית לידיד נפשי ורעי הטוב ר' ישראל גן-צבי
נ"י שעבר על כמה פרקים מספרי והעיר הערות נכונות.
וכל מי שסייע בידי בעצה טובה ובמציאת החומר לספר
ושלא הזכרתי שמם, יבואו כולם על הברכה ועל התודה.

ט"ו בשבט, תשכ"א, ירושלים.

אברהם יצחק ברומברג

המגיד מקוזניץ

פרק א

מתולדותיו. רבותיו וחבריו

מסופר: כשהגיעה שעתו של הרבי ר' אלימלך מליזנסק להפטר מן העולם סמך את ידיו על ראשי תלמידיו המובהקים והאציל מרזחו עליהם. ולארבעה מהם, הקרובים אליו ביותר, חלק והוריש מכחות נפשו: לר' מנחם מנדיל מרומנוב נתן את מוחו, לר' אברהם יהושע העשיל מאפטא — כח פיו, לה"חווה" מלובלין — את מאור עיניו, ולר' ישראל "המגיד" מקוזניץ הוריש את לבו.¹

ואמנם לב בוער היה לו לר' ישראל המגיד מקוזניץ. בלבו בערו שלש אהבות: אהבת הבורא, אהבת הבריות ואהבת התורה. את שלשתן שילב ושזר זו בזו עד שהיו אצלו ללהבה אחת גדולה, אשר כאש תמיד תוקד על מזבח לבו ולא תכבה, ובאשו זאת היה מדליק ומלהיב את לבות ישראל. לא בכדי כנוהו "בעש"ט השני" ואף שמו היה כשמו של הבעש"ט, וגולד מברכתו של הבעש"ט.

והגם שהמגיד מקאזניץ חי בדורו של הבעש"ט והיה כבן עשרים ושלש כשהבעש"ט נפטר לא מצאנו בספריו שיזכיר כי היה אצל הבעש"ט, כשאר תלמידי הבעש"ט שנסעו

אליו*). רק במקום אחד בספרו „עבודת ישראל“ (ע' צ"ו) הוא מספר שראה את הבעש"ט בחלום ודבר עמו. הוא מספר: פעם אחת ראיתי את הבעש"ט בחלום ושאלתי אותו מפני מה בתחלת עבודתי כאשר נכנסתי אל הצדיקים ללמוד ממעשיהם והרגלתי את עצמי לעבוד השם ית', הרגשתי בעצמי שנוי לטובה מיום אל יום בעסק התורה לשמה ובכוונת התפלה ושאר מעשים. ועתה אינני מרגיש כלל השנוי ונדמה לי כמו יום אתמול כן היום, וכמו כן יום מחר. והשיב לי בדרך משל: כשהתינוק לומד א' ב' או סדור או חומש, מדי יום ביומו ניכר השנוי בו שלומד יותר ממה שלמד אתמול. למשל, בשבוע העבר למד פרשה אחת חומש ועתה לומד ב' פרשיות, וכיוצא בו. מה שאין כן אם הולך ומתגדל ולומד בעצמו גפ"ת עם הפוסקים והוא מפולפל גדול, אין ניכר בו שנוי יום מיום.

ר' ישראל, המגיד המפורסם מקוזניץ, נולד בשנת תצ"ז בערך², בעיירה אפטא (אופטוב) שהשתייכה למחוז צוימיר (סנדומירזש) שבפולין, לאביו ר' שבתאי ולאמו פעריל**). לעת זקנותם. אביו ר' שבתאי הופשטיין היה כורך ספרים והתפרנס ממלאכתו זו בדוחק רב. ואף שהיה כל ימיו עני מרודה לא רצה להזדקק למתנת בשר ודם ומעולם לא קבל מקופות

---

* הוא אמנם השתוקק לנסע אליו, אבל בימים ההם לא קל היה לנסע מרחק רב כזה. (שפתי קדש ע' 7 סימן ה).

** היא היתה אשתו השניה של ר' שבתאי (שם, ע' 6).

הצדקה. הוא שם בטחוננו בה' ותמיד היה שמח בחלקו. איש תם וישר היה ר' שבתי ועבד את ה' בשמחה וביראה. גם אשתו מרת פעריל הסתפקה במועט שבעלה השתכר ביגיע כפיו ולא באה בטרוניות על רוע מזלה ולא התאוננה על דחקם ולחצם. וכך חיו ר' שבתי ואשתו בשלום ונחת כל הימים. רק דבר אחד צער אותם: הם השתוקקו מאד לבן. ואף שהגיעו כבר לזקנה, בכל זאת לא נתיאשו מתקותם. ואמנם לעת זקנה הם נפקדו בבן, הרי הוא המגיד מקוזניץ שהאיר את עיני ישראל בצדקותו, תורתו וחסידותו.

לידתו עטופה אגדות נפלאות. מסופר: פעם ביום הכפורים פרצה קטטה בבית המדרש אשר בו התפלל ר' שבתי, והמתפללים הכו זה את זה במחזורים שבידיהם עד אשר קרעום. אותה שעה עמד ר' שבתי שקוע בתפלתו, כדרכו תמיד, ולא שמע ולא הרגיש בכל אשר התרחש בבית המדרש. דעתו היתה נתונה לתפלות הקדושות של היום ואגב גם שפך שיחו לפני שוכן מרומים שיזכהו בבן אשר יאיר עיני ישראל בתורתו. אחרי התפלה נגשו אליו המתפללים ואמרו לו בדרך צחוק שהשנה הוא יושע, תהיה לו שנה טובה. ר' שבתי לא הבין למה ירמוזו בדבריהם, כי לא שמע את הקטטה וכי נקרעו כל המחזורים. הוא קבל את דבריהם לפי תומו כברכה שתהיה לו שנה טובה ויושע בבן זכר, כי הרי חשוד בנים היה. וכך זמנו לו מן השמים אותה שנה פרנסה שהכל הביאו אליו לכרוך את מחזוריהם הקרועים, וגם בבן נתברך באותה שנה.³

ומסופר: כשהיתה הדלות שורה בביתו של ר' שבתי,

כי לא נמצאה לו עבודה די מחיתו והיה הוא ואשתו ממש רעבים ללחם כל ימות השבוע. הגיעו הדברים לידי כך שפעם לא היה להם כסף, לצרכי שבת ונשארו בלי יין לקדוש, בלי חלות ובלי נרות. ואם ה' לא רצה לתת להם לצרכי שבת החליטו לצום כל השבת ובלבד שלא להצטרך לבריות. ביים הששי בצהרי היום הלך ר' שבתי לבית המדרש לקרא תהלים, לעבר על הסדרה ולהתכוון לקבלת שבת כדרכו תמיד. אחר התפלה נשאר בביהכ"נ עד שיצאו כל המתפללים והלך לביתו יחידי בכדי שלא יקיפוהו השכנים בשאלות מדוע אין אור בביתו בליל שבת קדש. אולם מה נשתומם בהגיעו סמוך לביתו ובראותו אור נרות השבת בוקע מבעד חלון ביתו הדל. נפל לבו בו והתחיל חושד בפעריל זוגתו שמא לא יכלה להתאפק האשה והלכה ובקשה מהשכנים נרות בהלואה, או במתנה קבלה מהם. ומה גדל תמהונו כאשר נכנס אל הבית וראה כי השלחן ערוך בלחם ויין, בשר ודגים, וכל מטעמי שבת. לא רצה ר' שבתי לחקור את אשתו ולדרוש מנין לה כל אלה כדי שלא לצערה בשבת אבל אשתו הרגישה את לב בעלה הצדיק ואת צערו זספרה לו בשמחה רבה כיצד באה אליהם ישועת ה' כהרף עין. והמעשה כך היה: בשעה שר' שבתי הלך בצהרי היום לבית המדרש, התחילה היא לכבד את הבית לכבוד שבת. והנה באחת הפנות נצנצו פתאום לנגד עיניה כפתורי זהב שהיו תפורים על כפפות ישנות. לקחה את הכפתורים והלכה ומכרה אותם וקבלה סכום הגון בעדם. בכסף זה הלכה וקנתה את כל צרכי השבת. כאשר שמע ר' שבתי את ספורה של אשתו, ראה כי מן השמים נשלחה להם

הישועה שלא יעשו שבתם חול, והתחיל רוקד מרב שמחה. והאגדה החסידית מוסיפה ומספרת: באותו זמן שר' שבתי רקד את ריקודו מסביב לשלחן השבת שלו, ישב הבעל שם טוב במעזיבו ליד שלחן השבת עם חבורת תלמידיו והיה זה באמצע הסעודה. פתאום התחיל הבעל שם טוב צוחק. התפלאו התלמידים על צחוק מוזר זה של רבם הקדוש ובפרט בסעודת ליל שבת קודש, אבל לא הרהיבו בנפשם עוז לשאול את רבם מדוע צחק. במוצאי שבת קודש לאחר ההבדלה נגש אליו תלמידו הותיק ר' זאב קיציס ובקש שיסביר את פשר הצחוק שצחק אמש באמצע סעודת ליל שבת. הבעל שם טוב לא ענהו ורק אמר לו שיצוה על העגלון להתכונן לנסיעה. הבעל שם טוב עלה על העגלה ועמו תלמידיו מבלי שידעו לאן נוסעים ומהי מטרת הנסיעה. הם כבר היו מורגלים בנסיעות כאלו עם רבם מבלי לשאול שאלות. למחרת בבקר הגיעו לאפטא. הבעל שם טוב שלח מיד לקרא אליו את ר' שבתי הכורך וכשזה בא לפניו ציוהו לספר מה קרה לו בליל שבת. ספר ר' שבתי לבעל שם טוב את כל הספור מתחלתו ועד סופו, איך שנשאר בלא פרוטה לצרכי השבת ובדרך נס נושע והיה לו כל טוב, ומרוב שמחה על הנס הזה יצא במחול זבריקודין כדי להודות לה' על הטובה שעשה עמנו. כשגמר ר' שבתי את דבריו, אמר לו הבעש"ט: "דע לך שכל הפמליא של מעלה השתתפה עמך בשמחתך. ועתה אמור: מה שאלתך ומה בקשתך וינתן לך".

השיב לו ר' שבתי כי אינו מבקש לא כסף ולא זהב,

רק דבר אחד מבקש הוא מהקב"ה שיפקדהו בבן זכר של קיימא. אז ברך אותו הבעל שם טוב וברכתו נתקיימה. לתקופת השנה נולד להם הבן ולברית המילה בא הבעש"ט והיה הסנדק. לילד ניתן השם "ישראל", על שם הבעש"ט, כי מכח ברכתו בא לעולם. ויגדל הילד ויהי לאיש ויאר בתורתו וצדקותו את עיני ישראל. הריהו ר' ישראל המגיד מקוזניץ שכינהו גם בשם "הבעש"ט השני", כי היה למופת בדורו, כמו הבעש"ט בדורו הוא.⁴

אף שהיה ילד חלש וגופו צנום ורוזה, הצטיין בכשרונותיו. ובגופו הצנום שכנה נשמה גדולה ומוח חריף. עוד בשחר ילדותו הכירו בו שלגדולות נוצר. תפיסתו היתה מהירה ותשוקתו ללמוד תורה היתה חזקה. אביו, על אף עניו ודחקו, לא חשך מכספו לחינוך בנו ושכר עבורו את המלמדים הטובים ביותר שבעירו. הילד ספג לתוכו כל מה שלמד, וילך מחיל אל חיל וכבר בקטנותו התפרסם כ"עילוי" נפלא בעירו אפטא.

העיר אפטא נחשבה לעיר ואם בישראל והצטיינה מאז ומתמיד בגדולי התורה שבה ובעסקניה לטובת הכלל. גאונים בעלי שם ישבו שם על כסא הרבנות, ונהלו ישיבות גדולות. גם מנהיגי ועד ארבע הארצות היו מבין נכבדי העיר הזאת. הרבה חברות לתורה היו בה. חברה אחת בשם "נר תמיד של שבת" היתה של בעלי מלאכה ומגיד השיעור היה הרב החסיד ר' משה נתן שפירא. ר' שבתי כורד ספרים היה אחד מגבאי החברה הזאת ובמלאכת לבנו ישראל שבע שנים הכניס אותו כחבר לאגודה הזאת על מנת שישמע

בשבתות ובערבים לקח מפיו של הרב הנ"ל. וכך נמצא רשום בפנקס החברה הזאת שבאפטא: „בחול המועד פסח תק"ד נתקבל להחברה הבחור הקטן ישראל בן ר' שבת ונתן אביו מעות הקדמה ג' לוט כסף"⁵. וכך היה יושב הנער בן השבע לשלחן אחד עם לומדים קשישים לשמוע שיעור בתורה. *

צעיר לימים היה הנער אבל כבר ידע לשחות בים התלמוד ומפרשיו כגדול. הוא עשה לילות כימים. ביום היה לומד בישיבה, זבילילות לאחר שמיעת השעור מפי הרב היה יושב בבית המדרש ולומד לעצמו ביחידות כלמדין בקי ומנוסה. ואף על פי שהנער המתמיד לא בטל אף רגע אחד מלימודו, בכל זאת השגיח עליו אביו בעין פקוחה, כי גדולה היתה תשוקתו שבנו יהיה גדול בתורה.

מסופר כשהגיעו ימי החנוכה, יומי דפגרא בשביל תינוקות של בית רבן, חשש אביו פן יתפתה הנער וישחק עם שאר הנערים בבית המדרש ב„פתקים של ל"א", כמנהג ילדי ישראל בלילות חנוכה הארוכים, ולא רצה אביו לתת לו ללכת בלילות חנוכה לבית המדרש. אולם כיון שהנער הבטיח לאביו כי לא ישחק, קנה לו אביו נר קטן בעד שלש פרוטות שיוכל לאורו ללמוד והרשהו ללכת לבית המדרש, כי חשב שהנר יכלה מהר והזמן לא יספיק למשחק בפתקים, והילד בודאי יחזור מהר הביתה.

---

* מסופר שמדי שנה בשנה עד פטירתו היה תמגיד מקוזניץ שולח לאפטא מעות בסך הקצוב להחברה הזאת, שהיה חבר בה מילדותו. (שפתי קדש ע' 7).

אולם כנראה שבשמים שמחו מאד ב"עילוי" הקטן השקוע בקדושה ובטהרה ובשקידה נפלאה בלמודו, ונעשה לו נס והנר לא תם, אלא היה דולק והולך כל אותו הלילה. כל עוד הנר דלק חס הנער להפסיק את לימודו, וכך ישב והמשיך ללמוד ולא חש ולא הרגיש כי הלילה עבר. לפנות בקר חזר הביתה ושכב במטתו.

כאשר ראהו אביו, כעס מאד זהוציא עליו את כל חמתו כי חשד בו שבלה את הלילה במשחק הפתקים. מה עשה? לקח רצועת עור זהכהו עד זוב דם. והנער ספג את המלקות בדומיה. "באמת — אמר המגיד מקוזניץ בספרו את המעשה שקרה בו בילדותו — אילו אמרתי לאבי כי לא שחקתי ורק למדתי, היה מאמין לי ולא היה מלקה אותי. אבל לא רציתי ליהנות מכבוד התורה".⁶

כאשר בא לשבת על כסא הרבנות באפטא הגאון ר' דב בריש הכהן כ"ץ, נכדו של הש"ך, נכנס ה"עילוי" הצעיר ללמוד בישיבתו. שם נתחבר אל בנו ר' יצחק אברהם כ"ץ, שהיה אחר כך אב"ד פינטשוב והוא בעל שו"ת "כתר כהונה" (נדפס דרוהוביטש תרנ"ח). וברבות הימים כשהיה כבר ר' ישראל מפורסם כהמגיד מקוזניץ כתב אליו בעל "כתר כהונה" תשובה, ובה מזכיר את הימים בהם למדו ביחד בנעוריהם וכותב: "זכרתי ימים מקדם בהיות מעלת כבוד תורתו שזאב מים מבאר אדוני אבי מורי ורבי הגאון המנוח המפורסם, וכמה פעמים פלפלנו בדבר הלכה".⁷

בהיותו בן שלש עשרה יצא מביתו להיות גולה למקום תורה. תחלה נסע לעיר אוסטרובצי הסמוכה לאפטא ללמוד

שם בישיבתו של הגאון ר' יחזקאל, אביו של בעל שו"ת "הר הכרמל" (פפד"מ תקמ"ב). אולם לא נשאר שם הרבה זמן כי הגאון ר' יחזקאל נפטר בשנת תק"י. משם הרחיק נדוד לעיר הורחוב שבווהלין ללמוד אצל הגאון ר' מרדכי צבי הורביץ, בנו של הגאון ר' יצחק הלוי הורביץ אב"ד המבורג-אלטונא בעל שו"ת "מטעמי יצחק" (פיטרקוב תרס"ז).⁸

וכן למד בנעוריו אצל הגאון ר' מנחם אב"ד טארלא ומביאו בספרו "תהלות ישראל", פ"א. שמו יצא כגאון בכל קצוי פולין ורבים חזרו אחריו לקחתו לחתן להם. אחד מגדולי הרבנים ר' אהרן ב"ר מאיר מבריסק, מחבר הספר "מנחת אהרן", בא לקחתו לחתן לבתו, לאחר שבחן אותו וראה את כשרונותיו הגדולים, אולם מסבות שונות לא יצא השידוך אל הפועל. הוא נשא אשה מפשיסחא*) אחרי נשואיו התפרנס מן המלמדות בכפרים.⁹ בשנת תקכ"א, בהיות ר' ישראל כבן עשרים וארבע, נפטר לעולמו אביו הישיש. על מצבתו חרתו: "פ"נ איש תם וישר הישיש ה"ר שבתי בהר"ר זאב וואלף. נפטר ביום ו' כ"ה שבט שנת תקכ"א לפ"ק".¹⁰ א

המגיד העריך מאד את אביו. מספר בנו ר' משה אליקים בריעה: פעם בליל שמחת תורה ערך המגיד את ההקפות בשמחה ובהתלהבות עצומה יותר מהרגיל בכל שנה ושנה. ואני — מספר בנו — לא הרהבתי עוז בנפשי לשאול אותו

---

* שמה היה רויזע. כך מקובל בפי צאצאי המגיד.

על כך. אך גיסי הרה"ק אבי עזרא זליג אב"ד גרעניץ תרהיב עוז בנפשו ושאל אותו: חותני, מה יום מיומים? השיב לו: דע לך כי אבי ר' שבתי ז"ל יושב בגן עדן בהיכל אחד עם התנא ר' יוחאי, אביו של התנא האלקי רשב"י, והיום בקש ר' יוחאי מאבי שיקחהו עמו אל ההקפות שלי, זבעד זה הוא יקח את אבי בל"ג בעמר אל ההילולא של בנו רשב"י. וכן עשה. וכיון שר' יוחאי בא ועמד אצלי עם אבי, היה לי סיוע מקדושתו לערוך את ההקפות בשמחה ובהתלהבות יתירה⁹.

ביום הזכרון של אביו היה בא מפעם לפעם להשתטח על קברו. פעם בהיותו על הקבר עמד איוה זמן נשען על המצבה ושתק. אחר כך פתח פיו בבת צחוק ואמר אל השמש שליוהו: „אבי היה כורך ספרים, וגם אני כעת כרכתי וקשרתי כל העולמות זה בזה.“⁹

מדי בואו על קבר אביו היה מאתכסן אצל ידידו הצדיק ר' אברהם יהושע השיל שישב אז באפטא. מסופר: שנה אחת היה השלג רב מאד (יום הזכרון של אביו ר' שבתי חל בחרף כ"ה בשבט) וציוה הצדיק הנ"ל על אנ"ש לעשות שביל בשלג מפתח ביתו עד מקום קברו של ר' שבתי, כדי שיוכל המגיד מקוזניץ ללכת אל קבר אביו. וכן עשו⁹.

ועוד מסופר: כל אימת שהיה בא לאפטא להשתטח על קבר אביו היו מכבדים אותו בדרשה בבית הכנסת. פעם כאשר בקשוהו ראשי הקהל שידרש, אמר להם: כלום פעלתי אצלכם בדרשה שדרשתי בשנה שעברה? לא יכלו לענות לו דבר ויצאו מלפניו בעגמת נפש גדולה. אז קרב אליו איש

אחד מן ההמון, בעל מלאכה פשוט, נכנס עמו בדברים ואמר: "רבינו אמר שלא פעל מאומה בדרשתו של שנה שעברה. ואנכי מעיד כי מעת ששמעתי מפיו שכל אדם מישראל צריך לקיים "שויתי השם לנגדי תמיד", מאז עומד השם הוי"ה לנגד עיני תמיד כמו אש שחורה על גבי אש לבנה ואני חרד וירא ממנו". אם כך הדבר אמר המגיד — עלי ללכת לדרש". אותה שבת, פ' בשלח, בא לבית-הכנסת ודרש מענין ההפטרה "ודבורה אשה נביאה" והשפיע בדרשתו מאד והחזיר רבים למוטב. ⁹ה

אחרי פטירת אביו עבר ר' ישראל לגור בפשיסחא מחוז רדום. בפשיסחא היה "מגיד משרים" אחד מחסידי הבעש"ט, ר' אברהם, וממנו למד ר' ישראל את המגידות ועל ידו נתקרב גם לחסידות. באותה תקופה הכיר את הגאון הרבי ר' שמעלקע הורביץ שהיה אז רב בעירה הסמוכה ריטשבל. אצל הגאון הזה שהיה מגדולי תלמידיו של המגיד ממזריטש למד ר' ישראל תורת הנגלה וגם חסידות. ר' שמעלקע הראה לו דרך חדשה בלימוד הש"ס, שלא בדרך הפלפול. ר' ישראל היה קשור מאד אל רבו זה ומביאו הרבה פעמים בספריו. "וכבר הצעתי דבר זה לפני הרב הגאון החסיד נשיא אלקים זצוק"ל אבד"ק ניקלסבורג, כשעודנו חי עמנו בקהל ריטשעוואהל, וייטב בעיניו" — כותב הוא באחד מספריו. ¹⁰

וכן: "בילדותי אמרתי לפני הגאון מורנו ר' שמואל

אב"ד בניקלשבורג חדוש בהלכות חנוכה" ^{10א}

גם הרב העריך מאד את תלמידו זה. מסופר: באותו

זמן שר' ישראל למד אצל הרבי ר' שמעלקע בריטשבל, שלחו אליו המתנגדים שני שליחים, ביניהם את הגאון בעל "באור מרדכי" על מהר"ם שיף, שיתן את הסכמתו להחרים את החסידים. השליחים הבטיחו לו שאת גדולי התורה שבין החסידים, אותו ואת אחיו הגאון "בעל ההפלאה" ואת הצדיק ר' מרדכי מנסכיו נינו של "מגלה עמוקות", זעוד כמותם, יוציאו מכלל החרם. "ומנין תדעו מי הם הגדולים בתורה בין החסידים? — שאל אותם הרבי ר' שמעלקע והוסיף בהראותו על ר' ישראל שהיה נוכח: "הרואים אתם את האברך הצעיר הנמצא כאן אצלי? הוא אחד מגדולי התורה שבין החסידים". חזרו השליחים כלעומת שבאו והחרם בוטל.¹¹

ועוד מסופר מתקופת למודו אצל הרבי ר' שמעלקע: פעם בא מוכר ספרים לריטשבל והביא למכירה את הספר "מגן אברהם" שנדפס אז מחדש. ר' ישראל קנה את הספר וקבע לו יחד עם עוד אברך זמן ללימוד בספר זה. אחרי השעור הראשון נתלהב פתאום לבם של שניהם שלא כרגיל, נבהלו מרוב ההארה שהאירו פניהם והחליטו לשאול את רבם הקדוש ר' שמעלקע מנין באו להם האורות האלה. נכנס ר' ישראל פנימה ועוד קודם שהספיק לשאול, אמר לו הרבי ר' שמעלקע: "ישראל! הכרת פניך ענתה בך כי למדת "מגן אברהם". דע לך, כי הלימוד בספר זה מביא הארות נפלאות בלב כל תלמיד חכם."¹²

בספרו "נר ישראל" מביא המגיד מקוזניץ: "בילדותי אמרתי בפני הגאון מהר"ש אב"ד ניקלשבורג. והיו שם

חריפי דורנו ורצו לבלעני. והגאון הנ"ל אמר „טוב, טוב“, ונשתתקו כולם“. והוא מוסיף: „בזה רבים המתפרצים החושבים שבחריפות של הבל מבינים יותר מתוספות. ישתקע הדבר“.

גם אל אחיו של הרבי ר' שמעלקע, אל הגאון ר' פנחס על ה„הפלאה“ נתודע ר' ישראל באותה התקופה ועמד אתו בקשרי שו"ת.

בהשפעתם של שני האחים הגאונים החסידים הללו התחיל ר' ישראל להתכונן לנסוע למזריטש אל המגיד הגדול ר' דב-בר. קודם נסיעתו עבר על שמונה מאות ספרי קבלה, ואסף לו כסף, וקנה לו סוס ועגלה ושכר עגלון. הנסיעה ארכה שבועות אחדים מעיר לעיר עד שבא למזריטש. כאשר נכנס בפעם הראשונה, שאל אותו המגיד מאיזו עיר הוא? השיב: מקוזניץ הסמוכה לורשה. אמר לו המגיד: „עם בואך לכאן יתחילו לומר בורשה בקדושת מוסף של שבת „כתר יתנו לך“ במקום „נעריצך“, כי יתחזק כח החסידות“.¹³

ואמנם כך. בזמנו של המגיד ר' ישראל, היו רוב החסידים שבורשה חסידי קוזניץ, ביניהם היו נגידים פרנסי קהל ושתדלנים חשובים כמו ר' מיכל הכהן אביו של הגאון ר' אלעזר אב"ד פולטוסק בעל „חידושי מהר"ך ור' יעקב משה מושקאט אביו של הצדיק ר' ישעיה מושקאט מפראגא, ועוד.

המגיד ממזריטש שמח מאד בתלמידו החדש ואמר אז לתלמידו ר' שניאור זלמן מלאדי בעל התניא שעמד לפניו:

„ברוך השם שהזמין לי עכשיו את האברך הזה להגיה את סידור האריז"ל שבכתב יד“.

הוא הטיל על ר' ישראל לעשות את מלאכת ההגהה של סידור האר"י, ור' ישראל ישב במזריטש שלשה חדשים, הגיה את הכתב יד זהכינו לדפוס. באותו זמן למד מפי המגיד קבלה וחסידות.¹⁴

במחיצתו של המגיד הכיר ר' ישראל את תלמידיו הגדולים המפורסמים מנהיגי הדור והתידד אתם. הוא מזכיר אותם בספריו. ביחוד את ר' אברהם „המלאך“, בנו של המגיד ממזריטש, את ר' אברהם קליסקר, את ר' אהרן הגדול מקרלין, את ר' ישראל מפולוצק, ר' פנחס מקאריץ, ר' שניאור זלמן מלאדי, ר' לוי יצחק מברדיטשוב, ר' אלימלך מליזנסק, ועוד.

אחרי פטירתו של המגיד ממזריטש החליט ר' ישראל להדבק בר' אלימלך מליזנסק. קם ונסע אליו. מקובל היה בין תלמידיו של הרבי ר' אלימלך שאם הוא יוצא לקראתם הרי הוכחה שהתנהגותם היא מסטרא דקדושה ואם לאו עדיין אינם ראויים. כאשר הגיע ר' ישראל לבית הרבי ר' אלימלך מצאו ישן. חזר לאכסניתו התעצב אל לבו ובכה מרה. אולם פתאם ראה כי הרבי ר' אלימלך בא אל אכסניתו, נחם אותו ואמר: „מלאך מט"ט העירני לבא אליך לנחמך“. אחרי זה שאל אותו הרבי ר' אלימלך כמה פרסאות יש בין קוזניץ לורשה? השיב ר' ישראל: שתיים עשרה פרסאות. תמה הרבי ר' אלימלך ואמר: „שתיים עשרה פרסאות מורשה נמצא חסיד כמוך? אז התנחם ר' ישראל

וידע כי דרכיו טהורים. 15

אחד מחברי נעוריו של המגיד מקוזניץ היה ר' יעקב יצחק הורביץ ה"חזוה" מלובלין, שאתו נפגש לראשונה עוד במזריטש אצל המגיד ר' דב בר, ואחר כך נעשו שניהם תלמידו של הרבי ר' אלימלך מליזנסק. שניהם התחילו לנהל עדות בשנת תקמ"ז אחרי פטירת רבם הרבי ר' אלימלך. הם היו הראשונים שהתחילו להפיץ את תורת הבעש"ט בפולין ויסדו מרכזים חסידיים: האחד בלובלין והאחד בקוזניץ, ושניהם גם נפטרו בשנה אחת, תחלה המגיד בערב סכות תקע"ה וה"חזוה" נפטר בתשעה באב של אותה שנה.

ידידותם של שניהם נמשכה כל ימי חייהם.

ה"חזוה" מלובלין העריך מאוד את המגיד מקוזניץ. כאשר אשתו השנית של ה"חזוה" הטרידה אותו על שלא זכתה להבנות ממנו בבן זכר, יעץ לה לנסע אל ידידו המגיד מקוזניץ, שעל ידי תפלתו וברכתו תושע.

צייתה לו ונסעה לקוזניץ. המגיד ציוה עליה שתאכל ותשתה ואז תועיל תפלתו ותפקד בהריון. והוסיף לומר כי כאשר תלד בן, תכבדהו בסנדקאות.

וכך היה. היא חזרה ללובלין ועשתה כדברי המגיד. כאשר ילדה את הבן שלח החזוה שליח מיוחד לקוזניץ להזמין את המגיד לברית המילה.

נסיעתו של המגיד ללובלין אל ברית המילה נעשה לה פרסום רב. אלפי אנשים יצאו לקראתו בכל מקום בואו. אף הנסיך אדם טשארטוריסקי בא במרכבתו לקראת המגיד

והזמינו לבא אל ארמונו.

המגיד התנצל לפניו כי כעת אינו פנוי, ובנסיעתו חזרה יבא לבקרו.

בהגיעו ללובלין המו הרחובות מרוב אנשים, ביניהם גם נוצרים, מאצילי פולין. כולם רצו לראות את פניו, של האיש הקדוש.

נסיכה אחת באה לפניו עם בנה החולה במחלת השתוק. שתי רגליו היו מכווצות ולא יכול ללכת. היא התחננה אל המגיד שיאציל מברכתו על בנה שיתרפא מחליו הזה. אמר לה המגיד: אם תבטיחי שלא תדרשי שום הוספה מהחוכרים היהודים, ותשאירי אותם באחוזותיך, אז אקוה שתהיה רפואה לבנך.

הנסיכה הסכימה והבטיחה לקיים את הדבר. מיד הושיט המגיד את מקטרתו אל הילד וציוה עליו שיביא לו גחלת להדליקה. כשרק אחז הילד במקטרת של המגיד, קם והלך על רגליו. ויהי הדבר לנס.

בחזרו מלובלין סר המגיד לארמון הנסיך טשארטוריסקי, כמו שהבטיח לו, והנסיך כבדו בכבוד מלכים.¹⁶

ועוד על יחסו של החוזה מלובלין אל המגיד מקוזניץ מסופר: פעם בשבוע שבו קוראים את פרשת בחוקותי אמר ה"חוזה" לפני חסידיו: "בשבת זו טוב לשבות אצל הקדוש מקוזניץ כי הוא עושה מהקללות שבתוכחה ברכות". שמע זאת הצדיק ר' מרדכי (בעל "מאמר מרדכי") שהיה נכח שם, קם ונסע לקוזניץ. בשבת קדש כשהמגיד קרא בתורה, עמד ר' מרדכי מולו למען שמע היטב כיצד הוא

הופך את הקללות לברכות. והנה כשהגיע המגיד בקריאת הפרשה אל הפסוק „ונתתי את עריכם חרבה והשימותי את מקדשיכם ולא אריח ריח ניתוחכם” עמד ואמר בקול רם: „אבינו בשמים, מי יתן ונזכה להיות בשעה זו!”¹⁷

גם המגיד העריץ את חבר נעוריו ה„חווה” מלובלין והתיחס אליו כאל איש אלקים קדוש. במכתב שכתב אליו בט”ז אלול תקס”ד:

„...גלילת ידיו הקדושים הגיעני ע”י השטאפעט בלילה בזמן שינה. וכאשר התעוררתי בחצות הלילה, וראיתי אגרת מונחת לפני, אשר בחבלי שינה על עיני לא יכולתי לקרותו עד אשר למדתי תורתי בספר תיקוני זוהר הקדוש והוא מחצות עד שעה ב’, ואז נזכרתי לקרות האגרת של מעלת כבוד תורתו והבינותי על ידי מאמר הזוהר שנמתקו כל הדינים. ומפני אהבתי אותו אדבר אתו דברי דודים”...¹⁸

וכן העריץ את רבו ר’ לוי יצחק מברדיטשוב ומביא בספריו הרבה חידושי תורה ממנו, אבל רק אצל אחדים מהם מכנהו „מורי ורבי” וברובם קוראו „הרב החסיד מו”ה לוי יצחק”. והטעם כפי המקובל אצל חסידים מדוע נמנע מלהקרא תלמידו, מפני שאמרו כי לרב מברדיטשוב יש נשמת ר’ עקיבא, וידוע כי תלמידי ר’ עקיבא לא היתה להם אריכות ימים. יחסי ידידות אמיצים היו בין שניהם. כידוע סבל ר’ לוי יצחק קודם בואו לברדיטשוב הרבה רדיפות מצד המתנגדים, בהיותו רב בריטשבל נאלץ לברוח משם בהושענא רבא עם ארבעת המינים בידו ונמלט לבית תלמידו וידידו המגיד מקוזניץ.

מסופר: פעם בא ר' לוי יצחק לקוזניץ לחג השבועות. בבקר השכם קדם עלות השחר קרא ר' לוי יצחק אל המגיד מקוזניץ ללכת ביחד אל המקוה. אמר לו המגיד מקוזניץ: "חוששני מאד ללכת עמו, יען כי שונה דרכי מדרכו. דרכו — התלהבות, אש בוערת, ואילו אני דרכי בשובה זנחת". השיב לו ר' לוי יצחק: "אם כן, גם אני אתנהג עכשיו כמותו — בנחת".

הלכו יחד אל המקוה. המקוה עמדה לרגלי ההר מעברו השני והיה צריך תחלה לעלות אל ההר ולרדת. אולם כאשר הגיעו אל ראש ההר אמר ר' לוי יצחק: "לאמיר פירן די כלה אין מקוה אריין — הבה נוביל את הכלה אל המקוה!" ובלי שהיות קם והתגלגל מראש ההר למטה עד קיר המקוה.¹⁹

פעם שאל המגיד מקוזניץ את ר' לוי יצחק מתי הוא עומד להתפלל שחרית. השיב לו כי הוא מתאחר בתפלתו ובפרט בימים הנוראים, בראש השנה ויום הכפורים, אשר צריכים הכנה גדולה. אמר לו המגיד מקוזניץ: "ואני נוהג להקדים בתפלה". אמר ר' לוי יצחק: "אם כן אני אראה לכם שאני אתקע בשופר לפניכם".

הגיע ראש השנה. המגיד מקוזניץ התחיל להתכונן לתקיעות. הרגיש שישנם בשמים מקטרגים ומשטינים. עסק הרבה בעבודתו הקדושה ליחד יחודים כדי להמתיק את הדינים. ומחמת העבודה הגדולה במסירות נפש נתעייף ונרדם.

בחלומו ראה שהוא עומד בשמים ושומע קטרוג גדול.

פתאום שמע קול גדול בוקע רקיעים. שאל: מהו הקול הגדול הזה? ענוהו כי הרב מברדיטשוב הולך עתה אל המקוה לטבול קדם התקיעות, ובוזה הוא מבטל הדינין.

כשהקיץ המגיד משנתו אמר: אם כן הדבר, מוכרחים אנו להמתין עד שהרב מברדיטשוב יתקע בשופר, וימתיק את הדינין ויסיר את הקטרוג ואז נוכל אנו בנקל לתקוע בשופר. ²⁰

ושוב מסופר: פעם קרה שהיה קטרוג גדול על הרב מברדיטשוב מצד השטן. והמעשה כך היה: בעזלמות העליונים אמרו עליו, כי הוא מכוין בתפלותיו את הכוונות והיחודים של הכהן הגדול בבית המקדש ביום הכפורים. ואם כך בגלות, מכל שכן כאשר תבא הגאולה ויהיה בית המקדש בודאי יוכל להעלות כל העולמות כולם, ואם כן שורת הדין נותנת שתהיה הגאולה השלימה תיכף.

נתרתח השטן ובא בטענה שכל צדקתו של הרב מברדיטשוב אינה אלא בגלל המוחין העילאין המאירים עליו, אבל אם יטלו ממנו את "המוחין", אזי לא יהיה גדול כל כך.

פתאום נלקחו כל "המדרגות" מהרב מברדיטשוב, והיה לאיש פשוט ממש והיתה תפלתו כמו אחד מן השוק. קם ונסע אל המגיד מקוזניץ. המגיד יחד עברו חדר מיוחד והיה שם משך חצי שנה. היה מאריך בתפלתו לא מחמת כוונות ויחודים, אלא כדי כוונת התיבות בפשטותן.

פעם ביום שבת קדש בתפלת שחרית עבר המגיד לפני התיבה ובחזרתו כשהגיע ל"ישמח משה במתנת חלקו",

חזר ואמר "ישמח ר' לוי יצחק במתנת חלקו" ומיד חזר
 הרב מברדיטשוב למדרגתו כמקדם. הוא התמלא התלהבות
 ונתחיל לרוץ בבית המדרש הלך וחזר כדרכו בקדש.
 אחר השבת כשהרגיש שהוא במלא כחו הרוחני, נכנס
 אל המגיד כדי להפרד ממנו, שאלו המגיד: "לאן רוצה
 לנסוע מורי ורבי?"

ענהו: היות והזמן לויכוח עם המתנגדים, ולא הספיקה
 לו שעתו, לכן רוצה הוא עתה למלא את חובתו ולנסוע לשם.
 תמה המגיד ושאל: איך יוכל להתוכח עמהם?
 השיב: וכי מה יודעים הם ולא אדע אני? אין להם
 להתנגדים שום ידיעה אשר תשגב ממני.

אמר לו המגיד: הלא גם לי יש מה לשאל אתכם:
 מדוע אתם מתפללים "שמונה עשרה" בעינים פקוחות?
 השיב ר' לוי יצחק: "סערצי, זעהען מיר דען?" *
 אמר המגיד: אמנם כן, אנו יודעים שאיננו רואה
 שום דבר בשעה שעומד בתפלת "שמונה עשרה", כי כל
 מחשבתו נתונה בעולמות העליונים והוא מופשט לגמרי
 מהויות העולם הזה ואין חוש הראיה הגשמי פועל לגמרי.
 אבל הם, המתנגדים, הלא לא יאמינו בזה שאין מורי
 מסתכל כלפי חוץ בשעת תפלתו.

הודה לו ר' לוי יצחק כי צדק ולא נסע.

אז בקש ממנו המגיד שישאר אצלו לחג הפסח והסכים
 לכך ונשאר.

הגיע ליל התקדש החג. אמר ר' לוי יצחק כי הוא רוצה להסב יחד עמו ל"סדר" שלו. אמר המגיד כי זה יהיה קשה עבור שניהם, יען כי יש לכל אחד מהם מנהגים שונים ואינו רוצה לגרום לו שישנה ממנהגו הוא ועל כן ערך עבורו שלחן בחדר לחוד, ושינהל לו את הסדר כפי רצונו זהרגלו.

כשרק התחיל ר' לוי יצחק לנהל את ה"סדר" הגיע לפסגת התלהבותו, שלהבת קדש אחזתו, עד כי השלחן נהפך וכל הכלים נפלו. אמר לו המגיד: באמת חזיתי מראש, כי כך יקרה הדבר.

התנצל ר' לוי יצחק והבטיח כי מעתה יתאפק וינהל את הסדר בשקט.²¹

על עריכת הסדר מעיד האדמו"ר ר' יעקב אריה מרדזימין, שהיה בנעוריו נוסע אל המגיד מקוזניץ והיה נוכח בסדר הזה שם. הוא מספר שרצה לראות כיצד שני הצדיקים הגדולים מנהלים את ה"סדר" כל אחד בחדר לחוד, והוא, הצעיר, עמד בפתח בין שני החדרים שהיו סמוכים זה לזה, עם נר והגדה ביד, והיה נוטה אזנו לכאן ולכאן, כדי לשמוע את ההגדה מפי שניהם. מלא התלהבות יצא מאותו ליל הסדר. וכל ימיו היה מספר על רשמיו והיה מוסיף ואומר: "בעולם הזה אין לי עוד תקוה לשמוע סדר כזה. אולי אזכה עוד בעולם העליון לשמוע..."²²

בין שניהם שררה ידידות גדולה. בשעת צרה היה האחד בא אל חברו להתחמם לאורו ולבקש מפלט אצלו.

גם המגיד מקוֹזניץ, עוד בטרם התפרסם בעולם נמצא במצוקה גדולה ובא אל מורו וידידו ר' לוי יצחק שהיה אז רב בזליחוב, וספר לו את צרותיו. כשנפרד ממנו הלך ר' לוי יצחק ללוותו. הימים ימי חורף והקור היה חזק. המגיד היה לבוש אדרת חמה, אבל ר' לוי יצחק יצא מביתו ללוותו כשהוא לבוש בגד דק בלבד. כשעברו כברת דרך קשה היה על ר' לוי יצחק להפרד מידידו והמשיך ללכת עמו, אבל התחיל להרגיש את הקור ובקש מהמגיד שישאיל לו את אדרתו כדי להתחמם קצת. פשט המגיד את האדרת ונתנה לו. הלכו יחד עוד כברת דרך. התחיל המגיד להרגיש את הקור החזק. אז התויר לו ר' לוי יצחק את האדרת ואמר: "ר' ישראל־כל, יהי לכם כבר חם".

אמר המגיד שמאז השתנה מצבו לטובה.²³

המגיד מקוֹזניץ בדומה להרב מברדיטשוב היה מלמד סניגוריה על ישראל. מסופר: פעם באה אליז אשה ושפכה לפניו את מרי שיחה על בעלה ששונא אותה ואומר שהיא מכווערת בעיניו. אמר לה המגיד: אולי באמת את מכווערת: צעקה האשה: "אוי לי, והרי בשעה שעמדתי עמו תחת החופה הייתי נאה בעיניו, ועתה נעשיתי מכווערת?" כששמע המגיד את דבריה אלה, נאנח, ואמר: רבונו של עולם, הלא זאת היא גם טענתה של כנסת ישראל. בשעה שעמדו בניך לפניך לרגלי הר סיני ואמרו "נעשה ונשמע" היו ככלה נאה בעיניך ובחרת בהם מכל האומות, ועתה ח"ו מאסת בנו? צור ישראל קומה בעזרת ישראל.²⁴

פרק ב

פעולתו כמגיד וכ"רב"

בשנת תקכ"ה נתקבל ר' ישראל ל"מגיד מישרים" בקוֹזְנִיץ, ובעירות הסמוכות לה, מגנושב וגריצא. הוא ניהל ישיבה בקוֹזְנִיץ ובשבתות ומועדים היה דורש ברבים ומפיץ בדרשותיו את תורת החסידות.

ונתפרסם כגאון וגם כבעל מופת. מעשה בעגונה אחת שבעלה יצא לאמריקה ומאז נעלמו עקבותיו, והיא באה אל המגיד מקוֹזְנִיץ לשאול על גורל בעלה. אמר לה המגיד: "את בעלך זלזו הדגים זה מכבר". על סמך דברי המגיד האלה פנתה האשה לרבנים גאונים שיתירו אותה מעגינותה. הרבנים נשאו ונתנו בשאלה זו אם לסמוך להלכה להתירה על פי רוח הקודש ולא יכלו לבא לעמק השוה, כי מאז שאמר רב נחמן "כבר אכלו כוורא לחסא" (יבמות קכ"א) לא נשמע עוד כיוצא בזה. (מרקוס, החסידות ע' 113) והרב קמלר מוסיף: "ואני שמעתי כי הסוף היה, שהמגיד הוכיח שעל פי הלכה מותרת, אלא שהפוסקים מסיימים "ובעל נפש יחמיר", וכיון שהיא חומרא ממדת חסידות אפשר לסמוך על רוח הקדש". (דור דעה ח"א ע' ר"י)

בהפצת התורה ברבים ראה את תעודתו בחיים. את המשנה באבות (פ"ב מ"ח) "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך" היה מבאר כך: אל תחזיק את הטובה, היינו את התורה, לעצמך, אלא תלמד אותה לאחרים כי לכך נוצרת. וכן היה מבאר את הכתוב "כי אדם לעמל

יולד" — לעמל ראשי תיבות ל'למוד ע'ל מ'נת ל'למד.²⁵ והוא עצמו קיים את גירסתו ובמשך חמשים שנה רצופות היה רב זמגיד מישרים וראש ישיבה וחנך דורות רבים לאהבת התורה, ליראת שמים ולמצוות. בספריו הוא מדגיש כי הלומד תורה ופותר עצמו מן המצוות המעשיות, אינו יוצא ידי חובתו. זאלה דבריו: „וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת, כמו שיש כמה פתאים ושוטים בעולם שמרפים ידיהם מן המצוות כמו מן הצדקה והחזקת ידי לומדי תורה זכיוצא בחשבם שאינם צריכים לשום קיום מצוות בעבור שהם בעצמם לומדים ועוסקים תמיד בתורה ותלמוד תורה כנגד כולם". כלפי אנשים כאלה הוא מביא את דברי הזהר הקדוש האומר „ואורייתא בלא פיקודי לאו אורייתא".²⁶

היתה לו השקפה בריאה על דרכי החינוך והוא יוצא נגד אותם המלמדים המרביצים לתלמידים תורה ומשתדלים לעשותם „למדנים" אבל אינם נותנים את לבם לחנכם ביראת שמים ומשלים את עצמם בתקות שוא שכשיזקינו יעמדו מעצמם על דעתם. הוא לועג להם ואומר: „והם עניי הדעת, חסרי לב, כי מה תועלת יבא להם בלימודם כי אף אם יזקינו ישגו באוולתם ובעוונם רחמנא ליצלך".²⁷ חינוך הילדים לפי דעתו הוא בעיקר בעודם צעירים ורכים ואל יאמר אדם „אני עדיין רך בשנים ויש עת לכל חפץ, כשאזקין אשוב לעבוד את ה', אבל עכשיו הלא כתוב „שמח בחזר בילדותך", על זה בא הכתוב בתורה (במדבר טו, כ) „ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" עיקר

העבודה בימי הילדות והבחורות, כשאדם שלם בכחו והוא הראשית לקדש מנעוריו".²⁸

וכן, אל יבא אדם לידי קיצוניות בקדושה ואל יחפוץ לגמרי להנזר מן העולם הזה — עומד ומזהיר המגיד מקוזניץ ומביא את דברי הספרי על הכתוב מראשית עריסותיכם, דהיינו "מראשית — מקצתה, ולא כולה" והוא מוסיף ומזהיר: "שלא תכלה את עצמך בסיגופים יותר מדאי, רק הכל בהשכל ובמישור ודעת את ה'".²⁹

וכיצד יכול אדם מישראל להתקדש בלי סגופים? מוסיף ומסביר לנו המגיד מקוזניץ, "ויש עוד דרך הבאים להתקדש אפילו באכילה ושתייה כמו שכתוב בשלחן ערוך אורח חיים רל"א, ובודאי מי שיוכל להתקדש אפילו בדברים גשמיים ובתאוה ולהיות שלחנו כמו מזבח, קדושתו יותר גדולה ונפלאה, כי בודאי כל זמן שעוסק האדם בתורה או בתפלה אין כח היצר גדול כל כך לפתות אותו ולהסירו מדרך טובה לדרך רעה, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע. אבל כשאדם נופל ממדרגתו ותאב לאכול והוא משבר תאותו שלא לאכול ולשתות כבהמה, רק אוכל לשובע נפשו כדי שיוכל לעבוד השי"ת בכהו ושיהיה לו לב רחב וחשק בתורתו וכיוצא בהן כוונות אחרות גבוהות מאד, אז תגדל כח עבודתו ופועל נחת רוח להשי"ת אלף פעמים ככה".³⁰

זאת היא שיטתו של המגיד מקוזניץ: לא להנזר מן החיים ולא להסתגף, אלא לקדש את החיים גם במעשים הגשמיים על ידי "כוונות גבוהות", ואז יגדל כח עבודתו ויגרום נחת רוח להקב"ה פי אלף יותר.

כדי להיות קדוש, על האדם קודם כל להתגבר על יצרו ולכן מדגישים חז"ל "איזהו גבור — הכובש את יצרו", זאת אומרת "יצרו" — המיוחד לו. לכל אדם יש יצר מיוחד "האומר לדבר אחד" הנזכר בחז"ל "ולזה צריך כל אדם לעשות לעצמו גדרים וסייגים בדברים שרואה שיצרו תוקף עליו להכשילו בו".³¹ ובעיקר על האדם להשגיח על "יצרו" שלו ולא על יצר חברו "לא כמו שהכסילים עושים שמשגיחים תמיד על רוע מדות חברו וחושבים את עצמם כצדיקים".³² מתאימים דברים אלה לדברי הבעש"ט על המשנה "כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו" שאמר כך "כל נגעים שאדם רואה חוץ", כלומר כל הנגעים שאדם רואה חוצה לו אצל הזולת, הם נובעים "מנגעי עצמו", שאינו רוצה לראותם. כדי ללכת בשביל הזהב של החיים ולא בדרך הקיצוניות טוב על האדם לדעת "כי יגיע כפיו כי תאכל — אשריך וטוב לך" (תהלים כח ב) כלומר כל עסקיו ויגיעתו להשגת אכל הם מתוך הכרח להחיות נפשו, אבל העיקר אצלו הם חפצי שמים".³³

ואהבת התורה מביאה גם לאהבת הבריות. "אל תהי בז לכל אדם" מבאר המגיד כך: "אף לעמי הארץ ופחותי הערך ורשעי ישראל רחמנא ליצלק, כי אין לך אדם שאין לו שעה, כמו "לתפלתם שעה", רצה לומר שגם להרשע יש לו שעה מיוחדת שיפנה בה אל הבורא יתברך או יתפלל איזו תפלה לפניו. ואם לא היה שום תקוה לזה הרשע שיעבוד את השי"ת אף רגע אחד כל ימי חייו בודאי היה חולף והולך לו וגם לא היה נברא. אך הבורא יתברך

צופה ומביט עד סוף כל הדורות זיודע תעלומות לב ועומד ומצפה כביכול לדבור של תורה או תפלה או שום דבור של קדושה שיעלה לפניו מזה הרשע ויהיה נחת רוח לפניו כביכול".

גם הצדיקים צריכים לדעת כיצד להתיחס לרשעים ואסור לצדיק לומר "איך אוכל לקרב רשעים גמורים" כי "אין לך אדם שאין לו שעה" ובין רגע יכול רשע זה לקבל על עצמו שלא לעשות שום עבירה ומיד נעשה הוא צדיק גמור כמו ששנינו במסכת קידושין (מט:). האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאני צדיק אפילו רשע גמור מקודשת, שמא הרהר תשובה בלבו".³⁴

אמנם על הצדיק לדעת שכל כחו הוא משומעי לקחו, מחסידיו. "כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, ועכשיו ישראל חטאו, אתה למה לי?" (ברכות ל"ב.). כחו של מנהיג ישראל נובע מן העם הכרוך אחריו, ובלי עם אין מלך. ואת המשנה (אבות פ"ב מ"ז) "מרבה ישיבה מרבה חכמה" מבאר המגיד שזהו רומז על הצדיק. "האומר דברי תורה בפני ההמון, שכל מה שמטים דעתם ומחשבתם אצל הצדיק לשמוע דברי תורה מפיו", כמו כן באה השפעת התורה אל הצדיק והדבר אשר יאמר אליהם "דדיך ירווך בכל עת" (משלי ה, יט) מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוציא טעם, כן דברי תורה כל מה שנכפפים אליו זמחרים מחשבתם אל מחשבת הצדיק אזי כמו כן באה ההשפעה יתירה במחשבת הצדיק וזה שנאמר "חכמות בחוץ תרונה", חכמות — שתי חכמות, רומז על שתי חכמות

שמתחברות — חכמת ההמון עם חכמת הצדיק — אזי בחוץ

תרונה".³⁵

וכמו שהצדיק צריך להבין שכל גדלותו נובעת מן
ההמון הקשור אליו, כן כל אחד מחסידיו צריך לדעת את
ערך הצדיק בשבילו. צריכה להיות הבנה הדדית בין הצדיק
לחסידיו ותלות הדדית ביניהם. "ואל יאמר אדם מה תועלת
בידי לשמוע דברי הצדיק ומוסריו. כלום הוא יודע די
מחסורי אשר יחסר לי למלאות חסרונני ולהשיבני דבר
לענייני? לא כן הוא. על ידי המוסר והתוכחות שהצדיק
דובר, על ידי זה יגיע אליו הרהור תשובה ויהרהרו ברוע
מעלליהם וישובו. וזהו "מרבה עצה מרבה תבונה. תבונה
— מבין דבר מתוך דבר, גם כשאננם שואלים את הצדיק,
מכל מקום הוא מבין חסרונם מתוך מחשבותם".³⁶

ישנם שני סוגי צדיקים — אומר המגיד מקוהניץ. יש
צדיק גדול מאד שהוא דבוק בבורא עולם תמיד ואינו יכול
להפרד מעליו כדי להזדקק לבריותיו ולעסוק ולפקח בצרכיהם.
ויש צדיק שהוא דבוק בה', אבל לפעמים הוא יורד ממדרגותיו
כדי להתחבר עם היהודים הפשוטים, הסוחרים ולהעלותם
לדרגה יותר גבוהה. ולכן אומרת התורה (פנחס כז, י"ח) "קח
לך את יהושע בן נון וגו' ונתת מהודך עליו למען ישמעו
כל עדת בני ישראל". התורה מדגישה "למען ישמעו כל
עדת בני ישראל" כדי להראות על ההבדל שבין צדיק
כמשה רבינו ובין צדיק כיהושע בן נון. "משה רבינו היה
אור בהיר מסטרא דנצח, מפני שהיה דבוק בה' תמיד ולא
יכול להפרד מעליו אפילו רגע אחד כדי להתחבר עם ישראל

כאשר יבואו לארץ כנען, כלומר כאשר יתחילו להיות סוחרים, אנשי מעשה, אבל יהושע שהיה קטן ממנו במדרגה, היה יכול להכנס לארץ כנען ולנשאם עמו וזה בא לו מבחינת הוד ולכן "וישמעו כל עדת בני ישראל".

בחגיגת יהושע בן נון היה המגיד מקוזניץ בעצמו. אף שהיה עסוק בעבודת הקדש שלו: היה ראש ישיבה, רב ומגיד מישרים בכמה קהלות, בכל זאת הקדיש מזמנו גם ליהודים הפשוטים כדי להעלותם מדרגתם.

"ויש — אומר המגיד מקוזניץ — שלפעמים הרשעים משפיעים גם על הצדיקים ומכניסים ע"י עוונות שלהם כתם בעבודת התמימים והישרים. וזה מה שאומר דוד המלך בתהלים "טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים" (לו. לט). ע"י מעשי הרשעים וכתמי עוונותיהם נטמאה הארץ עד שנכנס איזה כתם אפילו בעבודת חכמי דורם שאין להם בהירות כל כך וגדלות המוחין כראוי. וכמו שאומר משה רבינו "כצאתי את העיר אפרוש כפי אל ה'" (שמות ט', כ"ט) ופירש רש"י מחמת שהעיר היתה מלאה גילולים וזהו פירוש של הפסוק "טוב מעט לצדיקים — יש לו לצדיק רק מעט טוב. משום המון רשעים רבים".³⁷

ועוד הוא כותב בענין זה:

"אמנם נקדים מאמר מורנו החסיד הקדוש ז"ל שאמר כשהצדיק מוכיח לרשע זרוצה להחזירו בתשובה אי אפשר שלא יטמא הרשע במחשבתו להצדיק באיזה הרהור קטן באפס מה. וזה הוא מחמת התקשרותם באותה שעה שרוצה הצדיק להחזיר הרשע ולקשרו בעצמו. והענין נמשל

לאדם המטאטא את הרחוב המלוכלך מזבל. הגם שישמור בגדיו מאד, לא ימנע מן הלכלוך וכתם קטן כל שהוא ידבק בו".³⁸

המגיד מקוזניץ עם היותו גאון בתורה וצדיק גדול ואלפי חסידים מכל קצוי פולין היו באים אליו, הצטיין במדת ענווה, וחשב את עצמו שאינו עולה על אחרים בעבודת השם. את הפסוק "אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול ונתתם אותה אל מחוץ למחנה" מבאר הוא "מי שמחזיק את עצמו צדיק וחושב שאין בו מום, איש כזה "לא עלה עליו עול" מלכות שמים, והוא נתון עדיין "מחוץ למחנה", ולא התחיל בעבודת ה' כלל".³⁹

אם רוצה אדם להיות טהור חייב הוא לשמור פיו שלא ידבר לשון הרע, רכילות ונבול פה — אומר המגיד מקוזניץ. ומבאר את הכתוב "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו, טמא הוא" (במדבר יט, טו) — מי שמדבר כל מה שחושק ואין לו מחסום לפיו, בודאי לא ימלט מלדבר לשון הרע ורכילות וניבול פה, וזהו "אשר אין צמיד פתיל עליו" שאין לו מחסום לפיו, טמא הוא.

וכמו שבדבור חייב אדם להיות זהיר, כן גם באכילה צריך הוא להיות זהיר שלא לאכול אכילה גסה. לאכול צריך רק כדי שיזכר לעבוד את הש"י. וכדי להעלות את הניצוצות הקדושים שבתוך המאכל. וכן הוא מביא את דבריו של הצדיק ר' זושא מאניפולי:

"הנה הצדיק הקדוש מוה"ר משולם זיסל מאניפאלי אמר, כשהאדם אוכל בתאותו לפי שחושב שאי אפשר בלא

אכילה ושתייה, בודאי מן הנמנע להעלות ניצוצי הקדושה שבתוך המאכל למעלה. רק אם האדם חכם ומשכיל על דבר ואומר בלבו אילו רצה הבורא ב"ה שנחיה בלי אכילה הלא בודאי אפשר היה להתקיים. אלא שהבורא ב"ה רצונו להחיות נפש כל חי ע"י אכילה, מוכרח אני לאכול בקדושה וטהרה שאני עושה רצונו בזה, ואז יש בכח להרים ניצוצות קדושים לשרשם".⁴⁰

אדם כזה שזהיר בפיו ובאכילתו הוא חשוב יותר ממלאך. עם ישראל בכלל הם עם קדושים ולכן זכו לקבל את התורה. "חז"ל מספרים לנו — אומר המגיד — כשרצה הקב"ה לתת התורה לישראל, בא המלאכים לפניו בטענה ואמרו "תנה הודך על השמים", מוטב שתתן התורה לנו. על כך השיב להם משה רבינו: למה לכם התורה, האם למצרים ירדתם? לפרעה השתעבדתם? מכאן שבני ישראל ראויים יותר ממלאכים לקבל את התורה. ומדוע? כי ביציאת מצרים נאמר "ועברתי בארץ מצרים" ומבארים חז"ל "אני ולא מלאך" ופירש האר"י ז"ל שאפילו מלאך ירא היה לעבור במצרים מפני רבוי כחות הטומאה, ובני ישראל היו במקום טמא זה ארבע מאות שנה ובכל זאת יצאו "ביד רמה" ולא נדבקה בהם טומאת מצרים, לכן ראויים הם שתנתן התורה להם. ולכן מדגישה התורה "אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים", כי אילו נשלח מלאך להוציאם היה הוא נטמא בין המצרים ואתם לא נטמאתם על כן ראויים אתם לקבל התורה ולא המלאכים".⁴¹

אף הוא היה מלמד סניגוריה על ישראל כמו הרב

מברדיטשוב בעל „קדושת לוי“ ומביא גם דברים בשמו וכך הוא כותב: „ואמר הצדיק הגאון מוהר״ר לוי יצחק זצ״ל איתא במדרש שביום מתן תורה בקשו להתנמנם בבקר ושנתם ערבה להם עד שעוררן משה רבינו לקבל את התורה“ חלילה לחשוב על עם קודש שנפלו בתרדמת העצלות זהשינה ביום הנכבד שידעו שיתן הקב״ה אח תורתו להם? אלא יש לומר כוונתם היתה לשם שמים, שמיום שני בסיון שהתחילו לעשות הכנה לקבלת התורה ועבדו בכל כחם ובמחשבותם הקדושים עד שנפל עליהם ליאות ועייפות והיו מתיראים פן לא יוכלו לקבל את התורה במחשבה צלולה כראוי, על כן נתנו שינה לעיניהם ולעפעפיהם תנומה בכדי שיתחדשו מוחותיהם ויתחזקו עשתנותיהם בבהירות לקבל התורה הקדושה.⁴²

ופעם כשלמד את שיעורו והגיע אל מאמר חז״ל (פסחים פז:): „לא הגלה הקב״ה לישראל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים“, קם על רגליו, נשא עיניו למעלה ואמר: „רבש״ע! אני אוהב אותך כמו תנא ואמורא, ואני אומר לך בעצה: הרם קרן עמך! שתגביה ותרומם את הקרן, ולא תמתין לריוח״⁴² א.

ביחוד הצטיין המגיד בתפלתו המלאה התלהבות, אימה ויראה, ואף שהיה חלש בגופו וחולה כל ימיו ועל פי רוב שכב במטה, אבל כשנכנס לבית המדרש להתפלל אזור כגבור חלציו והיה מלא כחות נעורים. על ידי תפלתו היה מעורר לשוב בתשובה והיה מחזיר רבים למוטב.

תלמידו הגאון ר' מנחם מנדיל שטרן בספרו „דרך

אמונה" (פ' תצא) מביא בשם הצדיק הקדוש ר' מאיר מפרימישלאן פירוש על מאמר חז"ל "כל תפלה שאין בה מתפלת פושעי ישראל אינה תפלה", שמחויב כל אדם להתפלל באימה ויראה ובהתלהבות ובכח כל גופו עד כשיראה פושע ישראל זו התפלה ויהיה בתוך המתפללים, יתפלל גם כן עד שיגיע לידי תשובה.

תפלתו של המגיד מקוֹזניץ היתה כך שכל מי ששמע את תפלתו היה מתמלא חרדה ויראה והיה חוזר בתשובה. בשבתות ובמועדים היה טועם מעט מאד על "שלחנו" מן המאכלים שהגישו, אבל שר את הזמירות בהתלהבות גדולה ואחר כך היה משמיע דברי תורה בקול גדול עד שכולם היו מתפלאים לכוחותיו הטמונים בקרבו זמתגלים בעיקר בשעת עשיית המצוות. מסופר: פעם הוזמן לברית מילה ובאה עגלה לקחתו. רצו חסידים לעזור לו לעלות על העגלה, כי היה קטן קומה ורזה מאד, אבל הוא דחה אותם ואמר: שוטים, למה לי כוחכם? יש לי ברוך השם כח. כתוב "וקוי ה' יחליפו כח", הקב"ה נותן בי כח" וקפץ בעצמו על העגלה.⁴³

המגיד התנגד לסגופים. פעם בא אליו חסיד סגפן שהיה מתענה כל השבוע משבת לשבת וזהה לבוש שק על בשרו. אמר לו המגיד: "גם אליך בא היצר הרע ומושך אותך אל השק (נארט דיר אריין אין זאק)? מוטב שתרמה את הבריות, דהיינו שתאמר כי הנך מתענה ובאמת תאכל בצנעא כשאין איש רואך, מאשר תתענה באמת, כי בזה הנך מרמה את עצמך".⁴⁴

המגיד היה פקח גם במילי דעלמא והבין לרוחם של חסידיו. מסופר: פעם נכנס לבית מדרשו וראה שם זקן אחד, שאשתו היתה גוססת, עומד ומתפלל. נגש אליו המגיד ואמר: „רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום“. פעמים אצל זקן כמותך רבות מחשבות בלבו: מה יהיה אם אשתי תמות, איזו אשה אקח לי, כמה נדוניה אקבל ועוד, אבל עצת ה' שהיא תקום מחליה“.⁴⁵

ומעשה ביהודי שבקש לתת גט פטורין לאשתו משום שהיא ממאנת להגיש לו את פשטידת השבת מיד לאחר הקידוש. „אני עובד ומתיגע קשה כל השבוע כדי שאהנה מן הפשטידא והיא מגישה לי אותה בסוף הסעודה כשאני שבע משאר המאכלים, ואיני מרגיש כל טעם בפשטידא אז“ — טען האיש. ולעומתו טענה האשה כי כך היה המנהג בבית אביה לאכל את הפשטידא בתוך הסעודה.

עשה המגיד פשרה ביניהם. ציוה על האשה להכין שתי פשטידות, אחת לאכל אחר הקידוש כרצון הבעל, והשניה באמצע הסעודה כמנהג בית אביה. ובאותו מעמד קרא לזוגתו הרבנית וציוה שמהיום זהלאה גם היא תכין שתי פשטידות. והיה הדבר למנהג בבית המגיד להכין לשבת שתי פשטידות והראשונה נקראת „פשטידת שלום בית“.

ועוד מסופר ביהודי כפרי שבא להתאונן לפני המגיד כי הוא השתדל מאד בקיום מצות הכנסת אורחים וזבכל זאת בא עליו עונש מן השמים ונשרף הבית וכל אשר לו. השיב לו המגיד: דע לך כי „ויטע אש"ל" הוא נוטריקון: אכילה, שתיה, לינה לויה. ואתה קיימת רק אכילה ושתיה

ולא דקדקת בלינה וגם לא קיימת לוי'ה לגמרי. והנה חסרת
ה"ל" מ"אשל", ונשארו רק אותיות "אש" (אכילה ושתייה),
ולכן נשרף הבית".⁴⁶

ביתו היה פתוח לרוחה בפני עניים. אלמנות זיתומים
מצאו אצלו מקלט והוא גידל אותם בביתו. מהם נעשו
אחר כך לגדולי תורה וחסידות. כך גדל בביתו בעל "חידושי
הרי"ם" בילדותו. על שלחנו היה סמוך הצדיק ר' אשר
מסטולין הראשון אחרי נשואיו השניים, שהמגיד היה השדכן
והבטיח לו מזונות. המגיד בעצמו הסתפק במועט וחי תמיד
חיי עוני ובדוחק גדול ואת כל הכסף שהיה מקבל מחסידיו
היה מחלק לעניים ומשיא יתומים ויתומות.

אחרי השריפה הגדולה שהיתה בשנת תקל"ח בקוזניץ
שבה נשרפו רוב הבתים, בנה המגיד רחוב שלם וחלק את
הבתים לעניים והרחוב הזה נקרא על שמו "רחוב המגיד".
המגיד מקוזניץ היה מפורסם גם אצל הגויים. נוצרים
רבים מגדולי אצילי פולין כמו משפחות רדזיביל, פוטוצקי,
פוניאטובסקי ועוד היו באים אל המגיד לקבל ברכתו.
תמורת זאת היה המגיד משתדל אצלם לבטל גזרות שונות
שנגזרו על יהודי פולין בשעתו. ביחוד השתדל לבטל את
גזירת הצבא. משלחת של חסידי המגיד התייצבה בשמו
בשנת תקע"ד לפני שר המלחמה הפולני יוסף פוניאטובסקי
בבקשה להחליף את השרות בצבא במס כספי. עוד קודם
לכן בשעת מלחמת רוסיה-צרפת בשנת תקע"ב (1812)
חזה המגיד יחד עם "החווה" מלובלין את תבוסתו של
נפוליון. מסופר בפורים של אותה שנה כאשר קרא המגיד

במגלה והגיע למלים „נפול תפול“ (מגלת אסתר ה, יג) קרא „נפוליון תפל“. ועוד מסופר: כשעבר המרשל יוסף פוניאטובסקי שר צבא פולין דרך קוזניץ, יצאו כל אנשי העיר לקראתו, עם המגיד בראשם. אז פנה המרשל אל המגיד ושאלו אם יצליח במלחמה למען תקומת פולין בעזרת נפוליון, השיב המגיד בשלילה, על ידי מאמר חז"ל „אין פולין לאור הנר“ (שבת יג:) כלומר, לא תהא תקומה לפולין.

וכשנפטר המרשל לדרכו, נאנח המגיד ואמר: „וי לחסיד מחסידי אומות העולם הזה, שפטר את היהודים מעבודת הצבא, וי שלא ישוב עוד לביתו ולא ימזת על מטתו.“⁷

פרק ג

אחרית ימיו

המאורעות האלה החלישו את בריאותו של המגיד והתישו את כחותיו, כפי שאפשר לראות מן המכתב שכתב אל הצדיק ר' ישראל מפיקוב, בנו של הצדיק המפורסם ר' לוי יצחק מברדיטשוב. המכתב נושא תאריך של ה' אלול תקע"ד, כששה שבועות לפני פטירתו וזו לשונו: „... אבל עדיין אני חלוש ותש כח מאד, ולא אוכל

לעמוד לשקוד על התורה ועבודה כדרכי תמיד, על כן גם אליו בקשתי להעלות זכרוני לטובה, בפרט בימים הקדושים הבאים עלינו לטובה, להתפלל בעדי לה', וגם

לצוות להסרים למשמעתו לילך עבורי להשתטח על קברי
הצדיקים ה"ה כבוד אביו אדמו"ר המנוח זצ"ל, וכבוד
אחיו המנוח זכר צדיק לברכה, לעורר ישנים לבקש רחמים
עלי שישלח לי השי"ת רפואה שלימה בקרוב, ואשוב
לבריאותי, ואחזור לאיתני ברב כח ויתר עוז, לשוב להסתפח
בנחלת ה', כי זה חלקי מכל עמלי".⁴⁸

ביום כפור אחרון של חייו הביאוהו במטתו לבית-
המדרש והתפלל תפלת "כל נדרי" לפני התיבה, וכשהגיע
לפסוק "ויאמר ה' סלחתי כדברריך" עמד וקרא בקול:

"רבוננו של עולם. גודל גבורתך מי יוכל לספר ולמלל
זולתך וגודל חולשת גופי לא ידע גם כן איש זולתך. והראיה
כי מנהגי בכל שנה ושנה להתפלל מדי יום יום לפני
התיבה, ובשנה הזאת לא עמדתי לפני התיבה בכל יום
כמנהגי. הלא ידוע לך רבון כל העולמים, כי סבתה היא
מחמת חולשת גופי, ואשר בכל חדש אלול דהאי שתא
עמדתי לפני התיבה בכל יום בתפלה ובתחנונים הנה רבון
העלמין הלא ידוע לך כי לא עשיתי זאת למעני, זרק למען
עמך בית ישראל. והנה אם כן, הלא אחת שאלתי מאתך:
מה זאת, כי עלי נקל הדבר לקחת עול בניך, בני ישראל,
עם חולש גופי ליגע את עצמי בעבודה ותפלה על עמך
בני ישראל, ולך ה' הגדולה והגבורה, קשה עליך לומר
שתי התיבות "סלחתי כדברריך"?

והוסיף עוד לדבר: רבון כל העולמים! אולי תאמר כי
מסבת חסרון הצדיקים עלי תבל תמנע לומר סלחתי
כדברריך? הלא יש לך ברימנוב הרב ר' מנדלי מפריסטאג

אשר יעמד כנגד כל צדיקי הדור. ואפשר מפאת חסרון האורים והתומים תמאן באמירת שתי התיבות „סלחתי כדברריך?“ הלא בלובלין יש לך הרב רבי איציקל המאיר כהאורים והתומים אשר היה נקבע בלבו של אהרן הכהן הגדול. ואפשר תאמר כי יחסרון לך בעלי תשובה עלי תבל? הנה אנכי עם חולש גופי מוכן אנכי לעשות תשובה בעד כל קהל ישראל. ונא ובקשה ממך: אמור סלחתי! והיה מכפיל דבריו שלש פעמים. ואחר כך ציוה למשוררים לזמר בקול גילה ורנן ואז פתח את פיו וקרא בקול גדול: „ויאמר ה' סלחתי כדברריך“.

ומסופר שה„חווה“ מלובלין הרגיש בדבר ובאותו ליל כפור לאחר תפלת ערבית אמר: „מי יתן כי יפנה היום ונתבשר בשורות טובות מקוזניץ, כי החולה השוכב על מטתו הרעיש כל העולמות“.

ועוד מסופר: כאשר ספרו לצדיק ר' ישראל מרוז'ין את הדבר הזה, אמר: אני מאמין באמונה שלימה שהרב המגיד שמע מפיו של הקב"ה „סלחתי כדברריך“, כמו משה רבינו. ולולי זאת לא היה מתפלל הלאה ערבית⁴⁹ כמה שעות קדם הסתלקותו קרא המגיד לבנו ממלא מקומו ר' משה אליקים בריעה, ואמר לו:

„דע לך בני, כי לפני איוה רגעים נתגלה אלי הקדוש ר' לוי יצחק מברדיטשוב. שאלתי אותו שתי שאלות: א. הלא הבטיח טרם מותו שישתדל למעלה להחיש הישועה ולמה לא קיים הבטחתו? ב. אם כדאי לדחוק את השעה להביא הגאולה. והוא ענני: בעוד זמן קצר תהיה אצלנו...“

ושם תוכח כי מה שנראה בעולם הזה לרעה, נראה שם כי הוא לטובה".

וכשסיים להגיד לו זאת הוסיף ואמר: בני, תיכף תודיע את זאת לחברי הצדיק ר' יעקב יצחק מלובלין כדי שיפסיק "מלחמה" זו. חושש אני מאד מדברי רבינו הרבי ר' אלימלך ז"ל".

והוסיף והסביר לו את דבריו: בימי נעורי כאשר למדתי אצל מזרי ורבי בליזנסק ישבנו כל התלמידים בבית המדרש, פתאום שמענו את פסיעותיו של הרבי ר' אלימלך שעבר על פני כלנו, ואחז את הרבי מלובלין בידו והוציאו מתוך החבורה שלנו ודבר עמו בלחש. רציתי מאד לדעת על מה הם משוחחים וקלטתי כמה מלים. זוכר אני שאמר לו:

"עליך לדעת שצריכים להרבות בתחנה באמירת "אל תשליכנו לעת זקנה". ועוד שמעתי שאמר לו: נעם דיר דאס גוט אין זינען אריין (שים את לבך היטב לדבר)". ומפני כך — סיים המגיד לספר לבנו — הנני חושש מאד מדברי רבינו הרבי ר' אלימלך ז"ל".

ובסיימו דבריו אלה לבנו, עלתה נשמתו בסערה

השמימה. ⁵⁰

ועוד מסופר שקדם פטירתו אמר:

ישנם צדיקים שמשלימים עבודתם בזה העולם וכשמגיע זמנם להסתלק מן העולם, הם מוצאים להם עצות ותחבולות כי תהיה להם עבודה מחדש ועל ידי כך יאריכו ימיהם עלי אדמות. הגאון בעל "הפלאה" שחי כל ימיו בפולין כשהרגיש

שהשלים עבודתו, נתן עצה בנפשו ונעשה רב בפפד"מ מחוץ למדינת פולין, ונתחדשה לו עבודת הבורא והאריך את ימיו. ואני נתתי לי עצה אחרת להאריך ימי, אולם עתה הגיעה שעתך ולא אוכל עוד לתת עצה לנפשי...⁵¹ ואמנם האריך המגיד מקוונץ ימים עד גיל שבעים ושמונה. הוא נסתלק בערב סכות שנת תקע"ה.

תלמידים רבים היו לו להמגיד מקוונץ, וביניהם מי שנתפרסמו אחר כך כגאונים וצדיקים כמו: ר' משה טייטלבוים מאוהעל, ר' אריה ליב ליפשיץ מווישניצא, ר' צבי הירש מזדיטשוב, ר' צבי אלימלך מדינוב, ר' יעקב אריה מרדזימין, ר' נפתלי צבי מרופשיץ, ר' שלום מבעלז, ר' ישעיה מושקאט מפראגא, ר' יששכר בר מראדושיץ, ועוד.

מלבד אלה נמנים על תלמידיו המובהקים נכדו השרף ממוגילניצא ור' יצחק מאיר אלתר (חידושי הרי"ם מגור), שניהם היו בני גיל אחד, וגדלו בביתו של המגיד מקוונץ ועל ברכיו התחנכו בימי ילדותם ונעוריהם. המגיד העריך מאד את תלמידו הצעיר ר' יצחק מאיר והיה אוהב להשתעשע עמו בדברי תורה.

פעם אמר לו המגיד:

"יצחק מאיר'ל, מתקשה אני בהבנת התוספות. שב, בני, עיין בסוגיה ובתוספות ותאמר לי את התירוץ ישב הילד, עיין היטב ואחר כך בא אל המגיד ויישב לו את דברי התוספות. המגיד חבקו מרוב שמחה וקרא: "כיונת אל האמת, כני".

גם חידושי הרי"ם העריך את מורו ורבו כל ימי חייו. וכשהיה כבר בעצמו אדמו"ר ומנהיג היה קם בדחילו ורחימו לשמע כל דבר שנאמר בשם המגיד מקוזניץ. ומעשה שהיה באיש אחד תלמיד חכם, אשר לאחר ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה לו, גרש את אשתו בעל כרחו. אחר כך כאשר בא לקוזניץ, המגיד לא הרחיקו מעליו. והחידושי הרי"ם מוסיף: "קטן הייתי אז ואולי היו עוד דברים, אבל שיתירו בית דין מפורסמים לכתחלה, לא שמעתי".⁵²

ס פ ר י ו

- א. עבודת ישראל על התורה. יוזפוף, תר"ב.
- ב. אור ישראל על תקוני זהר. טשרנוביץ, תרכ"ב.
- ג. גבורת ישראל על הגדה של פסח. לבוב, תרכ"ד.
- ד. בית ישראל על ברכות, עירובין, ר"ה. ורשה, תרכ"ה.
- ה. בית ישראל על פסחים, ביצה, חגיגה, מועד קטן. ורשה, תרל"ז.
- ו. עגונת ישראל על ענין עגונה בצירוף תשובות מגדולי הדור. ורשה, תרל"ז.
- ז. שארית ישראל, הערות על מדרש רבה והגדות על תהלים. לובלין, תרנ"ה.
- ח. אבות ישראל על אבות. ורשה, תרצ"ד.
- ט. מגיד מישרים על מסכת שבת. בילגוריי, תרצ"ז.
- י. יקר מפז, קונטרס השלמה לס' עבודת ישראל.
- יא. גאולת ישראל על ספרי מהר"ל.
- יב. נזר ישראל, על הזוהר ועל זוהר חדש.

- יג. נר ישראל, על לקוטי רב האי גאון וכו'.
- יד. תהלות ישראל, פירוש על תהלים.
- טו. רמזי ישראל, ביאור על ספר התמונה.
- טז. הגהות לס' רוניאל המלאך.

הסכמותיו

- את הסכמותיו נתן המגיד מקוזניץ בעיקר על ספרי חסידות, כמו:
- ליקוטי מוהר"ן לר' נחמן מברסלב. אוסטרעא, תקס"ו.
- נועם מגדים, על התורה מאת הגאון ר' אליעזר הלוי איש הורביץ מטרניגרוד. לבוב, תקס"ז.
- אור פני משה להצדיק ר' משה סופר מפשעווארסק.
- מזריטש, תקס"ט.
- סידור "תפלה ישרה וכתר נהורא השלם" הנקרא הסידור מברדיטשוב. אוסטרעא, תק"ע.
- דגל מחנה אפרים לה' משה חיים אפרים מסדילקוב.
- קארעץ, תקע"א.
- "זר זהב ומנחת יהודא" על ספר המכריע לרבינו ישעיה מטרעאני, מאת הגאון ר' נח שמואל ליפשיץ, אבד"ק טורביץ לובלין, תרנ"ז.

האדמו"ר ר' משה אליקים בריעה

נולד תקי"ז בערך — נפטר י"ב אלול תקפ"ח

פרק א

ר' משה אליקים בריעה היה בנו השני של המגיד מקוזניץ. **

שנת לידתו אינה ידועה. יש להניח שנולד בערך בשנת תקי"ז. בהיותו ילד היה קשור מאד לאביו ואביו היה חרד לו, והיה לוקחו אל מטתו לישון עמו ובכובעו היה מכסה את ראש בנו הישן¹.

פעם אחת חלה הילד במחלה אנושה. הרופאים נתיאשו ממנו ואביו המגיד היה שרוי בצער גדול בראותו את מצב בנו יחידו. אולם משהגיע זמן התפלה בקש המגיד להסית דעתו מבנו החולה ואמר: כתוב בתורה „ותשלך את הילד תחת אחד השיחים“ (בראשית כ"א, טו) יש לפרש שיח מלשון תפלה, דהיינו בעבור תיבה אחת מן התפלה שתהיה בשמחה כדאי להשליך את הילד. הרגיש בדבר הצדיק ר' לוי יצחק מברדיטשוב שידידו המגיד מסיח את דעתו מבנו החולה קם והלך לטבול במקוה ואמר שפעל בטבילתו לשנות את

השם „בריעה“ נזכר בתורה (בר' מו, יז), כך שמו של אחד מבניו של אשר. וראה מ. צ. רבנוביץ המגיד מקוזניץ ע' 102.

** הבן הבכור, הרב ר' מאטיל, נפטר בחיי אביו. (פאר ישראל ע' יט).

דעתו של המגיד מקוונניץ שיתפלל על בנו החולה, זעל ידי תפלתו זו יעורר המתקת דינים מעל כלל ילדי ישראל². בהגיעו לפרקו השיאו אביו אשה את בתו של הרב החסיד המקובל ר' יהודה ליב הכהן מהאניפולי, מחברו של הספר „אור הגנוז“ על התורה ומשניות, מתלמידיו של המגיד הגדול ממזריטש.

חותנו זה ר' יהודה ליב הכהן היה אחד הצדיקים המפורסמים בשעתו וזשמו נזכר בהרבה ספרים. בהסכמה על ספרו „אור הגנוז“ כותב הצדיק ר' מאטעלע מטשערנאביל בשנת תקצ"ד ומעיד עליו כי היה חברו וידידו של אביו הצדיק ר' נחום מטשערנאביל וכשנפגשו יחד „אז חסד זאמת נפגשו, צדק ושלום נשקו, וכריע וכאח איש את רעהו יחדו ידבקו“.

וכן נתן ר' יהודה ליב הסכמות על ספרי זולתו על ספר „התניא“ להצדיק ר' שניאור זלמן מלאדי שנדפס בחייו בשנת תקנ"ז בסלאוויטא, ישנה בצד הסכמתו של הרבי ר' זושא מהאניפולי גם הסכמתו של „הרב החסיד המפורסם איש אלהי קדוש יאמר לו מוהר"ר יהודה ליב הכהן“. ובספר „בת עין“ מזכיר אותו הצדיק ר' אברהם דב מאוברוטש (נפטר בצפת בשנת תר"א) ומביא דברים בשמו: „כמו ששמעתי מהרב הצדיק מנאראדיץ וצל"ה בעל המחבר אור הגנוז“³.

אחרי נשואיו, היה ר' משה אליקים בריעה סמוך על שלחן חותנו בהאניפולי. ר' משה אליקים היה מנעוריו רך וענוג ודל בשר כאביו.

בהאניפולי ישב אז הצדיק ר' זושא, שהיה ידידו של המגיד מקוזניץ. ואליו פנה המגיד ובקשו להשגיח על בנו יחידו ולהדריכו בדרכי החסידות. זה הצדיק ר' זושא קבל עליו לשים את עינו על האברך הצעיר. הוא היה אומר לחניכו הענוג מדי פעם בפעם: „משה'לה, כעת ביסטו שוין שווערער מיט א פעדער„ (כעת כבר עלה משקלך כשיעור נוצה) ומה אומר לאביך? מה הצדיק ר' זושא למד האברך הצעיר דרכי חסידות ובספריו שנתפרסמו לאחר פטירתו הוא מביא דברים רבים ששמע מפי רבו הצדיק מהאניפולי.

כאשר כלו מזונותיו על שלחן חותנו חזר ר' משה אל בית אביו. אביו בא להאניפולי לקחת אותו ולהודות לר' זושא על השגחתו עליו. בשעת הפרידה שאל אותו הצדיק ר' זושא: „מה תאמרו? הלא בנכם הוא עתה במעלה יותר גבוהה מאשר בתחלה כאשר מסרתם אותו לידי“.

המגיד נתן אות הסכמה לדבריו של הצדיק מהאניפולי שאמנם מצא את בנו במעלה יותר גבוהה. אבל האברך הצעיר שיניו היו שחורות וגופו מלא פצעים מרוב התעניות והסגופים, כי חשש פן יוסיף בשר, ולא יעלה ברוחניות.

אסון פקד את האברך הצעיר. אשת נעוריו הצעירה מתה עליו קדם זמנה ונשאר לו ממנה בן ושמו ר' ישכר. אחרי זה נשא אשה בשניה, את נכדת הרבי ר' אלימלך מליונסק, בת בנו ר' אלעזר. בספריו מזכיר ר' משה פעמים רבות את חותנו ר' אלעזר וגם את אבי חותנו, את הרבי ר' אלימלך, ומביא דברים בשמם.

שנים רבות הסתופף ר' משה בצלו של אביו המגיד

בקוּזניץ ולמד אצלו תורת הנגלה והנסתר. אולם בעיקר התמסר לתורת הקבלה. אולם כל ימי חיי אביו לא גילה את למדנותו בפני זרים, רק אביו לבדו ידע את בקיאותו הנפלאה והבנתו, בעיני החסידים נראה כאיש פשוט כאחד מהם. לעומתו ר' אביעזרי זליג שפירא גיסו, בעל אחותו מרת פעריל, היה נחשב בעיני הכל ללמדן גדול. ולכן כאשר נסתלק המגיד בערב סכות תקע"ה בקשו החסידים להושיב על כסא המגיד את חתנו ר' אביעזרי זליג ואת ר' משה רצו למנות למשרת חזן על קולו הערב וגם למסור לו את בית המרחץ בחכירה. חשובי החסידים של קוּזניץ החליטו לקבל עליהם את מרותו של ה"חזוה" ולהסתפח אל קהל חסידיו. הם נסעו לובלינה ומצאו את ה"חזוה" שוכב על ערש-דוי, אחרי נפילתו בשמחת תורה בשנת תקע"ה. מעל ערש-הדוי שלו ציוה על חסידי קוּזניץ לשוב ולקבל עליהם את מרותו של ר' משה, באמרו להם את הפסוק "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה". החסידים הבינו שנתכוון לומר: אחרי הסתלקות הארון — המגיד מקוּזניץ, הגיעה שעתו של בנו ר' משה לאמר תורה ולנהל את העדה. גם אחותו מרת פעריל, כאשר באה עם בעלה לקוּזניץ ונכנסו לחדר שבו ישב אחיה ר' משה, נרתעה פתאום לאחוריה וקראה לבעלה: הנני רואה את אבא יושב לצדו כמו בחייו, סימן שהוא יירש את אבינו. אולם עדיין לא השלימו החסידים כי חשבו את ר' משה לאדם פשוט. הם בחרו באנשים אחדים מביניהם ושלחו אותם לתהות על קנקנו מקרוב אם האיצטלא הולמתו. כאשר אך דרכו האנשים על סף ביתו, קם ר' משה לקראתם וזאמר:

כתיב "רם ה' ושפל יראה, וגבוה ממרחק ידע" (תהלים קל"ח ו') פירושו — בורא העולם הוא רם מאד ומי שהוא שפל בעיני עצמו, שאינו מחפש "מדרגות" הקב"ה רוצה לראותו, אבל "וגבוה" — מי שמחפש "מדרגות" — אזי הקב"ה "ממרחק ידע" — רק מרחוק רוצה לראותו. ובאמרו להם את הדברים האלה נתן להם "שלום" ושאל: "השמעתם את דברי?" — "כן, שמענו" — השיבו לו — והננו חסידיו"⁴. וכך קבלוהו כ"מגיד" בקוֹזניץ וכמנהיג העדה. גדולי חסידי קוֹזניץ התחילו להתרכז סביבו כמו אצל אביו "המגיד". אף הגאון בעל "חידושי הרי"ם", שגדל זחונך אצל המגיד מילדותו במשך שבע עשרה שנים רצופות והיה בן בית שם. גם הוא נצטרף עתה אל הפמליא של ר' משה, והיה הארי שבחבורה.

והנה מעשה כיצד עמד החידושי הרי"ם לצדו של ר' משה והגן עליו מפני המתנגדים, שבקשו לבזותו. מסופר: אחד מחסידיו של ר' משה נעשה מחותן עם הגאון ר' שמואל לבדא בן הגאון "הגודע ביהודה" והזמין את רבו ר' משה לחתונה. בחתונה זו השתתפו הרבה גדולי תורה מן המתנגדים. כשראו את ר' משה מקוֹזניץ החליטו לנסותו ולשאול אותו דבר קשה ברמב"ם ואם לא ידע יבזוהו לעיני קהל ועדה. החידושי הרי"ם שגם הוא היה בחתונה הבין את מזמתם, בא ועמד ליד כסאו של הרבי ר' משה. תוך הסעודה התחילו המתנגדים להתזכח בהבנת מאמר הרמב"ם ואז קם אחד מהם ואמר: "הלא יש לנו כאן "רבי גדול" נשאל את פיו ובודאי יתרץ לנו את הרמב"ם". וכשבא להציע

את הקושיא לפני ר' משה, אמר החידושי הרי"ם: "דבר קטן כזה אתם מביאים לפני רבנו? הלא דבר כזה גם אני מקטני תלמידיו אוכל לפרש לכם" וביאר להם את הרמב"ם. הדבר מצא חן בעיני כולם ואמרו: "אכן מן התלמיד אפשר לראות את גדולתו של הרבי".⁵

מסופר: פעם אחת אמר ר' משה תורה על שלחנו על פי סוד הקבלה ועשה צירופים וגימטריות ובקש מחסידיו שיבדקו אם הגימטריות נכונות. והנה כשהתחילו לספור מצאו שחסר מספר "צ". חלשה דעתו של ר' משה. היה שם באותו מעמד הגאון חידושי הרי"ם והוא הביע את דעתו שאם חסר רק "צדיק", יכול הרבי להיות במקום צדיק. ר' משה נהנה מאד מההמצאה הזאת של חידושי הרי"ם, ניגש אליו ונשקו על ראשו ואמר לו "החייטני בדבריך". אמר לו חידושי הרי"ם: "אני זקוק ל"רבי" שיקרע ממני גזרים, אבל לא שינשקני". ומאז עזב את ר' משה ונסע לפשיסחא.⁶

ואף על פי כן נשאר חידושי הרי"ם ידידו ומעריצו של ר' משה עד סוף ימיו. וכשהופיע הספר "באר משה" בשנת תרי"ח (שלשים שנה לאחר פטירתו של האדמו"ר ר' משה), קנהו חידושי הרי"ם ולא ירד הספר מעל שלחנו כל ימיו. שנים עשר בנים שכל חידושי הרי"ם בחייו, וראה בכך עונש על שעזב את ר' משה, וכמה פעמים שלח שליחים על קברו בקאזניץ לבקש את מחילתו. וביום שנסתלק חידושי הרי"ם (כ"ו אדר, תרכ"ו) אמר לעומדים סביב מטתו: "רבי משה כועס עד היום על כי עזבתיו".⁷

משהתחיל ר' משה לנהל את עדתו, נתגלה בכל מלא

כחותיו הרוחניים. ותחת אשר חשדו בו תחלה שאינו ראוי לאיצטלא, הפליאה עתה למדנותו ובקיאותו את כל אלה אשר הכירוהו בחיי אביו המגיד. עתה הבינו שכל אותן השנים הסתיר את עצמו מעיני הבריות מתוך גודל ענוותו וצניעותו, והתחילו לכבדו ולהעריצו. היו שספרו, כי במז אזניהם שמעו כיצד המגיד מקוזניץ הנפטר מלמד תורה לבנו⁸.

ר' משה קיים את מה שלימדו אביו בפסוק „ומעיל קטן תעשה לו אמז“ (שמואל א, ב, יט) וכך פירש לו: אמו עשתה לו לבוש ממדת הקטנות והענוה, שלא יתנשא בעבודתו, כי אם תמיד יהיה קטן בעיני עצמו בתכלית הענוה והשפלות. את הרעיון הזה מביא ר' משה בשם אביו בספרו „באר משה“ (דף נ"ח, פ' תשא).

בהזדמנויות שונות למד ר' משה מפי אביו המגיד להכיר את ערך הענוה ומה שכרו של אדם ההולך בדרך זו. את הפסוק „המשפילי לראות“ (תהלים קיג, ו) היה אביו מסביר — כל כמה שאדם משפיל את עצמו, יותר זוכה „לראות“ — להתגלות ה'.⁹

זכן את הפסוק „אשר אין בה מום, אשר לא עלה עליה עול“ (במדבר יט, ב) הסביר אביו המגיד: אם אדם חושב על עצמו שאין בו מום, שהוא כולו טהור וקדוש, סימן שעדיין לא עלה עליו עול של מלכות שמים.¹⁸

ואמנם כך נהג ר' משה כל הימים שאביו חי, בצניעות ובענוה יתירה. אבל ידוע הוא המאמר באבות „זמלבשתך ענוה“, שגדולי החסידות הסבירוהו כך: ענוה היא כמו מלבזש שפעמים לובשים אותו ופעמים פושטים אותו. גם

ר' משה שידע את סוד הענוה על פי דרך החסידות התלבש בחיי אביו בענוה, ואחרי פטירת אביו התגלה כ"מנהיג ישראל" ועמד בראש היהדות החסידית בפולין בתקופה ההיא ולחם בשתי חזיתות; מבפנים ביהודים המתבוללים שהציקו ליהדות החרדית, ומבחוץ בגויים האנטישמיים שהתאנו ליהודים וגזרו עליהם כל מיני גזירות קשות. באחד מספריו הוא כותב: "זיתן בנו כח להכרית כל הצרים לנו והמעיקים לנו העומדים לגזור עלינו גזירות הן רשעי עכו"ם והן מפריצי עמנו, בני ישראל הרשעים והאפיקורסים שאין בהם ניצוץ מהקדושה, ואין בהם אפילו הרהור תשובה שנתפקרו מכל וכל לרשעות ואפיקורסות. יתן בנו השי"ת את הכח להכריתם מכל וכל ויפיל חללים חללים לפנינו. ואין כוונתנו חס ושלום על אותן ישראל שיש בהם ניצוץ הקדוש ובדעתם לשוב. אפילו שיש בהם רק הרהור תשובה, חלילה לנו לקלל לשום אדם מישראל שהוא בכלל ישראל, אך אדרבה אנו מבקשים עליהם כל הטובות".¹¹

ואמנם רובי תורותיו באו לו מאביו המגיד אשר גדלו וחנכו על ברכיו, והדריכו בדרכי התורה והחסידות. ואת אביו הקדוש הוא מזכיר ביראת הכבוד הרבה פעמים בספריו. באחד המקומות הוא כותב: "וכמו שאמר אלי הרב הקדוש אאמו"ר וצלה"ה והביאותיו זה כמה פעמים במקומות רבים שאמר אלי: תאמין לי, בני, כי לא היתה מחשבה אחת מה שחשבתי מעת צאתי לאויר העולם שלא באה אלי בעת תפלתי וכולם העליתי בעזרת השם יתברך".¹²

מאביו הקדוש ירש ר' משה את החיבה לארץ הקודש.

את הכתוב "ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ" (ויקרא, כה, כד) מבאר ר' משה כך: "ובכל ארץ אחוזתכם" — הארצות שאתם פוזרים שם בכל קצוי תבל כמאמר הכתוב "כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם" (זכריה ב' י') והבורא יתברך אינו עוזב אתכם ונוטה חסדו אליכם, בכל זאת אל תשכחו להתפלל על הגאולה — "גאולה תתנו לארץ" כי עיקר אלקותו אינו ניכר אלא בארץ ישראל, ולכן תשתדלו להתפלל לבוא הגאולה ויוליכנו מהרה לארצנו הקדושה".¹³

במרכז השקפת עולמו של הרבי ר' משה אלקים עמד המושג של "קדושת ישראל". ישראל קדושים כמו שהם ובכל מקום שהם, ומורגל היה בפיו בשם אביו המגיד: "הגם שיש להבורא יתברך מלאכים שרפים ואופנים, וכל מלאך יש לו אלף פיזת ואלף לשונות ואין לשער גודל השבח והשירה היוצא מהם, ועם כל זה אין הוא, כביכול, מקבל שום תענוג מהם, ורק מעם קרובו ישראל קדושים".¹⁵

מדוע זכה יוסף להקרא "צדיק"? מביא ר' משה בשם אביו: "מפני כי אשת פוטיפרע היתה זוקפת לו תחת גרונו של יוסף שתי חניתות של ברזל מכאן ומכאן כדי שיגביהו ראשו להסתכל בה, אפילו שלא לעשות ח"ו מעשה בפועל, רק להסתכל בה, ואעפ"כ סבל היסורים הקשים ולא רצה ליתן עיניו בה, ע"כ זכה להקראות צדיק".¹⁶

אביו היה בשבילו סמל של קדושה וטהרה ומלבד האמרות הרבות שהוא מביא בשם אביו, הוא מספר גם עובדות שראה אצלו ושעשו עליו רשם בל ימחה. כגון עובדה "וכאשר עיני ראו בהרב הקדוש אדוני אבי מורי

ורבי זכר צדיק לברכה שיצא נפשו בדברו קדושת "כתר",
לולי שעוררוהו וחזר רוחו בקרבו".¹⁷

מסופר: פעם נפל המגיד מקונוניץ למשכב והיה חולה
אנוש ור' משה היה אז עדיין צעיר לימים. נכנס ר' משה
לבית המדרש לומר תהלים יחד עם כל החסידים ולבקש
רחמים על אביו. פתח ר' משה ואמר: כתוב "ולבבו יבין
ושב ורפא לו" (ישעיהו ו, י) — כל הלבבות מבינים שלא
בחטאיו חלה אבא, רק בחטאינו, ולכן אין עצה אלא "ושב
ורפא לו" — שאנחנו כולנו נשוב בתשובה שלימה ואז
תהיה רפואה שלימה לאבא". כל הקהל פרץ בבכי.¹⁴

עד נשואיו היה כולו נתון תחת השפעת אביו, ואחר
כך למד מגדולי הדור אשר במחיצתם נמצא. לאחר נשואיו
היה מושפע מחותנו הראשון בעל "אור הגנוז", אשר בביתו
ישב ועל שלחנו היה סמוך שנים אחדות בעיר האניפולי.
והוא מביא מה שאמר לו חותנו פעם כשהדריכו בעניני
תפלה, בהסבירו לו את הכתוב "ואתה תהיה על
ביתי ועל פיך ישק כל עמי" (בראשית מא, מ) יחד עם
הכתוב (שמות, כ"ז, כ') "ואתה תצוה את בני ישראל", זאת
אומרת בגשתם להתפלל ולדבר אל בורא העולם בלשון
"ברוך אתה" כדבר איש אל אחיו או רעהו הרגיל עמו.
"תצוה את בני ישראל" שיפשפשו במעשיהם לראות אם
יש להם איזו שייכות וקרבה אל בורא העולם ולדבר אליו
בלשון "אתה". וכך יש להבין את הכתוב "ואתה תהיה על
ביתי", שתרגיש כי יכול אתה לומר "אתה" אל בורא העולם,
ואז ממילא "על פיך ישק כל עמי".¹⁹

אולם ביחוד הושפע בשבתו בהאניפולי מהצדיק ר' זושא, שאותו הוא מונה בראש רבותיו אחרי אביו, וכך הוא כותב: "וכמו שבעיני ראיתי ממורי זרבותי שכבר נתבקשו בישיבה של מעלה ומנוחתם כבוד בעולם העליון בצרורא דחיי דלעילא ובפרט מאדוני מורי ורבי הרב הקדוש איש אלהים נורא מוהר"י משולם זושע זצ"ל אשר כמה פעמים בחלותו להתדבק בהבורא ב"ה וב"ש היה מפשיט עצמו לגמרי מן העולם הזה עד היותו ממש קרוב להתבטל במציאות עד שהוכרח לנדור נדרים ונדבות שיתקיים נפשו בו".²⁰

ובמקום אחר הוא מביא מה שלמדו ר' זושא לעשות מיד בקומו משנתו בכל בוקר: "וכמו שלמדתי מרבותי ובפרט מאדמו"ר המובהק מ' משולם זושא זלה"ה שלמד אותי דרך ה' בזה הלשון: בני, תכף בהשכמת הבקר בהקיצך משנתך קח בידיך הציצית הקדושים ותן לבך ודעתך לעיין ולהסתכל בגודל ורוממות וגדולת יתברך שמו, ותהא ירא מפניו מגודל היראה והמורא והפחד שהיא אותות היראה, יראת הרוממות, ולא כמצות אנשים מלומדה".²¹

במשך השנים שר' משה ישב בהאניפולי היה קשור מאד אל הצדיק הזה והיה בן בית אצלו ולמד הרבה מהתנהגותו ומיחסו לבריות. הוא כותב: "ומעשה אירע גם כן אצל אדמו"ר הה"ק איש אלקים מ"ו זושע זצ"ל, שבא אצלו איש אחד בעל תשובה ובקש ממנו לתת לו תשובה. והשיב לו: לא אוכל לפרש לך תשובה. תלך מקורם לק"ק אוסטרא ותתענה שם ארבעים יום, ואחר כך תבא אצלי ואיעצך לפתוח לך פתח תשובה כשתוכל לעמוד בזה".²²

הרבי ר' זושא שמש לו סמל ודוגמא ליראת שמים. הצדיק מאניפולי פתח לפניו את שערי היראה האמתית. וגם את דרכי אביו התחיל ר' משה להבין יותר לאחר שפתח לפניו ר' זושא את הפתח להבנה. הוא הכיר עתה ביתר שאת את כחו של אביו וידע להעריצו. הקרבה היתירה לאביו בימי נעוריו מנעה בעדו להעריך נכונה את אביו. עתה מן המרחק ותחת השפעתו והדרכתו של ר' זושא הגיע לידי הערכה נכונה מתוך הכרה ברורה. ר' זושא חזק בו את ההערצה לאביו. וכך הוא מביא את הספור על ר' זושא שבא פעם לשמוע שיעור של המגיד מקוזניץ, ובתוך השיעור נפל על פניו, כששאלוהו מפני מה נפל על פניו, השיב: „מחמת שראיתי את הפמליא של מעלה שבאו לשמוע דבריו הקדושים של הרב המגיד ומגודל הפחד והאימה נפלתי על פניו.”²³ ושוב הוא חוזר על הספור הזה בשנוי נוסח קצת במקום אחר ומספר שר' זושא נפלו על פניו בכה בכיה גדולה. וכששאלוהו בסיום שיעורו של המגיד למה נפל על פניו ולמה בכה, השיב: וכי איך יכולתי להתאפק שלא לבכות בראותי כל הפמליא של מעלה עומדים ומקשיבים לדברי המגיד? הנה עתה הגיעה העת להתודות כראוי ולשוב בתשובה שלימה, לזאת בכיתי ונפלתי על פני — אמר ר' זושא.²⁴

גם מרבו ר' זושא למד ר' משה מדת ענוה ומספר כיצר ר' זושא רגיל היה לומר: „ארץ, ארץ! את טובה ממני. אמנם למה אני הולך ודש עליך? אלא יבא זמן שאשכון תחתך.”¹⁰

גם חותנו השני הצדיק ר' אלעזר, בנו של הרבי ר' אלימלך מליזנסק, השפיע על ר' משה השפעה ניכרת. הוא המריץ אותו שלא יסמוך על תורתו וצדקותו של אביו ולא של חותנו, אלא ביגיעת עצמו יתאמץ להגיע למדרגה בחסידות. ור' משה מספר כיצד לימדו חותנו זה בליזנסק: "הנה הרב הקדוש כבוד מזרי וחמי מו"ה אלעזר וצלה"ת מליזענסק הוכיחני פעם אחת בפסוק זה "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך". "מארצך" — ישנה ארץ המגדלת גבורים, אל תסמוך על גבורתם, "וממולדתך" — ישנם אנשים אשר מלידתם הם מוטבעים להיות טובים — גם על אלה אל תסמוך, "ומבית אביך" — אם האב הוא צדיק וקדוש גם על זאת אל תסמוך, אלא "אל הארץ אשר אראך" — היינו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אם תעבוד על עצמך ולא תסמוך על אחרים אזי תגיע גם אתה למדרגה גבוהה יותר בעבודת השם".²⁵

תוכחתו של חותנו מליזענסק נשאה פרי. ר' משה קבל את דעתו שאין לסמוך על "זכות אבות". הוא התיגע יגיעה רבה עד שהגיע למה שהגיע. וכך הוא כותב:

"דהנה יש מי שיש לו אבות צדיקים וקדושים אשר בארץ המה, ופן ידמה בנפשו ויאמר בלבו, כי איננו צריך עוד להתחזק בעצמו בעבודת ה' מחמת שיש לו זכות אבות, וממילא יגיע אליהם בלי פעולתו, לא כן הוא, חלילה לומר כן! כי אין זכות אבות פועל כלום לזה, אלא בהתעוררות לבו מעצמו ומקדש ומטהר עצמו כראוי יותר מאדם אחר ומתחזק ביראת השם, אזי מועיל לו גם זכות אבות שנקל

לו לבא אל תכלית השלימות כראוי יותר מאדם אחר. אבל חלילה לסמוך על זה! וכמאמר הכתוב „כי אתה אבינו, כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו, אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך" וממילא בהיות הבזרא אליו בבחינת אביו ואיננו סומך על זכות אבותיו רק בעצמו עובד".²⁶

אמנם מאביו המגיד למד שאדם צריך להתאמץ בעצמו בעבודת ה' והוא מביא: „ושמעתי כמה פעמים מאאמו"ר זצ"ל איך שהפליג בגנות המתעצלים בעבודה ומאחרים עד אחר זמן התפלה הרבה, באמרם שאין כעת זמן הראוי להתפלל שעדיין אין להם „בהירות המוחין" כראוי. שבודאי אין זה משלימות העבודה להמתין עד שיבא אליו אתערותא דלעילא, כי אין זה מהחידוש שיתפלל בכוונה כשיעוררו אותו ממרום, אך עיקר השלימות הוא להתחזק מעצמו. הגם שאינו מרגיש בעצמו שום חשק והתלהבות, אעפ"כ יעשה כל ההתאמצות עד שיתעורר אל העבודה".²⁷

אביו המגיד היתה עבודתו ניכרת בעיקר בשעת תפלתו. אף שהיה כל ימיו חלש וחולה, לא יכול היה להלך על רגליו והיו מביאים אותו על גבי מטה לבית הכנסת, אבל משרק הגיע בתפלה ל„מזמור שירו לה' שיר חדש" היה משנס מתניו ורוקד כנערה קטנה — כך אמר ה„בית אהרן" מקארלין על המגיד מקוזניץ. ר' משה אליקים בקש לעצמו דרכים משלו בעבודתו. עיקר עבודתו היתה למצא דרך כיצד להעלות את הדברים הארציים למדרגה גבוהה. את הרעיון הזה אנו מוצאים אצלו על הכתוב „ויזרע יצחק בארץ" (בראשית כו, יב) שהוא מפרשו כך: יצחק אבינו

הקדוש היה זורע בקדושה אפילו בארציות ובגשמיות שלו והעלה כל עשיותיו מכל צרכיו הגשמיים לעולם הנסתר".²⁸

מלבד רעיונותיו החסידיים מתגלה ר' משה אליקים כפרשן על פי דרך הפשט. בכתוב "דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב" (שמות יא, ב) הוא מדייק ושואל: למה אומרת התורה "דבר באזני העם" ולא פשוט "דבר אל העם"? אלא — מתרץ הוא — ה' ציוה לדבר באזני העם כדי שלא ישמעו המצרים וישאר הדבר סוד ביניהם.²⁹

וכן הוא מפרש את הכתוב "ה' אמר אלי בני אתה, אני היום ילדתיך" (תהלים ב, ו) — אם האדם חוזר בתשובה אז הבורא כביכול עושה עצמו כלא יודע כל מה שחטא האיש עד היום כאילו היום נולד. וזהו פירושו "אני היום ילדתיך" — הנך בעיני כאלו היום נולדת וכל מה שעשית עד עתה מחול לך.³⁰

או על הכתוב "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך לאמר פתוח תפתח את ירך לאחיך לעניך ולאביוןך בארצך". שואל ר' משה אליקים: מהו ה"לאמר" שבפסוק זה? ומפרש: התורה מלמדת אותנו שגם העשיר בשעה שנותן צדקה לעני צריך לאמר לו כך: כעת אני פותח את ידי ונותן לך צדקה אבל העניות היא גלגל החזור בעולם, היום אני העשיר ואתה העני ולמחר אתה העשיר ואני העני, ולכן יגיע זמן שאתה תזכה לקיים "פתוח תפתח את ירך".³¹

כידוע היו המתנגדים מחפשים להם תמיד אמתלאות

להציק לר' משה. פעם רצה מלמד אחד לבזותו בבית המדרש בשעת התפלה. כשעמד ר' משה עטוף תפילין דרבינו תם נגש אליו המלמד ושאל אותו קושיא בתוספות על רבינו תם. ר' משה עיין קצת בתוספות ותירץ לו את הקושיא. התפעל מאד המלמד ובטלית ותפילין שלו קפץ ונשבע שאין זאת למדנותו של ר' משה, אלא מן הסתם נתגלה לו רבינו תם בעצמו ופירש לו דבריו. אמר לו ר' משה: ומה פלא בדבר, כל מי שלומד בדחילו ורחימו ומקשר את עצמו בדברי בעל המאמר, אזי בכל דבר קשה מתגלה אליו בעל המאמר עצמו ומפרש לו את דבריו.

והצדיק ר' חיים מאיר יחיאל ממוגילניצא כשספר זאת הוסיף ואמר: הנכם רואים! שאמירת תהלים של דודי טובה יותר מפלפול שלנו וכל דבר שהוא עוסק בו — הריהו כשלו. אילו היה עוסק בנגלה היה בודאי למדן גדול, אלא ששמעתי מאבא ששמע מפי זקני המגיד מקוזניץ שבגלגול הקודם היה עוסק רק במזון הגוף — היינו בגמרא ובתוספות, לכן אינו רוצה לעסוק עתה כי אם במזון הנפש — היינו בלימוד הקבלה".³²

לאמתו של דבר עסק ר' משה לא רק בקבלה אלא גם בנגלה ואביו מביא דברים ממנו בספרו "בית ישראל" על ברכות (לדף מ"ג:): "כך אמר בני משה". אלא מרוב עניויותו הסתיר ר' משה את למדנותו. ויפה באר את הפסוק "ואהיה להם למקדש מעט" (יחזקאל יא, טז), אימתי אהיה להם למקדש? כשימעיטו את עצמם וכחם וידעו כי לא הם העושים, אלא יד אלקים היא העושה, והוא ב"ה נותן להם

כח לעשות חיל. על כן אין לחכם להתפאר בתורתו ובלמדנותו, כי גם זו לו מהשי"ת.

היו לו לר' משה אליקים בריעה הרבה חסידים חשובים. על חסידיו נמנו למדנים מופלגים כמו הגאון והצדיק ר' ישעיה מושקאט, אבד"ק פראגא שליך ורשה, בעל מחבר "הרי בשמים" על התורה ו"עצי בשמים" על הש"ס, "ראשי בשמים" על מקראות ואגדות חז"ל ועוד.³²*

וכן נסע אליו הגאון ר' נתקי שפיגלגלאס שהיה תלמידו של ה"חמדת שלמה". הוא היה דיין בורשה קרוב לחמשים שנה. וחבר ספר שו"ת וחידושים על הש"ס "מאורות נתן", נפטר תרל"ג.

בי"ב אלול תקפ"ח נתבקש ר' משה אליקים בריעה לפמליא של מעלה.

להליתו באו אלפי חסידיו וגם בן אחותו ה"שרף" ממוגילניצא הגיע. ובשעת סתימת הגולל הספיד ה"שרף" את דודו הרבי ר' משה אליקים ואמר: "אויה לי, ואני כלל לא ידעתי שהדוד מאיר כל כך, אילו ידעתי זאת הייתי דבק בו. הוא מאיר מאד". והמשיך דבריו ואמר: חז"ל אומרים גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, כי אחר מיתתם ניכרים חייהם של הצדיקים.³³

ישנו הספד עליו מאת הגאון ר' שמואל נח ליפשיץ בסוף הספר "זר זהב ומנחת יהודה" פירוש על ספר "המכריע לרבינו ישעיה מטרנאני.

השאר שמונה חבורים בכתב יד שנדפסו אחר כך על ידי נכדיו. לראשונה הדפיסו את הספר "באר משה"

על התורה בשנת תרי"ח, שלשים שנה לאחר פטירתו. הספר עשה רושם רב בשעתו ועד היום הוא נחשב לאחד הספרים הקלסיים בחסידות. חמש שנים לאחר מכן — בשנת תרכ"ג — הדפיסו את הספר השני „ויחל משה“ על תהלים. כעבור שלש שנים — בשנת תרכ"ו — הדפיסו שני ספרים: „מטה משה“ על הגדה של פסח ו„תפלה למשה“ על חג הסוכות. כעבור שלש עשרה שנה — בשנת תרל"ט — הדפיסו את „דעת משה“ על התורה, עשר שנים לאחר מכן — בשנת תרמ"ט — הדפיסו את „בינת משה“ על התורה ובשנת תרס"ו את הספר האחרון „קהלת משה“ על התורה. שמונה ספרים נדפסו ממנו במשך חמשים שנה לאחר פטירתו. מלבד זאת נדפסו מתורותיו בתוך הספר „עבודת ישראל“ לאביו המגיד מקווניק. (הקדמה להוצאה ראשונה של „עבודת ישראל“ ורשה, תר"ב). בספריו אלה מתגלה הצדיק ר' משה כגאון במחשבת החסידות. ומספריו אלה אנו לומדים גם את תורתם ודרכי התנהגותם של גדולי החסידות בדורות הראשונים של התנועה.

ר' משה אליקים בריעה נתן גם הסכמות על ספרים. אחת מהסכמותיו היא על הספר „אלופי יהודא“ חידושים על בראשית, שמות ועל כמה מסכתות מאת הרב יהודא ליב אבד"ק ליפסק, נדפס בורשה תקע"ט. על הספר הזה ישנן הסכמות של כמה מגאוני הדור. ההסכמה הראשונה מאת הגאון ר' ליבוש חריף מפלוצק, והשניה אחריו מאת „הרב המפורסם בתורה ובחסידות קדוש יאמר לו כקש"ת מו"ה משה אליקים בריעה נ"י“. את ההסכמה כתב בשנת תקע"ז וזו לשונה:

„מדי היותי בק"ק ליפסק בא אלי כבוד הרב מ' יהודה ליב סגל נ"י מורה צדק לעדתו בק"ק הנ"ל וכו' ואף שמחמת טרדות הדרך אין לי פנאי לעיין בו, אך מחמת שידעתי וגם שמעתי שלימודו עולה יפה" וחותרם: „הק' משה אלקים בריעה".

שני בנים וחמש בנות השאיר ר' משה שהיו לגאון ולתפארת. בנו הבכור היה הצדיק ר' ישכר שנולד לו מאשתו הראשונה. הוא נזכר פעמים רבות בהקדמות לספרי זקנו המגיד מקוזניץ וכן גם בספרי אביו ר' משה. ר' ישכר נפטר ט"ז כסליו תרי"ז. חתנו של ר' ישכר, ר' משה הכהן מקוזניץ, עסק בהדפסת הספרים של המגיד ושל ר' משה אליקים בריעה ושל ר' יהודה ליב הכהן.

בנו השני של ר' משה אליקים הוא הצדיק המפורסם ר' אלעזר שנולד לו מאשתו השניה, והוא המשיך את שושלת בית קוזניץ.

חתניו של ר' משה אליקים בריעה:
הראשון, בעל בתו מרת לאה מאשתו הראשונה הרב החסיד מו"ה יעקב יואל בן הרב הצדיק מו"ה מרדכי ז"ל שהיה חתן הצדיק ר' אברהם יהושע העשיל מאפטא (הקדמת המו"ל לספר „נחמד מזהב" מאת הצדיק ר' יחזקאל מקאזמיר).
חתנו השני הצדיק ר' יוסף אונגר מדאמבראווע שבגליציה אותו מזכיר בספרו „דעת משה" בזו הלשון: „בשאלתי מחתני האברך המופלא ר' יוסף נ"י".

והשלישי היה הרב ר' שמואל זאנביל בן הרב הגאון ר' ברוך אברהם מבארדיוב (בסוף ימיו גר בצפת לפי ההקדמה

ל"בינת משה" קראקא תרע"ט). חתנו הרביעי בעל בתו מרת אסתר עטיל היה הרב ר' יצחק שלמה מזעליחוב. חתנו החמשי היה הרב הקדוש ר' מרדכי זליג הלוי הורוויץ נכד ה"חווה" מלובלין.

מסופר שפעם שאל הצדיק ר' מנדיל מרומנוב את המגיד מקוזניץ: מפני מה חוזרת פעמיים התיבה "לתת" בפסוק „וכרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני וגו' לתת לזרעו"? והשיב לו המגיד מקוזניץ: זה מורה שהשם הבטיח לתת לו בזכותו וגם בזכות זרעו.³⁴ נתקומו דברים אלה גם בהמגיד עצמו ובזרעו וגם בבנו ר' משה ובזרעו, שהיו לכבוד ולתפארת ליהדות פולין והם ישארו לנצח תרותים באותיות זהב בתולדות החסידות.

פרק ב

ממצבם של יהודי פולין בזמנו והשפעתו

ר' משה אליקים הנהיג את עדת חסידיו שלש עשרה שנה, מפטירת אביו בשנת תקע"ה עד תקפ"ח. במשך השנים הללו חלו תמורות רבות בחיי יהודי פולין. התמורות הללו התרחשו עוד בסוף חיי אביו. עוד בשנת תקע"ג (1813) נכנסו הרוסים לורשה אחרי נסיגת נפוליון. הקיסר אלכסנדר הראשון הקים בורשה ממשלה זמנית תחת חסותו היהודים קיוו עתה שהקיסר הרוסי המנצח יטה להם חסד ויבטל מעליהם את הגזירות הרעות. קהלת ורשה בחרה בשלשה אנשים נכבדים „פני הקהלה" ושלחה אותם לפטרבורג

להתיצב לפני הקיסר. אחד מהשלשה היה מחסידיו של המגיד מקוזניץ ושמו ר' וואלף מיכל הכהן שהיה מכונה "ר' וועלוועלע חסיד" או ר' וועלוועלע לייפציגער, מפני שהיה נוסע אל ה"ירידים" בלייפציג (הוא היה אביו של הגאון ר' אלעזר הכהן מפולטזסק בעל "חידושי מהרא"ך", מגדולי חסידי קוצק וגור). הוא היה תלמיד חכם ועשיר מופלג מגדולי הסוחרים בוורשה.

המשלחת נסעה לפטרבורג, והגישה תזכיר בכתב אבל לא נתקבלה על ידי הקיסר, חזרה כלעומת שבאה.¹

בשנת תקע"ה (1815) עבר על פי החלטת הקונגרס בזינז חלק של פולין אל הכתר הרוסי ונקרא בשם "קונגרס פולין". מיד לאחר מכן באותה השנה פרסם הקיסר הרוסי תקנות חדשות בשביל אזרחי פולין שתחת חסותו. את היהודים לא הזכיר בתקנות הללו אולם סעיף אחד בתקנות פגע בהם בעקיפין. הסעיף הזה אמר: "מי שאינו נחשב לאזרח פולין אינו יכול ליהנות מכל זכויות". היהודים לא נחשבו לאזרחי פולין ועל כן נעשו משוללי כל זכויות לפי התקנות הללו. מטרתה הסמויה של ממשלת רוסיה היתה לעורר חשק בלב היהודים להמיר דתם והיו ברוסיה חוקים מיוחדים שהגנו על מועמדים לשמד מנקמת קרובי משפחה או אחים לדת. גם קרן ממשלתית מיוחדת נוסדה כדי לתמוך ב"ערב משומדים" בתקופת לימודיהם את עיקרי הדת הנוצרית.²

היהודים ניסו כמה פעמים להתקבל אצל הקיסר הרוסי, אולם הדבר לא עלה בידם, עד שהקיסר בא לורשה ב-12

לנובמבר 1815. המשלחת התיצבה לפניו, שיר-תהלה מיוחד
חובר לכבודו לצורך השעה בשלש שפות: פולנית, צרפתית
וגרמנית והוקרא באזניו. בסוף השיר הביעו את בקשתם:
"עשה סוף לאסוננו, תן לנו יום של תקוה, ישראל אינו יכול
עוד לשאת את משא הצרות והמצוקה". הקיסר השיב להם
שהוא מקבל אותם תחת חסותו האבהית". ובכך נגמר הענין.³

הפולנים שעמדו בראש השלטון טענו שאין היהודים
מוכשרים לקבל זכויות אזרחיות, כל עוד לא תתחולל בקרבם
מהפכה לתקון "מצבם החברתי והמוסרי" כלומר לבטל את
המלוכה היה יחס של בוז ושנאה. הם לא נמנעו מלכנות
שרף, להתקשר לעבודת אדמה, לשלוח את ילדיהם לבתי
ספר כלליים וכיוצא באלה. היחס אל היהודים מצד גדולי
המלוכה היה יחס של בוז ושנאה. הם לא נמנעו מלכנות
את היהודים בכנויים כמו "מצורעים" או "מגפת הארץ
הפולנית".⁴

לפי מפקד האכלוסיה שנערך בשנת תקפ"ז (1827) —
שנה אחת קודם פטירתו של הרבי ר' משה אליקים מקוזניץ
— היו בפולין 4 מיליון תושבים ומהם 377.754 יהודים
כלומר 10% מכלל האוכלוסיה.⁵ המצב הכלכלי של היהודים
ירד פלאים. במשך חמש השנים 1823—1828 ניטל הרשיון
להחזיק "שענק" — בית ממכר יי"ש מ-2397 יהודים
וכעשרת אלפים נפשות שנתפרנסו מעסק זה הופקרו לרעב
ממש.

נוסף על כך גבו מהיהודים מסים כבדים. אחד המסים
הללו היה "מס צבא", שהיהודים שלמו כדי לא לשרת

בצבא. כל הקהלות הוטל עליהן מס צבא בסכום 600.000 זהוב לשנה. מסכום זה קהלת ורשה לבדה שלמה 100.000 זהוב.

הנטל הכבד של המסים, חוסר זכויות אזרחיות והגבלות על כל צעד ושעל — דכאו את היהודים מאד ודחפו אחדים לצאת מן המצב המשפיל על ידי המרת הדת.

הרבי ר' משה חש את צרות ישראל בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו ובכל ספריו אנו שומעים הד קול חזק למצב עגום זה של היהודים בזמנו. מה שנזכר בתפלות הכהן הגדול ביום הכפורים „שלא יצטרכו עמך ישראל זה לזה ולא לעם אחר" הוא מפרש כך ואומר: „בעונותינו הרבים ע"י הגזירות מהאומות שגזרו על ישראל בעסק הפרנסה והכבידו העול עליהם בנתינת המסים ובפרט על בני הכפרים מחזיקי האורנדיס עד אשר לא יוכלו שאת, ובעוונותינו הרבים כמה וכמה מבני הכפרים שהוכרחו להמיר דתם מחמת דוחק פרנסה. ועל זה אנו מתפללים שלא יצטרכו לפרנסה זה לזה, כי אם שיהיה לכל אחד פרנסה בריוח ואז ממילא לא יצטרכו גם „ולא לעם אחר", יהיו ניצולים מהרעה הגדולה הזאת מלהיות ח"ו „לעם אחר", להמיר דתם".⁶

וכך הוא הולך ומפרש גם פזמונים בתפלות „הושענא". כגון „מרוטת לחי" שבעוונותינו הרבים נתפרצו פריצי אומות העולם זמכים וסוטרים ליהודים שדרים אצלם בכפרים על הלחי על לא חמס בכפם וכל כוונתם הרשעה על השי"ת כאלו הכו ח"ו לחי העולמים".⁷

וכן „נתונה למכים“ — שבעוה"ר אנו נתונים עתה בגולה בין הגויים הרשעים שתמיד מכים אותנו וחורקים שן להרע.⁸ „ההרוגה עליך“ — שמוסרים נפשם על יחוד שמו שלא להמיר דתם ח"ו ונחשבת כצאן טבחה דהנה אומות הערלים הרשעים, אע"ג דאינהו לא חזו מזלייהו חזו, ובראותם גודל חשיבות ישראל שנקראו צאן קדשים מתקנאים בהם.⁹ „זרויה בין מכעיסיה“ — אמרו חז"ל שאחת מג' שבועות שהשביע השי"ת את ישראל היא שלא ידחקו את הקץ וכו', אנו סובלים כל מה שגוזרים כל עוד שיש כוח בנו לסבול. אך שעתה נפרקו האומות הרשעים והאפיקורסים יותר מדי, שגוזרים עלינו גזירות כאלו שבלתי אפשרי כלל לסבול אותם, וזהו „זרויה בין מכעיסיה“ שהלא עתה זרזים אנו בכל פנה בין האומות עובדי ע"ז רשעים ואפיקורסים, שהמה כעכסה וכנחשים צפעונים שעוקצים אותנו עד מאד עד שאין בנו עוד כח לסבול.“¹⁰

תחושת הגלות המרה עוברת כחוט השני בכל ספריו של הרבי ר' משה אליקים, אולם תוך כדי ההתמרמרות אנו שומעים מפיו גם דברי עידוד ונחמה לבני דורו. את הפזמון „זבול תפארתך“ שבהושענא הוא מפרש כך: „דהנה מה שאנו עתה בגלות המר בגודל הדלות והשפלות כזבל הנידוש ממש, הכל לטובתנו, וכל עוד שהצמצום יותר גדול, כמו כן הגדולה שאח"כ והישועה שתצמח לנו תהיה ביתר“ — כלומר כגודל הלחץ והסבל כן תגדל הישועה ביתר שאת.¹¹ אולם מכל הגזירות קשה היא בעינינו גזירת החינוך שמטרתה היתה לבטל את ה„חדרים“ ולהכריח ילדי ישראל

ללמוד בבתי ספר ממשלתיים, וכך הוא מפרש: „למען גדלך ותפארתך” — שתתקיים הגדולה והתפארת שלך שאתה מתפאר בנו בפני כל צבא מרום בעסק תורתנו ועבודתנו ולא יוכלו שונאי ה' להוציא מחשבתם הרעה אל הפועל ולמעשה שרוצים לגזור עלינו גזירות לבטל ילדי עמך ישראל מעסק התורה הקדושה.”¹²

ובמקום אחר הוא מדגיש ביתר שאת: „שאומות העולם הרשעים רוצים לגזור גזירות על ישראל לבטל בניהם מעסק התורה, לילך ולהתלמד בבתי ועד שלהם כתבם ולשונם. תופר עצתם יתקלקל מחשבתם עד שלא ימצא אחד מהם את ידו ואת רגלו לגזור גזירה על ישראל.”¹³

גם דברי סניגוריה על ישראל הוא משמיע ברוחו של הרבי ר' זושא מהניפולי. ואלה דבריו: „למען יחודך” — על דרך שאמר אאמו"ר בשם הרב הקדוש בוצינא קדישא מ"ו זי"ש זצלה"ה שאילו שאר גוי וממלכה היו כל כך הרבה בגלות שהוא יותר מח"י מאות שנה בשעבוד ועול קשה כזה שאנו בו היזם, בודאי שהיו ממירים דתם וכופרים באלהיהם. ואנו עם קדוש ישראל סובלים כל הצרות והתלאות העוברים עלינו, ועל כל זה מאמינים באמונת היחוד ומתייחדים עם הבורא ב"ה עד כלות הנפש ממש וע"ז אנו מבקשים „הושענא למען יחודך.”¹⁴

עם כל הרגשת הכאב וההשתתפות בצערם של ה"שענקערס" והחוכרים היהודיים המגורשים מהכפרים שנשארו ללא פרנסה מדגיש הרבי ר' משה אליקים את מעשה ההשגחה לטובה בגזירה זו. היהודיב הללו שהיו

בזדדים בכפרים בין הגויים לא היו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות והיו מנותקים מחיי תורה וקדושה. באחד מספריו הוא מביע רעיון זה בפרשו מאמר חז"ל (מגילה כט.) "עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוץ לארץ שיקבעו בארץ ישראל". לכאורה — שואל ר' משה — לאיזה צורך? הלא בארץ ישראל בית המקדש ימלא את מקומם של בתי כנסיות ובתי מדרשות, שבו כלולה כל הקדושה. אלא התירוץ הוא, שמי שעוסק תמיד בתורה ורגיל להתפלל בבתי כנסיות שהם "מקדש מעט" רגיל הוא על כל פנים במעט קדושה, ויוכל על כל פנים לקבל, בבא זמן הגאולה, הקדושה שבבית המקדש. אבל מי שלא הורגל בכך, לא יוכל. על כן בשביל האנשים האלה שלא הורגלו אל "מקדשי מעט" בגולה, עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוץ לארץ שיקבעו בארץ למען יתרגלו תחלה בהם, ואז יוכלו ליהנות גם מקדושת בית המקדש. ור' משה מוסיף ואומר: "ואמרתי דבר זה לפני אדמו"ר הה"ק מו"ה אברהם יהושע העשיל זצלה"ה ממעזבין ואמר לי כי זה ירמו מהרמ"ז שכתב שקודם ביאת משיח יגרשו היהודים מהכפרים".¹⁵

בתוך ים השנאה שאפף את ישראל בגלות המרה שימש הצדיק נקודת אור ומקור עידוד ונחמה. את זאת רואים גם אצל הרבי ר' משה מקוונץ. על ידי תורה ותפלה אומר הוא — יכולים להתחזק ולעמוד נגד כל גזירות שבעולם, אם ישראל עוסקים בתורת ה' ומקיימים מצותיו. במקומות רבים בספריו משמיע ר' משה דברי עידוד וחיזוק למען לא יפלז ברוחם מרוב הגזירות. וברוח זו

הוא מבאר את הפסוק: "ויאמר משה אליהם זה הדבר אשר ציוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'" (ויקרא שמיני טו) ואומר כי הכונה הוא על ביטול הגזירות הקשות מישראל, שבעוה"ר האומות חושבות תמיד מחשבות להשכיח מישראל שם הנכבד והנזרא, ורוצים לבטל את ישראל מתורה ועבודה. לזה הבטיחנו יוצרנו ע"י עבדו נאמן ביתו לאמר "זה הדבר אשר ציוה ה'" שכל מה שציוה השי"ת לכם, דהיינו לעסוק בתורתו הקדושה יומם ולילה ולקיים מצותיו, כל זה תעשו ולא יוכלו שום אומה ולשון לבטל אתכם בשום אופן מתורה ועבודה, וע"ז נתן טעם לשבח כי "וירא אליכם כבוד ה'", דהיינו שיתראה אליכם השי"ת כביכול בכבודו ובעצמו להיות בעזרתכם וכו' ויפיר עצת כל הקמים עליכם לבטל אתכם מעבודתו".¹⁶

צדיק הדור הוא מקור העידוד והנחמה וע"י תפלתו הוא מושך שפע רב לישראל, כמו הכהן הגדול בשעתו: "ובזמן שהיה בית המקדש קיים והיו עושין העבודה בקרבנות היה עיקר השפע הולך לישראל ומהתמצית מתפרנסין האומות וכמו כן בזמן הזה. הגם שבעוה"ר אין לנו בית המקדש ולא כהן שיכפר בעדנו, אעפ"כ כשיש צדיקים אמתיים העובדים אותו יתברך באמת "עבודה זו תפלה" שמתפללים בתוך לבבם בגודל כוונת הלב גם כן פועלים כמו בזמן המקדש שעיקר וראשית השפע יושפע לישראל ולהאומות יושג רק התמצית".¹⁷

הוא משתדל בתורותיו לא רק לעודד ולחזק את הרוח אלא גם להכניס שמחה ללב. וכך הוא מפרש את הפסוק

„ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ“: (ויקרא כה, כד)
 ע"ד הפשט עפ"י הכתוב „כי כארבע רוחות השמים פרשתי
 אתכם“ (זכריה ב, י) שישראל נפוצו בגלות בין האומות
 בד' כנפות הארץ מזרח ומערב צפון ודרום, אין שום מקום
 שלא ימצאו בו ישראל, ועל זה בא הכתוב שלפנינו לתת
 טעם על זה „ובכל ארץ אחוזתכם“ אחיזתכם וישיבתכם
 בכל ד' כנפות הארץ תהא „גאולה תתנו לארץ“ ראשי תיבות
 אותיות „גלת“ לשון גילה ושמחה כלומר שגם בהיותכם
 מפוזרים בין העמים תהיו שמחים, ותזכרו שאתם העיקר
 בתכלית הבריאה, שכל עיקר בריאת העולם לא היה כי אם
 בשבילכם כדברי חז"ל „בראשית“ בשביל שנקראו ראשית,
 ואין קיום לשום מקום בעולם בלעדי ישראל.¹⁸

וכמה מן העידוד הלבבי יש בדברים שהביא בשם רבו
 ר' זושא: „...דהנה הה"ק מורי ורבי מו"ה זושא זצלה"ה
 היה מרגלא בפומיה לברך כל בר ישראל בלשון זו: „תהיה
 בריא וחזק כמו גוי“. ואמר ז"ל הפירוש, הגם שהאדם אינו
 כדאי לזה, מכל מקום ראוי הישראלי להיות בריא וחזק,
 כי הלא הגוי שאינו עושה שום מצוה והוא בריא כאולם,
 ומכל שכן ישראל.¹⁹

וגם אנשים פשוטים זוכים שהקב"ה נענה לתפלתם
 ובקשתם, אם היא נאמרת בכוונה גדולה גם אם אינם יודעים
 את פירוש המלות של התפלה. ומספר ר' משה „מעשה רב
 שהיה בימי הרב הקדוש הבעש"ט זצ"ל שפעם אחת נעצרו
 הגשמים גזרו תענית וזעקו בתפלה ובתחנונים הרבה ולא
 נענו. וראה ביניהם הבעש"ט איש אחד מעמי הארץ ופשוטי

העם והיה אומר פרשת קריאת שמע. וכשהגיע להפסוק „ועצר את השמים ולא יהיה מטר“ היה אומרו בגודל הכונה ובבכי ובזעקה רבה. ושאל אותו הבעש"ט זצ"ל מה היתה כונתך באמרו הפסוק הזה? והשיב לו שהיה מכוון פיי הכתוב „ועצר את השמים“ שהשי"ת יעצור ויסחוט* את השמים העליונים, על דרך עצירת הזיתים והענבים, ואז לא יהיה מטר כלל למעלה בשמים, שירד הכל למטה לארץ. ונענו כל העם ע"י תפלתו זאת, וירד להם גשם ברכה. ורחמנא ליבא בעי, ע"כ ערבו עליו דברי האיש הזה יען היותם בגודל כוונת הלב ובאמתיות ופנימיות לבבו יענהו בתפלתו.²⁰

הרבנית פערעלע שפירא, בתו של המגיד מקוזניץ

מיוחדת במינה היתה הרבנית מרת פערעלע, בתו הבכירה של המגיד. היא היתה נשואה להרב הגאון הצדיק אביעזרי זליג שפירא אב"ד גרייניץ. בספר „בית ישראל“ על מסכת סוכה מביא המגיד דברי תורה מחתנו זה „וחתני מו' אבי עזרי זעליג אב"ד דק"ק גרעניץ תירץ וכו'“ (לדף לו:). גם גיסו ר' משה אליקים מביא בספרו דברי חסידות ממנו „דברי כבוד גיסי הרב מו"ה אביעזרי זעליג נ"י שפירש וכו'“ (דעת משה, שופטים קמו).

הרבנית מרת פערעלע היתה צדקת גדולה ולמדנית מופלגת. היא היתה נוהגת להתפלל בטלית והיתה חוגרת בשעת התפלה אבנט למתניה. נהגה לצום בשני וחמשי, והיתה טובלת במקוה בכל ערב שבת. וכך נהגו אחריה כל * וכן „ואשחט אותם אל כוס פרעה“ תרגומו „ועצירת“ (ב"ר מ, יא).

הנשים הרבניות לבית קחניץ. אביה העריך אותה מאד והיה שולח אליה חסידים עם „פתקאות” שתתפלל עליהם. הבריות התיחסו אליה כאל „צדיק” והיו באים אליה להעזר על ידי תפלותיה ולקבל ברכה ממנה.¹

היא ילדה ילדים רבים אבל כולם מתו בילדותם. ולא נשאר לה אלא הבן היחיד והוא ר' חיים מאיר יחיאל הנודע בשם „השרף” ממוגילניצא. אביה היה לוקח אותה עמו בנסיעותיו אל צדיקי הדור למען יתאמצו בתפלתם עליה שתזכה לזרע של קימא.

קודם שילדה את „השרף” היה לה בן זקראוהו משה'לה היה ילד פלא, עילוי, אבל חי רק כשבוע שנים ומת. שבת אחת קודם פטירתו, ושבת פרשת חקת היתה, ישב משה'לה ליד שלחן סבו המגיד בשעת שלש סעודות. המגיד דבר בענין מי מריבה הנזכר בפרשה. קם הנער הינוקא זתירץ את המעשה שעל מי מריבה מדוע משה הכה את הסלע. הסבא המגיד נהנה מדברי נכדו העילוי. ימים אחדים לאחר מכן ביום ג' בשבוע בתפלת שחרית האריך מאד הנער משה'לה ב„שמונה עשרה” וכשסיים שאל אותו סבו מדוע האריך כל כך בתפלתו. השיב שהודיעו לו מן השמים כי עומד הוא להסתלק ובקש מסבו לבל יתאמץ בתפלתו עבורו, כי כבר נגזר עליו הדבר ואין להשיב. בבואו לבית הוריו נפל הילד למשכב ולא קם ממנו עוד. ביום ה' של אותו שבוע הוציא את נשמתו הטהורה זגסתלק מן העולם. ואמר עליו סבו המגיד שהיתה בו נשמת משה רבינו ולא בא לעולם אלא כדי לחרץ את משה רבינו בחטא מי מריבה.

גם אחיו "השרף" ממוגילניצא רגיל היה מדי דברו בו לכנותו "אחי משה רבינו" (מיון ברודעריל משה רבינו). ועוד אמרו עליו כיון שהרבי ר' אלימלך הוא שברך את אמו בילד כזה על כן לא יכול היה לחיות בעולם הזה אלא כל זמן שהנועם אלימלך היה בחיים ומשנפטר הרבי אלימלך (בשנת תקמ"ז) מיד נסתלק גם הוא.²

עוד מסופר כי אמו מררה מאד בבכי אחרי פטירת בנה זה, והמגיד בראותו אותה בוכה אמר לה: "בתי, אילו ראית את השמחה הגדולה בשמים בבא בנך הינוקא לשם, לא היית בוכה". אולם פערעלע לא חדלה מלבכות והפצירה באביה שיבטיח לה בן אחר תחת הבן שנפטר. אמר לה אביה: "דעי לך בתי, מחמת המחשבות הגבוהות שיש לך בשעת הזיווג את ממשיכה לעולם הזה נשמות גבוהות מאד, שאינן יכולות לדור בעולם הזה. ועתה זאת עשי: לבשי בגד לפי "האפנה" ויאמרו עליך שהנך מחוצפת ואז תמשיכי לעולם נשמה לא גדולה כל כך ויהיה לך זרע של קימא". את זאת רגיל היה "השרף" לספר והיה מוסיף: ותעש כן אמי, הלכה ועשתה לה בגד עם שנים עשר כפתורי כסף כמנהג "האפנה" שהיה אז וילדה אותי, בהמשיכה אל תוך גופי את הנשמה החצופה. כלום אינני מחוצף כשאני בא להתפלל על יהודים כאלה? הלא זאת היא באמת חוצפה!"

זכר משה בנה המת לא מש ממנה ימים רבים. מסופר: יום אחד קודם שילדה את "השרף", ראתה בחלומה והנה הביאה לטרקלין יפה מאד ובראש השלחן ישב בנה הקטן משה ולמד עם יהודים בעלי זקן ופיאות. כיון שנכנסה קם

בנה משה מפניה ואחריו קמו כל הזקנים. היא רצתה לגשת אליו ולנשקו אולם הוא אמר לה: „אמי, אני מבקש ממך שלא תגעי בי“. התחילה לבכות שלא זכתה לגדלו בעולם הזה. אמר לה: „אמי, אל תבכי, אני מבטיח לך שמחר תלדי בן שתזכי לגדלו ולחנכו והוא יאריך ימים ויאיר בכל העולמות“.³

בנה „השרף“ ממוגילניצא היה רגיל לומר עליה שהיא „אשה בעלת מדרגה גדולה וזכתה לגלוי נשמות צדיקים בהקיץ“. פעם אחת בבקר לאחר תפלת שחרית שאלה מהחסידים אם היום הוא היארצייט של צדיק פלוני? חקרו בדבר ומצאו שכן הוא וספרה שראתה את הצדיק הזה בשעת התפלה והבינה כי בודאי היום היארצייט שלו.⁴

ופעם אמרה לבנה „השרף“: בני היום בשעת תפלת „כתר“ ראיתי את זקנך, הוא אבי, המגיד זצ"ל, עומד מצדך האחד והחוזר מלובלין מצדך השני“.

הרבנית פערעלע היתה נוהגת לנסוע להשתטח על קברי צדיקים. פעם נסעה על הציון של הרבי ר' אלימלך. בדרכה לליזנסק שבתה ב„עיר חדש“ אצל הצדיק בעל „מאור ושמש“. הצדיק הזה ניסה מתחלה למנוע אותה מלנסוע על הקבר אבל למחרת אמר לה: דעי לך, כי מורי ורבי מליזנסק נראה אלי בחלומי זהוכיחני על אשר מנעתי אותך מלנסוע על קברו. על כן חושי ועשי כאשר בקשת. והוא בעצמו השתדל להשיג עבורה עגלה כדי שתוכל להגיע מהר אל הציון.⁵

מסופר: בנה „השרף“ גדל ונתחנך אצל סבו המגיד.

אמר לה פעם אביה המגיד: "דעי לך בתי כי בנך זה יהיה גדול זטוב ממני". אמרה לו: ולואי ויהיה כמוך, אין אני רוצה יותר מזה". אבל אביה חזר ואמר: "אבל אני אומר לך, שהוא יהיה גדול וטוב ממני".

אחרי פטירת אביה המגיד חשבה כי בעלה ימלא את מקומו, אבל אחר כך נוכחה לדעת כי אחיה ר' משה אליקים לו מגיע להיות הממלא מקום.

בנה "השרף" העריך אותה מאד. מסופר כאשר קרבו ימיה למות בא לבקרה ומצא אותה בוכה. אמר לה: הלא ידעת מה הגמרא אומרת "מת מתוך השחוק סימן יפה לו, מתוך הבכי — סימן רע לו", ולמה את בוכה? השיבה לו: בודאי זוכר הנך מה שהגמרא מספרת (כתובות קג:), "כשחלה רבי נכנס ר' חייא אצלו ומצאו בוכה. אמר לו: רבי מפני מה אתה בוכה? התניא, מת מתוך השחוק סימן יפה לו וכי אמר ליה אנא אתורה ומצוות קא בכינא", זבדבריה אלה הוציאה את נשמתה בטהרה.

וכשתלך "השרף" אחרי מטתה הספיד אותה בדברים אלה: "יש להבין את דברי הגמרא כך: מת מתוך השחוק — היינו העולם הזה דומה בעינו לשחוק והאי עלמא כבי הלולא דמיא, ולאיש כזה לא חסר מאומה בעולם הזה, כי אינו חפץ מאומה. ואם מתוך השחוק הזה הוא נפטר מן העלם אזי סימן יפה לו, ואם ח"ו, להיפך, אדם חושב שהעולם הזה הוא העיקר, אדם כזה תמיד יחסר לו, כידוע, מי שיש לו מנה רוצה מאתים ואין אדם מת וחצי תאותו בידו. ואם מת מתוך מצב כזה, מצב של בכיה, סימן רע לו. וזהו ששאל

רבי חייא לרבי „וכי אפשר לחשוד בך שהבכיה מחמת הגשמיות שחסר לך?“. הלא ידוע שרבינו הקדוש זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה ואמר: רבש"ע, גלוי זידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהניתי מעולם הוה אפילו באצבע קטנה“. וכשאלה זו שאלתי אני גם מאמי כי ידעתי שגם אמי לא נהנתה מעולם הוה מאומה, ענתה לי „אתורה זמצוות קא בכינא“ אני בוכה על התורה ומצוות שיחסרו לי אחרי מותי כי מת פטור מן המצוות“. וסיים את דבריו: „אני יודע שאמי היתה לה ידיעה בש"ס עוד מסבי זצ"ל המגיד — והרים את קולו בבכי וצעק: „אמא, אמא, את חסרה רק לי“.⁶

ועוד מסופר שבשעת הספרו הזכיר בפני אמו את כל בניו ורבים מהמקורבים אליו שתהיה מליץ יושר בעדם והוסיף „תזכרי הצדיקים שאני דבוק בהם ישראל בן חוה (הצדיק מהו"י) ושלום בן רבקה הני (הצדיק מבעלז)“. והיה מוסיף ומונה שבחה של אמו וצדקתה חוץ ממדרגות גדולות שאני יודע שהיו לה.⁷

בימי אבלו על אמו היה בוכה ואומר: „אמי הצדקת תהיה לה בושח בעולם העליון על כי טעתה בי בחשבה אותי לצדיק. ועתה בעולם האמת היא רואה שאיני כן“. למחרת ספר שראה את אמו והיא עדיין חושבת אותו לצדיק והסביר את הדבר „מפני שהיא צדקת גדולה ובשמים אין רוצים לצער אותה ומשלים אותה שאני צדיק“.⁸

היא נפטרה בחרף שנת תר"ט. זמן קצר לאחר פטירתה נסתלק גם השרף בט"ז באייר של אותה השנה.

האדמו"ר ר' חיים מאיר יחיאל שפירא

השרף ממוגילניצא

תקמ"ט—תר"ט

פרק א

ר' חיים מאיר יחיאל נולד בערך בשנת תקמ"ט לאביו הרב ר' אביעזרי שפירא אב"ד גרעניץ ולאמו הרבנית הצדקת מרת פערעלע בתו של המגיד מקוזניץ. הוא היה הבן היחיד שהאריך ימים לאחר שכל הנולדים לצדקת הזאת נפטרו בילדותם.

וכך מסופר על לידתו של "השרף": המגיד מקוזניץ היה מחזר על צדיקי הדור עם בתו מרת פערעלע אשר היתה משכלת את ולדותיה, למען יתפללו עליה ויברכה בורע של קימא. פעם נזדמן הצדיק ר' לוי יצחק מברדיטשוב לקוזניץ ובקש מהמגיד שיתן לו במתנה את מנורת החנוכה שלו ותוך כדי כך הוסיף ואמר: "יאמין לי כבודו שאין אני עובר על לא תחמוד". מיד קם המגיד זנתן לו. נטל הצדיק מברדיטשוב את המנורה לידו ואמר: "הריני נותן מנורה זו "דורון-דרשה" (דרשה-געשאנק) לחתונת נכדו אשר יולד לבתו, ועד יום חתונתו רשאי כבודו להשתמש בה", — והחזיר את המנורה להמגיד¹.

וכשנולד הילד רצה המגיד בזמן הברית-מילה לקרא לו

בשם ירמיה, אבל אבי הילד התנגד לשם זה ואמר: ה"לא הצדיק מברדיטשוב ציוה לקרא לילד "מאיר", כי הוא יהיה מאיר לכל העולם בתורתו". והסכים המגיד והכריז "זיקרא שמו בישראל מאיר", ובכל זאת היה המגיד קורא לילד במשך כמה שנים בשם ירמיה, כי אמר שרואה בו גלגול של הנביא ירמיהו, אולם אחר כך נשכח השם ירמיה ונשאר שמו מאיר *1 אבל הוסיפו לו כסגולה לאריכות ימים את השם חיים לפניו ויחיאל מאחוריו וכך נקרא בשם חיים מאיר יחיאל.

מילדותו גדל והתחנך אצל סבו וספג לתוכו את האויר של בית המגיד מקוֹזניץ. מסופר: בהיותו כבן חמש אמר פעם לסבו בבכי: מדוע לך יש "רבי" ולאבי יש "רבי", גם אני רוצה "רבי". מנין לך שיש לי "רבי"? שאלו סבו. — הנני רואה אצלך בכל לילה זקן אחד ואתה יושב לפניו כתלמיד לפני רבו. מכאן אני מבין שהוא "רבי" שלך — השיב הילד.

— בני אמר לו הסב — הזקן הזה הוא הבעש"ט זצ"ל. כשתגדל גם אתה תלמד אצלו.

— איני רוצה ב"רבי" שנפטר כבר מן העולם — היתה תשובת הילד ובזה נסתימה השיחה ².

כבר בילדותו הכירו בו כי לגדולות נוצר. גם "החווה" מלובלין נבא לו גדולות. בהיותו עוד קטן חלה במחלה אנושה והוריו חרדו מאד לחייו. המגיד שלח שליח מיוחד ללובלין אל "החווה" שיתפלל על נכדו החולה. כשקרא ה"חווה" בפתקא שהביא השליח את שמו של הילד אמר:

„אני רואה שהוא ימלא מקומו של זקנו המגיד מקוזניץ“³. ולאחר שהחלים הילד וזקנו לקחו עמו ללובלין, הראה עליו „החווה“ באצבע ואמר: „בימיו תושע יהודה וירושלים“⁴. בעודנו ילד היתה תפלתו בהתלהבות ובכונה גדולה, כשל אדם זקן ורגיל. ופעם בעמדו בתפלה ליד הקיר בהתלהבות ובדביקות, פגע מסמר שבקיר במצחו ודם ניגר על פניו, אולם מרוב דביקותו בתפלתו לא הרגיש כלל וכלל בדבר, והוא אז רק בן שבע. זאת היה מספר עליו סבו המגיד. אולם הוא ראה והרגיש דברים שאחרים לא ראו. פעם בהסבו ל„סדר“ ליל פסח ליד סבו — והיה אז נער כבן שמונה — השמיע סבו תוך קריאת ההגדה דברי תורה בשם רבו המגיד ממזריטש. „והנה ראיתי בשעת דיבורו של הסבא — מספר הוא בעצמו — בא אל הסבא זקן אחד. חשבתי שזהו אליהו הנביא וצעקתי אל הסבא: הנה אליהו הנביא בא! אבל הסבא אמר לי אז: לא אליהו הנביא הוא זה, כי אם מורי ורבי ממזריטש. והסביר לי שגילוי צדיקים גדול יותר מגילוי אליהו“⁵.

סבו אהבו מאד והתמסר לחינוכו והדרכתו ועל כך מעיד „השרף“ בעצמו בהסכמתו לספר „עבודת ישראל“ שבה הוא כותב: „... כי חיבה יתירה נודעת לי מכבוד אא"ז נ"ע וצלה"ה ונטה עלי עוז ידידות אהבתו, כאומן את היונק נשאני באברתו, גדלני על ברכיו והייתי יום יום שעשועיו והשקה אותי מים חיים, היה ברוחו אלי פי שנים, ינקתי דבש חכמתו וגילה עיני במאור תורתו בנגלה ונסתר האציל עלי רוח מבינתו“.

ואף על פי שהיה קשור אל סבו מילדותו ומפיו למד ראשית תורתו וחסידותו, בקש לו כבר בגיל צעיר להיות עצמאי בלימודו. הוא הצטיין בהתמדה גדולה, אהב לרדח לעומקו של כל ענין וענין, מבלי שזולתו יסייע בידו וכבר בגיל צעיר הגיע לבקיאות ולהבנה עמוקה בש"ס ומפרשיו. אז בקש סבו המגיד להכניסו לפני ולפנים של תורת הסוד. בהיותו בן אחת עשרה קראו סבו אליו ואמר לו שישכים קום קודם אור היום ויבא אליו ללמוד שעור בקבלה. למחרת הבקר הנער אמנם השכים קום הלך לו לבית-המדרש וישב שם ולמד ביחידות. ואל סבו לא בא. וכך עשה יום אחר יום, הסב חכה לו והוא לא בא. כעבור ימים אחדים קראו שוב סבו ושאלו: מפני מה לא באת אלי? סבור הייתי שקשה עליך הקימה בהשכמת הבקר, אבל עתה שמעתי שהנך משכים לקום, ולמה אינך בא ללמוד אצלי?"

"רוצה אני ללמוד בעצמי ולקנות לי תורה ביגיעת עצמי" היתה תשובת הנער. "על כל פנים — בקש ממנו הסב — השתדל להיות אצלי בשעת תפילתי ואאציל עליך מוחין קדישין". אבל גם לזאת לא נענה הנער העילוי שלא רצה לזכות בדבר בלא יגיעת עצמו. הוא הסכים להיות נוכח רק בהתחלה ובסיום התפלה של סבו.⁶

בבית סבו מצא לו חבר נעורים, הריהו ר' יצחק מאיר אלתר ("חידושי הרי"ם") שגדל ונתחנך בביתו של המגיד מקוונץ. שני הנערים העילויים נתיידדו מקטנותם, ושניהם הצטיינו בהתמדתם הגדולה ובחריפות מוחם. ומעשה שהיה: פעם בחן המגיד את הנער יצחק מאיר ושאל מה יכול

הוא לחדש בדף מסוים בש"ס. יצחק מאיר השיב מיד שאין לו מה לחדש. אחרי זה קרא המגיד את נכדו "השרף" הראה לו את הגמרא ושאל אם יש לו מה לחדש. מיד עמד הנער ואמר חידוש נפלא. המגיד הביע את תמהונו ואמר:

"ראו — נכדי זה הוא בן יחיד לאביו ואמו והם חרדים לו מאד ובכל זאת הוא עילוי גדול".

אבל הנכד העילוי כבר אז התנהג בחסידות. הוא התחיל לבכות ובקש מחברו העילוי ר' יצחק מאיר שימחל לו על העלבון שגרם לו.⁷

כבר בילדותו יצא לו שם וכל צדיקי הדור השתוקקו לראותו ולשהות במחיצתו. היהודי הקדוש מפשיסחא פנה אל המגיד מקוזניץ בבקשה שישלח אליו את נכדו, אבל המגיד השיב לו במכתב "דע לך שאינני יכול לעזוב אותו, כי נפשי קשורה בנפשו"⁸

ומסופר: פעם בא היהודי הקדוש לקוזניץ אל המגיד. ישבו שני הגדולים האלה שעות אחדות סגורים בחדר ודברו ביניהם. כשיצא "היהודי" אמר לחסידים: אילו ידעתם מה שדבר אתי המגיד הייתם מתפעלים מדבריו מאד. הנכד העילוי שגם הוא ביניהם קפץ ואמר מה שדברו ביניהם. התפעל מאד "היהודי" שב ונכנס אל המגיד ואמר: נכד יקר כזה יש לכבודו אינו חסר מאומה אלא שטריימיל לראשו, השיב לעומתו המגיד: אני יודע זאת מכבר.⁹

פרק ב

נשואיו ורבנותו

כשהגיע לפרקו השיאוהו לאשה את בתו של ר' אלעזר בנו של ר' אלימלך מליזנסק. אחרי נשואיו ישב ועסק בתורה וחסידות והיה סמוך על שלחן חותנו. ה"עילוי" הצעיר נעשה גדול בתורה וכעבור מספר שנים נתקבל לרב בגריצה ואח"כ במוגילניצא, הוא נמנה על גדולי הדור ופנו אליו בשאלות ותשובות. "גם לי תהלה לאל יש יד ושם בין הגדולים" — כותב הוא באחת התשובות¹. והגאון בעל חידושי הרי"ם, חברו מנוער, בתשובתו לאחד הדיינים בענין נשתטית להתיר לתת לה גט עפ"י "היתר מאה רבנים", כותב בשנת תר"ט (סמוך לפטירתו של ה"שרף") ומדגיש "לבקשת הרב הצדיק אב"ד מאגילניצא וכו' זבאופן שיסכים לזה כבוד הרב דק' מאגילניצא"².

שמו של "השרף" נעשה מפורסם ולקולו הקשיבו כל יהודי פולין. על כרוז ההתעוררות לרגל המגפה בשנת תקצ"ח הוא חתם יחד עם עוד שנים מחשובי הרבנים בפולין: ה"חמדת שלמה מורשה והצדיק ר' יצחק מוורקי³.

ספרים רבים מאותה אתקופה נושאים את הסכמתו של ה"שרף" ממוגילניצא. אחד הספרים הללו הוא ספר "עבודת ישראל" של זקנו המגיד מקוזניץ, שנדפס בשנת תר"ב ביוזפוף.

שלש תקופות אפשר להבחין בחייו של "השרף". תקופת חייו הראשונה — היא ימי ילדותו ונעוריו עד נשואיו. זוהי

תקופת גידולו וצמיחתו תחת חסות זקנו המגיד מקוזניץ. תקופה שניה היא מנשואיו עד שנת תקפ"ח. בתקופה זו כשהיה כבר רב עוד בחיי סבו היה נוסע אל צדיקים שונים, ביחוד אל ה"חווה" מלובלין. על נסיעותיו ללובלין אנו שומעים ממנו הרבה. "בכל פעם שאני חוזר מלובלין — רגיל היה לומר — נדמה שקבלתי הפעם כל כך הרבה חסידות שתספיק לי לעשר שנים. אבל משבא אני הביתה זרק מציג את כף רגלי על סף הבית, מתעורר בי החשק לשוב מיד ללובלין".⁴

בקשרי אהבה אמיצים היה "השרף" קשור אל היהודי, ורק מאימת ה"חווה" עליו לא הרהיב עוז בנפשו ללכת אחריו. כידוע סכסכו חסידים בין "היהודי" ובין "החווה" עד כי גרמו לפירוד גמור ביניהם. בחול המועד סכות, י"ט תשרי תקע"ד נסתלק "היהודי הקדוש".

עברה שנה מפטירתו של "היהודי הקדוש" ושוב התחולל אסון: נסתלק המגיד מקוזניץ בערב סכות תקע"ה. ה"שרף" הרגיש לא רק שסבו הלך לעולמו, אלא בעיקר רבו שחנכו והדריכו מילדותו. האדם שהיה קשור אליו בכל נימי נשמתו ניתק ממנו. הוא היה נוסע על קבר סבו מדי שנה בשנה ביום הזכרון. פעם בהיותו על קבר סבו בקוזניץ אמר לחסידיו: אני מרגיש עתה ריח טוב מאד. ועל שאלתו של אחד החסידים: מה נשתנה היום מכל השנים הקודמות: השיב השרף: "בשנה שעברה כשהייתי כאן, היה סבי המגיד בעולם גבוה מאד, כמעט שלא הרגיש בי שבאתי על קברו. השנה קודם יום הזכרון התפללתי ובקשתי מאת

השי"ת להוריד את סבי מעט לעולמות הקרובים לנו, ותהלה לאל שנעניתי בתפלתי ולכן הרגשתי היום ריח טוב יותר מאשר בשנים הקודמות".

כשחזר לביתו מנסיעה זו, חלה "השרף" במחלה קשה מאד. ואז שלח שנים מחסידיו, את הרב ר' יעקב יצחק אבד"ק סאבין ואת ר' יצחק מקוזניץ, להשתטח על אהל סבו ולבקש מחילה ממנו על שהטריח אותו לרדת לעולמות התחתונים. שני החסידים נסעו אל אהל המגיד ומלאו את שליחותם. כשחזרו שאל אותם השרף: מה אמרתם על אהל של המגיד? "אמרנו — השיבו לו — אנו מבקשים מחילה מאת המגיד עבור רבנו על שהטריח אותו. אמר להם השרף: שוטים, בלשון זו אמרתם לו? כסבורים אתם שאני ירא ממנו, והלא הוא סבי. לא למחילה הייתי צריך ממנו, אלא רק להצטדק לפניו".⁹

כחצי שנה לאחר מכן נסתלק גם ה"חווה" מלזבלין, בתשעה באב תקע"ה, וכך נתיתם גם מרבו זה. אז התחיל נוסע אל זקן צדיקי הדור ה"אוהב ישראל" מאפטא. ה"שרף" העריך מאד את רבו זה ודבק בו בכל נפשו. כל בקור אצלו נחשב בעיניו כמוצא שלל רב. רגיל היה לומר בכל פעם בלכתו אל הצדיק מאפטא: אילו היה מזדמן לפני איזה ענין להרויח בו אלפי אלפים דינרי זהב לא היה עולה על לבי לבטל הליכתי אליו.¹⁰

גם הצדיק מאפטא העריך את ה"שרף". מעשה ונודמן פעם ה"שרף" ליד שלחנו של הרבי מאפטא וישב בין חסידים שהם מנכדי הבעש"ט. הם הקניטוהו בדבר מה. כששמע

זאת הרבי עמד ואמר בקול: "אין אני מסתכל ביחוס נכדי
הבעש"ט ואפילו נכדי משה רבינו. אני איני מסתכל אלא
במי שעושה קישוטין נאים לבורא העולם. מאיר יחיאל
הוא לפני ולפנים!" ובדברו כך הוציא את ה"שרף" מביניהם
והושיבו על ידו.¹¹

הצדיק ר' שמעון דייטש בהיותו פעם אצל ה"אוהב
ישראל" מאפטא, כתב אחרי זה אל הרב מגרעניץ, אבי
ה"שרף", שהרבי מאפטא מעריך מאד את בנו ורוצה לרומם
ולגדל ולנשא אותו על כל העולם.¹²

פעם בבוא ה"שרף" אל ה"אוהב ישראל" פגש בדודו
ר' משה אליקים שיצא מאת הרבי. אמר לו דודו: "מאיר'ל,
דע לך כי הרבי יש לו הקפדה עליך". מיד נכנס אל הרבי
לדעת את סבת הקפדתו עליו. אמר לו הרבי: "בודאי יש
לי הקפדה עליך, על שהנך מצניע את עצמך. מוטל עליך
להיות מנהיג ורבן של ישראל. התחיל ה"שרף" לבכות
ואמר: "שקר כמוני יהיה מנהיג ישראל?" אמר לו הרבי:
אף אני כך, זבכל זאת הנני מנהיג ורבי.¹³

נסה ה"שרף" להתחמק מלקבל עליו מנהיגות. למרות כל
ההערכה של רבו מאפטא הרגיש את עצמו כאדם פשוט
בלתי ראוי לאיצטלא. פעם בהיותו באפטא הלך לטבול
במקוה קדם התפלה. נגש שם אליו חסיד אחד ושאלו מנין
הוא. השיב: מפולין. חזר ושאל אותו אם הוא מכיר את
האברך מאיר יחיאל נכדו של המגיד מקוזניץ. "זה עתה
הייתי אצל הרבי מאפטא — הוסיף החסיד — והרבי שבח
אותו לפני. הייתי רוצה לדעת כיצד מעריכים אותו בפולין?"

השיב לו ה"שרף": "הנני מכירו היטב ובאמת אינו כמו שהעריכו הרבי ואולי מתכוין הרבי לעשות לו טובה על כן משבחו כל כך". — תוך כדי דיבור מהר השרף להתלבש והסתלק מן המקום, כי ירא פן יבא בינתיים איש שמכירו, ויגלה כי הוא הנהו הנכד של המגיד מקוונניץ.¹⁴

ופעם בקר באפטא ר' משה אליקים בריעה יחד עם חתנו הצדיק ר' יוסף מדומברובה. בצאתם את העיר יצא גם הצדיק מאפטא לנסוע לאיזה מקום ונודמנו לנסע יחד כבולת ארץ. בדרך שאל הרבי מאפטא את ר' משה אליקים אם הוא מכיר את בן אחותו, את ה"שרף". "ודאי שאני מכירו — השיב ר' משה — ושבחו לפני הצדיק מאפטא. שתק הצדיק מאפטא ור' משה הוסיף לספר בשבחו של בן אחותו. אולם הצדיק מאפטא הוסיף לשתוק ולבסוף כשעמדו להפרד אמר הצדיק מאפטא לר' משה: דע לך, שלאחר כל השבחים שלך עדיין אינך מכיר אותו כלל וכלל.¹⁵

על מדת ענוותו של ה"שרף" מעיד גם בנו ר' אלימלך וכך הוא כותב: "עפ"י ששמעתי מאאמו"ר זצ"ל שאמר ברוב ענותנותו "כאשר אני מסתכל בהתזרה מוצא אנכי את עצמי קצת, אבל כאשר אני מסתכל בהצדיקים הקדושים אשר בארץ המה, אני מוצא את עצמי חסר כל ערך לנגדם. וזה שאמר נעים זמירות ישראל "אשא עיני אל ההרים" אל הצדיקים הגדולים, תמה אני "מאין יבא עזרי", כי מה אני ומי אני לעומתם, אבל "עזרי מעם ה' עושה שמים ואדני", כלומר, בשעת בריאת עולמו עלה ברצונו של הבורא שיהיו שני מיני צדיקים: צדיקים גדולים אשר

ראשם מגיע השמימה וצדיקים אשר בארץ, בעלי־מדרגות נמוכות. ומכולם יקבל השי"ת תענוג ונחת רוח. ואני מקומי בין הקטנים, אם כן גם אנכי איני נופל מהם".¹⁶

פרק ג

ה"שרף" נעשה אדמו"ר

התקופה השלישית והאחרונה בחייו של ה"שרף" היא מהיותו לאדמו"ר בשנת תקפ"ח ועד פטירתו בשנת תר"ט. בי"ב אלול תקפ"ח נסתלק האדמו"ר השני מקוזניץ ר' משה אליקים בריעה. כסא המגידות בקוזניץ עבר עתה לה"שרף" בן בתו של המגיד. אמנם הוא נשאר לשבת במקומו במוגילניצא, אולם מעתה מצודתו פרושה על שני המקומות והוא חותם "אבד"ק קאזניץ ומוגילניצא". עתה התחילו לבא אליו חסידי קוזניץ ובעל כרחו נעשה לרבם זמנהיגם. אבל גם בתקופה זו היה נוסע לצדיקי הדור. את מנהיגותו ראה כנטל שהוטל עליו נגד רצונו, כגזרה, והוא מתנצל לפני חסידיו על אשר קבל עליו את המנהיגות. "מה אעשה — אומר הוא — כי אדוני אבי זקני המגיד זצ"ל גזר עלי להיות מנהיג ורבי". וגם שאר צדיקי הדור גזרו עליו וציווהו להיות מנהיג ורבי. ואחרון שבהם היה הגאון הצדיק ר' ישעיה מפשדבורז שהמריץ אותו ואמר לו: על הפסוק "היניקה בנים שרה" דורש המדרש שאמר אברהם לשרה גלי דדיך לא עת צניעות היא, וכן אני אומר על כבודו גלי דדיך לא עת צניעות היא.¹

אמנם כבר בנעוריו היה "בעל מדרגות", והיה נוסע אל צדיקי הדור כדי שיבטלו ממנו את "מדרגותיו". וספר שפעם אחת ראה יהודי חיט והכיר בו שלא יחיה. ובאמת תוך חדש ימים מת האיש. הצטער ה"שרף" צער רב ובכה: למה הראו לי שאדם זה ימות, אם לא כדי שאתפלל עליו ואבטל הגזרה ממנו? ומאחר שלא ניתן לו לבטל את הגזרה למה לו ה"מדרגות"? הלא מוטב להיות בלי מדרגות ולעבוד את ה' בתמימות.²

עם כל רצונו לא יכול היה להשתחרר מ"מדרגותיו". היה לו חוש ראייה נפלא שבו היה חודר לתוך נפשו של כל אחד ואחד. הוא היה צופה גם למרחוק והיה יודע את הנעשה עם חסידיו בכל מקום. חסידים ראו בזה מופתים. הוא עצמו הסביר את כשרונו זה כך: "דע לך כמו שאתה מיטיב לראות דרך חלון זך וצלול כן אני מביט זרואה בתוך נשמות ישראל".³

מסופר: בשנת המרד הפולני (תקצ"א) יצא הגאון ר' זאב מיוזעפוב מורשא, מקום מגוריו אז, לנסוע אל רבו ה"שרף". הדרכים היו בחזקת סכנה מפני הגיסות והגאון שהה בדרך שני מעת-לעת עד שהגיע למוגילניצא. אמר לו ה"שרף": "ידעתי שהנך נוסע אלי, וכן כל אחד ואחד מחסידי משיצא לדרך לנסוע אלי, יודע אני, ואני שומרו ומצילו מפגעי הדרך".⁴

הוא הכיר את מהותו הפנימית של כל אחד ואחד מחסידיו, והגיב על כל מעשיהם. פעם בשבת קודם ראש השנה כשישב ב"שלוש סעודות" עם חסידיו ראה כי אחד

מהם מנמנם. למחרת כשבא החסיד הזה להפרד אמר לו ה"שרף": למה הנך יושב זמנמנם בשעת "שלש סעודות"? הרהיב החסיד עוזו בנפשו ושאל: מנין לו לרבי שנמנמתי? אמר לו ה"שרף": אלמלא הייתי יודע זאת, עבירה גדולה היתה בידך לנסוע אלי⁶.

פעם בא אליו חסיד עשיר בעל אחוזה. כעבור כמה ימים בא אחד מבניו מן האחוזה להודיע לאביו כי פרצה מגפה בין הבהמות, כי מתו שתיים מהפרות. האב הסיח את דעתו מהבשורה שהביא לו הבן ולא רצה לדבר על כך, כי חשב שהענין הוא פחות ערך מכדי להשיח בו בביתו של הרבי. אולם ה"שרף" הטח אזנו לדברים ואמר אל האב: "דע לך כי זהו רמז מן השמים ואם אתה אוטם את אזנך ואינך רוצה לשמע יביאו עליך ענשים גדולים יותר כדי שתרגיש. אבל מי שהוא בר דעת וצועק על העונש הקל, מסתפקים בשמים בכך ואין מוסיפים לו עוד⁷."

אחד מרעיונותיו העקריים שהשתדל להכניס בלבות חסידיו הוא, שכל מה שאדם עושה, לא מעצמו עושה, אלא מכח השי"ת. ולכן אוילות היא כשהבריות אומרים "הקב"ה יעזור לי" זאת אומרת כאילו האדם הוא העיקר והקב"ה רק עוזר לו. לא ולא. כי אין הדבר כן — אומר ה"שרף", כי גם המחשבות שיש לו לאדם בעניני מסחר ופרנסה מהשי"ת הן. וזהו שהנביא הושע צועק "ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו", כלומר בל נאמר אלהינו הוא "עוד", כעין תוספת למעשה ידינו, אלא הוא העיקר⁸.

כשפרצה מגפת החלי-רע באו אליו לראש השנה הרבה

חסידים. חלק מהם נסעו אליו בספינה על פני הים. הספינה היתה עמוסה יתר על המדה וטבעה במעבר סמוך לסאבין. החסידים נצלו בנס והגיעו למוגילניצא כשבגדיהם רטובים עליהם. ובאמרו תורה בסעודת ליל שבת פרשת נצבים הדגיש „אתם נצבים כלכם היום“ כלכם בלי שיעדר איש. לאחר ראש השנה ציוה להכריז בשמו שכולם ישובו לבתיהם מבלי פחד מפני החול-ירע והבטיח שלא יאונה להם כל רע בדרכם חזרה לבתיהם.⁹

ומעשה בשנים מחסידיו, אחד עני ואחד עשיר, שנסתכסכו ונתבע העשיר לדין תורה ויצא חייב, אבל לא רצה לציית פסק הדין. התאונן החסיד העני לפני השרף על יריבו שאינו מציית לדין. לימים בא העשיר אל השרף. קבלו השרף בסבר פנים שוחח עמו בחבה יתירה, ואחר כך שאלו מפני מה אינו מקבל עליו את הדין? העשיר שהיה גבר אלים ותקיף בדעתו התחיל להטיח דברים על הדיינים. השרף ניסה להשפיע עליו בדברים רכים, אולם הוא לא שמע לו. אז קם השרף ויצא מן החדר, מצא שם חבורת חסידים ושח לפניהם: „נאמר בגמרא (ברכות ז) שצדיק גמור מותר לו להתגרות ברשעים שהשעה משחקת להם, וצדיק שאינו גמור אסור לו להתגרות בהם, כי מי שהשעה משחקת לו והוא איש מצליח יש לחשוש ממנו שמא הצלחתו יכולה להזיק ולהרע למי שעומד נגדו. אמנם לכאורה מי יכול לחשוב את עצמו לצדיק גמור? , הלא אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. אלא הכונה היא למי שהוא צדיק גמור בענין הזה, כלומר שאין לו שום פניה ונגיעה

בדבר לעצמו ורק לשם שמים בלבד כל כונתו, ואם כן, בענין הזה הנני צדיק גמור שאין לי שום נגיעה בו". ותוך כדי כך חזר לחדרו נזף בחסיד העשיר בקול ואמר לו: "רשע! אם לא תציית לדין אעקור אותך מן השרש ולא ישאר ממך שריד ופליט". הגביר התקיף לא ציית כפי הנראה, ולא הוציא את שנתו ומת.¹²

פעם בא אליו חסיד אחד והתנצל לפניו כי מרגיש שיש בו מדת גאווה והתנשאות ובקש עצה כיצד לשבור מדה רעה זו. השיב לו ה"שרף": כרגיל שואלים עצה ממי שבקי בדבר ויש לו ידיעה בו או שיש לו שייכות לדבר. אבל אני אינני בקי בזה ואינני יודע מה היא גאווה ואיך אפשר להתגאות ולהתנשא ולמה זה תשאל ממני עצה כיצד לשבר מדה זו?"¹³

ומעשה בחסיד שבא לבקש על חולה אנוש שבביתו, ונוסף על כך התאונן על עניו ודחקו. אמר לו השרף: אתפלל בעדך שתושע בפרנסה וממילא תגיע רפואה לחולה, כי למי נותנים פרנסה אם לא לחי ובריא, הלא המתים אינם צריכים פרנסה. ותוך כך ספר מעשה שראה אצל סבו המגיד מקרוזניץ. וזהו המעשה: פעם פרצה מגפה בעיר וגם רעב היה, באו החסידים אל המגיד שיתפלל עליהם. אמר להם המגיד: אתפלל על הרעב וממילא תעצר המגפה, כי למי נותנים לחם אם לא לחיים?" והוסיף השרף ואמר: לצדיק יש לו האות עי"ן כמו שכתוב "עין ה' אל יראיו" (תהלים לג, יח) ולמלה "מות" אם מכניסים בתוכה עי"ן תהפך מ"מות ל"מעות".¹⁴

גישה מיוחדת היתה לו אל עוברי עבירות, בחינת ימין דוחה שמאל מקרבת.

פעם באו לשבות במחיצתו הרבה אברכים. בליל שבת קדש לאחר ה"שלחן" ספר להם מעשה: "היום נראה אלי סבי המגיד מקוזניץ וצ"ל ושאלני: מאיר'ל, מה עם האדמו"רות שלך? עניתיו: הן ידעת, סבי, שהנני קפדן ואינני סובל אנשים רעים וכל החסידים יראים מפני, ועל כן הם מוכרחים להיות טובים. ותוך כדי דבורי נתישבתי בדעתי — הוסיף השרף לספר — איך יכלתי לשקר? הלא את החסידים האברכים הנני סובל". התחיל לפרט את העבירות שהם עוברים ולמרות כל זאת הוא סובל אותם. תוך כך פתאום קם אחד האברכים מהנוכחים והתחיל בוכה. מכיון שעבר הרבה עבירות מאלו שפרט השרף, על כן בקש ממנו להטיל עליו "תשובה" למרוק עונותיו. הרים השרף עיניו למעלה ואמר: ראה, בורא העולם, מאיר'ל חס ושלום לא בזה שום יהודי, איש לא הכריח את האברך הזה שיודה על חטאיו ולהתבזות, אלא הוא בעצמו הודה, לכן אתה, בורא העולם, מוכרח למחול לו". והוסיף עוד ואמר: מי שהוא "רבי" מקפח את זכותו לעולם הבא כי בכל פעם הוא מבייש יהודי אחר, זידוע מאמר חז"ל "המלבין את פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא" (ב"מ כ"ט.). אבל השי"ת יודע שאני מפקיר את עצמי בשביל יהודי". וספר מעשה על ה"חווה" מלובלין שפעם אחת הוכיח לאחד מחסידיו בפרהסיא על עבירה אחת. "הרבי מבייש ומלבין את פני ברבים" — צעק החסיד. "אם כן הדבר — ענה

לו החוזה: לא השפעתי עליך מאומה, הלבנתי את פניך חנם, ואני מבקש מחילה ממך". ה"חוזה" שנה ושילש את בקשת המחילה מאת האיש עד שהאיש התחיל בוכה ולהתחנן שיטיל עליו "תשובה".¹⁵

בענין "תשובה" נקט ה"שרף" בשיטת סבו המגיד מקוזניץ:

אדם הרוצה לשוב בתשובה שלימה, צריך קדם כל לקבל על עצמו לתקן מדותיו מכאן ולבא, ולהסיח את דעתו מן הפגמים שפגם בעבר. רק כשיגיע למדרגה שכבר נתחזק בעבודת ה' והתרחק מן הרע, אז יתחיל לתקן מה שפגם מקודם. כמו במלחמה, חיל שנרדף על ידי האויב ונפצע, אסור לו לעמוד אפילו רגע אחד כדי לחבוש את פצעו, כי הרודף ישיגהו ויהרגהו.. עליו לברוח עד מקום שיהא בטוח כי הרודף לא ישיגהו, ואז יחבש את מכתו"¹⁵א.

ועוד היה אומר בשם סבו המגיד מקוזניץ: חז"ל אומרים "בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה" (אבות פ"ו, מ"ב). מה תועלת בבת קול שיוצאת, אם הבריות אינם שומעים אותה? — שואל המגיד מקוזניץ, ומשיב: אבל באמת על ידי הבת קול נמשכים לתוך לבו של כל אדם מישראל הרהורי תשובה, "ואע"ג דאיהו לא חזי, מזליה חזי", אעפ"י שהוא בעצמו אינו רואה, מזלו רואה"¹⁵ב.

פעם בא לפניו צעיר אחד וספר לו את העגמת נפש שלו והבזיון שנגרמו לו מבוטול הארוסין עם בתו של אחד מחסידי מוגילניצה. נחמו השרף ואמר: חסד עשה עמך

השי"ת שהשידוך נתבטל, שאלמלא נתבטל עתה, היית סובל בזיונות יותר גדולים וסופו היה להתבטל אחרי כן". ואמנם אותה בתולה שהיתה ארוסה לו ואביה בטל את האירוסין עמו, נתארסה עם בחור אחר זהגבילו את זמן החתונה. והנה ביום החופה נעלמה הכלה ואחרי חיפושים נודע שהיא ברתה עם גוי והמירה דתה.¹⁶

בשעת המרד הפולני הראשון בשנת תקצ"א (1831) היה ה"שרף" ממתנגדי המרד. הוא חזה מראש שהמרד לא יצליח, כי הבין שפולין אינה די חזקה שתוכל לעמוד לפני מעצמה אדירה כמו רוסיה. ועוד, חשש שלאחר כשלונם יכלו הפולנים את כל חמתם ביהודים. לכן הרבה בתפלה ובצום לשלום הארץ ושליהודים לא יאונה כל רע.

מסופר: אותה שנה של המרד בליל שני של ראש השנה תקצ"ב (1831) בא אליו בחלום הלילה אחד משרי פולין אשר נהלו את המרד, וכעס עליו מאד על אשר אינו מתפלל להצלחת המרד, ועל כך הוא תובע אותו לפני בית דין של מעלה. ויקץ השרף והנה חלום, ויחרד חרדה גדולה עד מאד. ושוב נפלה עליו תרדמה ויישן. והנה נראה אליו בחלמו השני הרבי ר' מגדלי מרומנוב והרגיעו במלים אלה: "אל תירא ואל תחת מדברי השר הפולני, כי אני אעמד לימינך בעת המשפט לפני בית דין של מעלה". וייקץ והנה חלום. נרגז ועצוב שלא כדרכו התהלך ה"שרף" כל אותם הימים. החסידים שלא רגילים היו לראות אותו במצב של עצבות, נבהלו ונשתוממו מאד. הם בקשו ממנו לגלות להם את סבת עצבונו. ואז ספר להם את דבר החלום. והם

פתרו לו את החלום לטובה והרגיעוהו על ידי "הטבת חלום".
ואז נרגע. ואותו השר הפולני לא נראה אליו עוד בחלומותיו
ולא הטרידו עוד.¹⁷

השרף עמד בקשרי ידידות עם רבים מגדולי הצדיקים
שבדור: עם האדמו"ר מרוז'ין, עם ר' צבי הירש מרומנוב,
עם ר' יחזקאל מקוזמיר ועוד, והיה נוסע לבקר אותם. עם
האדמו"ר מרוז'ין בא בקשרי חתון: בנו השלישי אביעזרי
זליג היה חתנו של הצדיק ר' אברהם יעקב מסדיגורה.

את האדמו"ר מרוז'ין העריך במיוחד ובכל פעם שנסע
אליו היה מביא עמו "פתקאות" של חסידיו להזכירם לפניו.
באחת מנסיעותיו של ה"שרף" אל הצדיק מרוז'ין נעצר
בעירה אחת בגליציה. כאשר נודע לאנשי העירה שהוא נכדו
של "המגיד" מקוזניץ ונוסע לסדיגורה אל הצדיק מרוז'ין,
השתדלו לעזור לו למצא עבורו מרכבה שתקחהו לשם. אותה
שעה עבר דרך העירה יהודי עשיר במרכבתו שנסע בדרך
לסדיגורה. הוא הסכים לקחת את ה"שרף" עמו. בתחלה
הושיב אותו על הדוכן ליד העגלון. היה חרף, ירד גשם
והקור היה גדול, והשרף כמעט קפא מקור. רחם בעל
המרכבה עליו והכניסו לשבת על ידו בתוך המרכבה. בקש
האיש מהשרף לומר לו דבר משם זקנו המגיד. נענה לו
השרף ואמר: "זקני המגיד היה אומר שלח לחמך על פני
המים (*). אפילו לנכרי". כשהגיעו לסדיגורה הוריד האיש את
השרף והמשיך לנסע לדרכו. כשעבר כברת דרך ראה האיש

לפניו מרכבה שוקעת בבוץ ועל ידה עומד שר צבא במדים ומכה את הסוסים בשוט, אבל הסוסים אינם זזים מן המקום. נזכר היהודי מה ששמע מפי ה"שרף" בשם סבו המגיד, ירד ממרכבתו, ציוה על הרכב שלו להתיר את סוסיו ולרתמם למרכבת השר, וכך הוציאו את המרכבה מן הבוץ. רצה השר להעניק ליהודי פרס על ההצלחה, אבל היהודי אמר שאינו רוצה בשום דבר ואינו צריך לשום דבר. הוציא השר מכיסו כרטיס הנושא שמו ומקום מגוריו והושיט ליהודי באמרו: "אולי פעם תהא זקוק לדבר מה, תפנה אלי". לקח היהודי את הכרטיס נפרד מן השר ונסע לדרכו.

לימים ירד היהודי הזה מנכסיו. נזכר בכרטיסו של השר. בא אליו והציג את עצמו לפיו עם הכרטיס בידו. מיד הכירו השר ושאל לשלומו ולמעשיו. ספר לו היהודי את מצוקתו. "אל תדאג — נחמו השר — למחר תבא אלי ותקבל עסק בקבלנות". וכך היה. היהודי נעשה קבלן ממשלתי, הצליח ונתעשר שוב.

לאחר זמן נודמן פעם היהודי הזה לורשה לרגל עסקיו. הסוחר שעמו בא במשא ומתן ספר לו שהוא נוסע לשבת אל הצדיק ממוגילניצא. "למוגילניצא? — קרא בהתפעלות — רוצה אני להלוות אליך". כשבא וראה את ה"שרף", מיד הכירו וגם ה"שרף" הכיר אותו. אמר לו ה"שרף": התזכור כאשר הושבת אותי ליד העגלון ברוח ובגשם ואני קפאתי מקור? אז נגזרה עליך גזרת עוני, אולם אחר כך כאשר הכנסתני לתוך המרכבה החמה בפנים, הומתק דינך שהעניות תהא אצלך באופן ארעי. לכן אמרתי לך אז את דברי המגיד,

למען יועילו לך. ¹⁷א

ביחסי ידידות הדוקים עמד עם הצדיק ר' יצחק מוורקי שעמו היה נפגש לעתים קרובות במסכות שונות. גם מקום מגוריהם וורקי ומוגילניצה סמוכות זו לזו. שניהם יחד היו עוסקים בעניני צבור בסביבתם ושניהם חתומים על כרוזים. כרוז אחד בקשר מגפת החולי-רע שפרצה בפולין בשנת תקצ"ח והם חתומים עליי יחד עם הגאון בעל "חמדת שלמה" אב"ד ורשה. וכרוז אחר בקשר לא"י שהוציאו על פי בקשת האדמו"ר מרוז'ין ועליו חתומים רק שניהם לבדם בשנת תר"ד.

הצדיק ר' יצחק מוורקי התיחס אליו ביראת כבוד ובהערצה. ה"שרף" היה איש חלש ולעתים קרובות היה חולה. פעם כשחלה, בא ר' יצחק מוורקי לבקרו. כשיצא מחדר החולה אמר ר' יצחק לחסידים שעמדו שם: תמה אני שלא נמצא איש שהחולה ישמע לו ויטעם דבר מה להשיב נפשו. אמרו לו: אדרבה, יאמר נא כבודו אליו, שיקח דבר מה לפיו וכי יש עוד אחד שישמע אליו כמו למר!". אמר הצדיק מוורקי: "וכי איך אוכל אנכי להעביר רצונו של קדוש וטהור כמוהו ושישמע לי?".

וכשחלה הצדיק מוורקי שלח אליו השרף שליח מיוחד לבקרו ולדרוש בשלומו, כי בעצמו לא יכול לבוא. וכאשר חזר השליח ספר, כי הצדיק מוורקי שמח מאד ואמר כי יש לו שמחה גדולה מזה ששלח את שליחו לבקרו וכאילו הוא בעצמו בא. ובמשך איזה שבועות שהשליח ישב ליד מטתו דבר הצדיק מוורקי בשבחו של ה"שרף" וכנהו בשם "רבי"

ואמר שרק תפלתו מעמידה אותו.¹⁸

ופעם היה ה"שרף" חולה מאד, חסידיו הרבו להתפלל עבורו וגם שלחו שליחים לצדיקי הדור שיבקשו רחמים עליו. אחד החסידים נסע לזעליחוב אל ר' משה סטעניצר, שהיה מתלמידיו המובהקים של ה"חוזה" מלובלין, והיה מקובל על ה"שרף" כצדיק גדול, למען יבקש רחמים עליו. העיר אחד הנוכחים מדוע אין מביאים את אחד הרופאים הגדולים אל השרף כמו שעשו עם צדיק פלוני המפורסם בשעת חליו? השיב ר' משה סטעניצר: אתה מדמה צדיק פלוני להרבי ממוגילניצא? צדיק פלוני הוא בבחינת צדיק דלתתא אשר מחלתו היא על דרך הטבע וצריך לרפואות כפי הטבע ולכן נצרך לרופאים. אבל הרבי ממוגילניצא הוא בחינת צדיק דלעילא אשר מחלתו אינה על פי הטבע, וגם רפואתו אינה על פי הטבע, ואיזה שייכות יש לרופאים אליו??¹⁹

ומעשה באותו צדיק ר' משה סטעניצר שעל אף זקנתו המופלגת היה רגיל להתפלל לפני העמוד. פעם בראש השנה כשהתפלל תפלת מוסף לפני העמוד כדרכו, אפסו כוחותיו ולא היה בו כח הדיבור עוד. וגמר בדעתו לעזוב את העמוד ולהעמיד אחר במקומו. וברגע שרצה לזוז משם, פתאום עלתה לפניו תפלתו של הרבי ממוגילניצא כשהיה מתפלל לפני העמוד בהתלהבות גדולה, ומיד שבה רוחו אליו, נתחזק וגמר את התפלה עד סופה.²⁰

ומה גדולה היתה יראתו של ה"שרף" רואים מהספור הבא: פעם נסע עמו חתנו ר' אברהם אלחנן. בדרך ראה

פתאום את חותנו בוכה. שאלו למה הוא בוכה. השיב לו: מתבונן אני וחושב, הלא אבי זקני המגיד זצ"ל עם כל גדלותו עלתה פעם מחשבה בלבו שמא אינו הולך בדרך הישר. קם ונסע אל מזרו מליזנסק. וכאשר בא אליו, נתן לו הרבי מליזענסק שלום ואמר לו כי המלאך מיכאל היה אצלו ומסר שלום בשבילו. אז נתקררה דעתו של אבי זקני המגיד וידע שהולך בדרך הטוב. זעתה, אם אבי זקני שהיה אז סמוך לזקנה והיה באמת גדול מאד והמלאך מיכאל שואל בשלומו, ועם כל זה היה ירא וחשש, ואיך צריך אני לירא אזלי איני הולך בדרך הטוב".²¹

הוא היה אומר כי בשעה שמזמר זמירות בשבת בשלש סעודות פותחים לפניו היכלות עליונים, וירא להכנס בהם, כי אין מי שימשוך אותו משם. היה לו מנגן בשם ליבלי ואף על פי כן אהב לזמר לבדו את הזמירות של שבת. וביחוד היה מזמר "תכנת שבת" ו"ישמחו במלכותך". ורגיל היה לומר: כאשר ליבלי המנגן שלי אינו מבלבל אותי בשעה שאני מנגן "תכנת שבת", אזי ממש הלויים שבגן עדן מנגנים עמדי".²²

היו לו שעורים קבועים בש"ס ובש"ע בכל יום עם בניו וחתניו, הקפיד מאד שלא לבטל את השעור מחמת סבות שונות. הוא היה אומר: עיקר גדול בעבודת ה' היא הקביעות, יום-יום, מבלי להפסיק בגלל מניעות שונות. והיה מספר עובדות מצדיקים גדולים שהיו להם שיעורים קבועים מדי יום ביומו, ואפילו ביום שמחה של צאצאיהם לא בטלו את השעורים. "אני עצמי — אמר השרף לאחד מחסידיו —

מעולם לא השגחתי על חלישות הלב שלי, רק בחלישות הראש הפסקתי את לימודי. הנה הבקר — הוסיף וספר — באמצע השיעור הקבוע שלי אחרי התפלה, הרגשתי פתאום חולשת הלב. הלכתי לחפש בבית דבר מה לאכל להשיב את נפשי ולא מצאתי. חזרתי ללמוד. בא אלי היצר בטענה: „הלא בעצמך אתה רואה ומרגיש את גודל כאב הלב והוא בגדר סכנת נפשות, ואתה יחידי בבית, למה לא תלך לסעוד את לבך, ואחר כך תמשיך בשעורך“. אבל אני לא שמעתי לקול יצרי, קבלתי עלי יהא אשר יהא, וגמרתי את השיעור.“ 23.

פרק ד

יחסו לארץ ישראל

מזקנו המגיד ירש את הזיקה לארץ ישראל. פעמים רבות אמר: אילו היו החסידים שלי רוצים לנסוע לא"י הייתי מיד נוסע עמהם. הוא היה משתוקק כל ימיו לשהות לפחות שבת אחת בארץ הקדושה ולהתפלל פעם אחת ליד הכתל המערבי. „בטוח אני — היה אומר — שהייתי פועל הרבה בתפלה זו ליד הכתל“.

כחצי שנה לפני פטירתו הרבה לדבר בענין ארץ ישראל. אף בשנתו חלם על א"י. ופעם ספר למקורביו מה שראה בשנתו: והנה אני עולה להיכל המשיח. דפקתי על הדלת, פתחו לי ונכנסתי פנימה. מצאתי שם את היהודי הקדוש מפשיסחא. כאשר ראני תמה ושאל: „מאיר, מה מעשיך

כאן? כל כך מוקדם". הוא חשב שאני כבר לאחר פטירתי.
 "שמעני, מאיר'ל: — אמר אלי — את כלנו סובבו בערמה
 וחסל. אף כי הנני עקשן, אבל אינני קפדן. אבל אתה מאיר'ל?
 גם אתה נלכדת? והלא אתה קפדן. אל תסמוך על הבטחות".
 אמרתי לו שעדיין לא נפטרתי מן העולם. אז אמר לי:
 אתה, יש לך עדיין עצה. סע לארץ ישראל ושם תצליח
 במה שאני לא הצלחתי". והוסיף ואמר לי: "מאיר'ל אל
 תעמוד כאן בחבוק ידיים. מהר ורד למטה ועשה מה שהוא!".
 הוא רצה שאני אסע לא"י ואכוון שם את היחודים שהוא
 כיוון, כי מי שמכוונים בחו"ל מוכרח להסתלק מן העולם
 כמו שקרה ליהודי הקדוש, כידוע, זהו יעץ לי לכוונם
 בא"י כדי שאשאר בחיים. אבל מי יכול לנסוע דרך רחוקה
 כזאת? ואפשר שלא יתנו לי לנסוע מן השמים. ומלבד זאת
 צריך מקודם לקיים "ובערת את הרע מקרבך". ואחר כך
 הוסיף ואמר: הנני מוכן לנסוע אבל אינני רוצה לבדי
 לנסוע, רק בשעה שהקב"ה יעלה את כולם יחד. אני בכל
 זאת רוצה לשכב על יד הסבא".¹

מסופר שפעם נכנס אליו אברך אחד מגריצא לקחת
 ברכת הפרידה על מנת לשוב לביתו. שאל אותו השרף למה
 הוא ממהר כל כך לנסוע. השיב האברך: הנני מוכרח
 לנסוע הביתה (א היים). "מה — קרא אליו השרף — מאימתי
 נעשתה גריצא "הבית" (א היים)? "הביתה" — זה ארץ־
 ישראל". את הספור הזה ספר האדמו"ר מפיאסעטשנא לאחד
 מחסידיו בלודו שרצה לעלות לא"י אבל קשה עליו לעזוב
 את "הבית" (די היים) וא.

בשנת תר"ד פנה ה"שרף" יחד עם הצדיק מוורקי בכרוז אל החסידים בפולין שיתמכו בשד"ר מא"י אשר בא לפולין במיוחד מטעם יהודי צפת. בכרוז הם פונים: "הנה באנו בהתעוררות גדולה ורבה אודות נדבות א"י הקדושה תובב"א אשר כבר החזקנו בהמצוה הגדולה והיקרה הנחוצה ואשר חלקנו בזה" ומסיימים: "ובזכות המצוה נזכה לישועה ולגאולה קרובה ולשפע ברכה והצלחה וכל טוב בכלל ישראל אמן". את הכרוז הזה הוציאו על פי בקשתו של הצדיק מרוד"ן שפנה אליהם במכתב בענין זה.²

חיבת הארץ שהיתה ל"שרף" השפיעה גם על חסידיו. אחד הגדולים שבהם הרב החסיד ר' משה בר' חיים קוז'ניצר חיבר כמה ספרים: דברי תורה, אהבת ישראל, ספר החיים, צידה לדרך, רוממות נשמת ישראל, קדושת הארץ, את כל הספרים הדפיס בעילום שם, מרוב ענותו. הוא עלה ארצה ונפטר בירושלים ר"ח אייר תרל"ד. מכל ספריו נראית חבתו העזה לארץ ישראל וביחוד מספרו "קדושת הארץ שנדפס בירושלים, תר"ל א.²

פרק ה

צאצאיו של "השרף"

חמשה בנים ושתי בנות היו לו ל"שרף". בנו בכורו היה הצדיק ר' יעקב יצחק מבלענדוב. כבר בנעוריו העריכו מאד אביו, ואת תורותיו בזמן הקידוש של יום בשבת לא אמר אלא לשמו של בנו זה, כי היה חסיד בנשמתו והבין

יפה את דברי אביו. מעשה ופעם חלה הבן ביום שבת קדש. בא אביו והשמיע תורה באזניו ליד מטתו. בנו זה כשגדל נעשה "רבי" בעיר בלענדוב בפולין. הוא נפטר כ"ה סיון תרמ"ב. הוא השאיר אחריו ספר "אמת ליעקב" על התורה, נדפס בורשה שנת תרמ"ח ומביא תורות בשם אביו ה"שרף"¹.

בנו השני של ה"שרף" הוא הצדיק הידוע ר' אלימלך, מיסד שושלת גרודזיסק. נולד בשנת תקפ"ד והיה חתנו של הרבי ר' ירחמיאל בנו של היהודי הקדוש מפשיסחא.

את שני בניו אלה הגדולים היה ה"שרף" לוקח עמו בנסיעותיו אל צדיקי הדור. מסופר כשלקח אותם בפעם הראשונה אל הצדיק ר' מאיר מפרמישליאן והציגם לפניו, אמר הצדיק מפרמישליאן: "אספר לכבודו עובדה אחת. פעם היו שני בני מלך מתדיינים ביניהם על דבר המלוכה. כל אחד מהם רצה להיות היורש את כסא אביהם. הבכור אמר: לי נאה למלוך כי אני הבכור. והשני אמר: לי נאה למלוך כי אני נולדתי בעת שאבי היה מלך. ונצח השני. לכן בנכם השני, אלימלך, שנולד בעת שאביו היה כבר "רבי" הוא ישב לראשונה". והושיבו ליד השלחן לפני אחיו הבכור². בזה סמך הצדיק מפרמישליאן את ידיו על ראשו של ר' אלימלך כי הוא ימלא את מקום אביו בבוא הזמן וכך היה. רוב חסידי מוגילניצא נסעו לגרודזיסק אחרי פטירת ה"שרף".

אולם בעיקר דבק ר' אלימלך בצדיק מרוז'ין ונעשה חסידו. בספריו הוא מביא דברים בשמו וכותב "וכמו

ששמעתי מאדוני מורי הרב הקדוש מרוז'ין זצ"ל³.
 אחרי פטירת אביו "השרף" בשנת תר"ט לא רצה ר'
 אלימלך להיות "רבי" במקום אביו ונסע לסדיגורה אל
 הרבי מרוז'ין לקבל תנחומין. בשעת הפרידה אמר לו הצדיק
 מרוז'ין: "מה ממך יהלוך אם יבא לפניך חסיד ויגיש לך
 פתק "אברהם בן שרה" ותתפלל בעדו והוא יושע על ידך?".
 כשחזר משם הביתה עבר דרך לובלין והחסיד הראשון
 שהגיש לו פתק היה אחד "אברהם בן שרה". ראה בזה
 סמל ואות כי עליו לקיים את דברי הצדיק מרוז'ין וקבל
 עליו להיות "רבי". הוא נעשה לאחד ה"רביים" החשובים
 בפולין ואלפי חסידים השכימו לפתחו ושתו בצמא את
 דבריו. הם היו רושמים את תורותיו מפיו ומוסרים איש
 לרעהו⁴.

בשנת תרל"ו הוציא אחד מחסידיו ר' דוד מלויביטש
 לאור את ספרו הראשון "אנורי אלימלך" על התורה.
 בהקדמה לספר זה כותב ר' אלימלך: "בהתאסף עלי
 סוד ישרים ועדה מדי חדש בחדשו זמדי שבת בשבתו,
 ואליהם תטף מילתי בדרכי תורה ועבודה ויראת שמים,
 ומאד הטו אזנם לשמוע לאמרי וברגשם נתפעלו ונתלהבה
 נפשם לקבל עזל מלכות שמים עליהם כתבו ורשמו לעצמם
 את אשר שמעו וכו' ונלקטו הגליונות אחת אל אחת וגמרו
 בלבבם יחד וליתנם לבית הדפוס. ונעניתי להם ראשי
 והרשיתי שיוחקו בהדפוס, כי תהלה לאל כל אמרי הנאמרים
 גובעים ממקור מים חיים".
 בספרו זה "אמרי אלימלך" רואים את השפעת סבו

המגיד מקוזניץ, שאת ספריו „אור ישראל“ ו„עבודת ישראל“ הוא מרבה להביא ולבארם. זכן הוא הושפע גם מסבו השני הרבי ר' אלימלך מליזנסק בעל „נועם אלימלך“ וגם מהצדיק מברדיטשוב בעל „קדושת לוי“ ובכל דף ודף מספרו הוא מביא את דבריהם בהערצה.

אסון כבד פקד את הרבי ר' אלימלך מגרודזיסק. במגפת החולי-רע שפרצה בשנת תרל"ג נספו בנו יחידו ר' חיים מאיר יחיאל, בתו מרת רחל'ה וחתנו הצדיק ר' אשר מסטולין. ר' חיים מאיר יחיאל נספה בהיותו רק בן שבע עשרה והוא היה חתנו של הצדיק ר' יצחק מבוהוש מגזע רוז'ין והשאיר אחריו תינוק בן שנה זשמו ישראל. אביו השכול מזכירו בספרו „אמרי אלימלך“ (פ' וישב): „ונראה לבאר עפ"י ששאלני בני האברך החסיד מו"ה חיים מאיר יחיאל ז"ל“. בשנת תרמ"ז פקד שוב אסון את הרב מגרודזיסק: נפטרה אשת נעוריו הרבנית בת הצדיק ר' ירחמיאל מפשיסחא.

כעבור שנה נשא אשה אחרת את מרת ברכה חיה בת הצדיק ר' שמואל חיים מחנטשין, שהיה נכד של ה„חווה“ מלובלין. היא ילדה לו שני בנים: את ר' קלמיש שהיה אחר כך האדמו"ר מפיאסצנא ואחיו ר' ישעיה שהיה בין ראשוני החלוצים בהתישבות הדתית החדשה בארץ.

בשנת תר"ן הוציא אחד מהחסידים, ר' נפתלי הערצקי חיים מלודז את ספרו השני של הרבי ר' אלימלך מגרודזיסק „דברי אלימלך“ על התורה בראשית שמות, ובשנת תרנ"א הוציא החסיד הנ"ל חלק שני על ויקרא במדבר דברים.

בראש חדש ניסן תרנ"ב נסתלק הצדיק ר' אלימלך מגרודזיסק בהיותו בן ששים ותשע.

על חסידיו נמנו מגדולי הרבנים בפולין. אחד מהם היה הגאון ר' יחיאל מאיר מאוסטרובצי. אחרי פטירת הצדיק מגרודזיסק התחיל ר' יחיאל מאיר מאוסטרובצי לנהוג אדמורו"ת וירש חלק מחסידי גרודזיסק.

חלק אחר של חסידיו פנה אל נכדו הצדיק ר' ירחמיאל משה ממשיכה של שושלת קוזניץ. וחלק פנה אל נכדו ר' ישראל, בן בנו, שמלא את מקום סבו בגרודזיסק. ר' ישראל היה בן תשע עשרה כשהתחיל לנהל את העדה בשנת תרנ"ב. הוא נשא לאשה את מרת נחמה פייגא בתו של הצדיק הידוע ר' אשר מסטולין*. במשך חמשים שנה היה ר' ישראל מגרודזיסק נחשב לאחד מגדולי האדמורי"ם בפולין ואלפי חסידים היו משכימים לפתחו. הוא הוציא בחייו שני ספרים. בשנת תרע"ז את ספרו "אמונת ישראל" על התורה ומועדים, ובתרצ"ח, שנה לפני השואה, הוציא את ספרו השני על התורה "בינת ישראל".

גורל אכזרי מצא את הצדיק ר' ישראל מגרודזיסק בשואה הגדולה כשעלה הכורת על יהדות פולין והובל יחד עם אלפי רבבות ישראל למשרפות טרבליאנקה ושם קדש שם שמים בעלותו על המוקד בשנת תש"ב. גם ברגעיו האחרונים עמד בגבורה נפשית עילאית קבל עליו את הדין ועודד את אלפי האנשים ונשים שנלקחו למות יחד עמו. אחד הפליטים שניצל

בנס מטרבליאנקא והיה עמו שם, מספר:

כשהכניסו את האנשים של המחנה, קהל של אלפי איש לחצר ההשמדה בטרבלינקי, והקהל פנה אל כ"ק אדמו"ר ושאל: "רבינו מה הוא אומר עכשיו", אז פתח רבינו הקדוש ואמר בנחת: "שמעו אחי ואחיותי, עם ה', לא עלינו להרהר אחרי מעשיו של הקב"ה ואם נגזר שבזמן הזה אנחנו נהיי הקרבנות של חבלי משיח בדרגא זאת של הגאולה ולעלות על המוקד, אשרינו שזכינו לכך. ומה שחז"ל אמרו "ייתא ולא אחמיניה", היינו, טרם שמגיעים לכך. אבל אנחנו שהגענו לדרגא זו, צריכים אנו לשמוח כי זכינו שאפרנו יטהר את עם ישראל כולו. הנני מצוה עליכם שבל תהססו ולא תבכו בלכתכם לכבשן, אדרבא היו בשמחה, ובניגון אני מאמין וכרבי עקיבא בשעתו תסתלקו בשמע ישראל, באחד!"

הקהל קיים את דברי קדשו ובניגון אני מאמין וקריאת שמע ישראל קדשו שם שמים ברבים.

הדברים האלה נמסרו על ידי החסיד הפליט להרב הראשי לא"י הגאון מוהרי"א הלוי הרצוג זצ"ל בשעת מסעו באירופה להצלת שארית הפליטה בקיץ תש"ו, ונדפסו בראש הספר "אמונת ישראל" ח"א שהוצא ע"י בן המחבר הרה"צ ר' אברהם אלימלך שפירא שליט"א בירושלים, תש"ח.

שתי בנותיו גולדה-בת-ציון, וחווה-רייזל ובנו הרב אהרן יצחק נספו בשואה הנאצית, הי"ד.

כך נסתימה פרשת שושלת גרודזיסק. נשאר משושלת זאת רק בנו היחיד הנמצא בארץ והוא הרה"צ ר' אברהם אלימלך שפירא שליט"א בירושלים.

את בנו השלישי, ר' אביעזרי זליג, השיא ה"שרף" לנכדתו של הצדיק מרוז'ין, בת בנו ר' אברהם יעקב מסדיגורה. מסופר, כאשר עמדו תחת החופה כל המחותנים מצד הכלה, סבה הצדיק ר' ישראל מרוז'ין ואביה הצדיק ר' אברהם יעקב, ומצד שני "השרף" ממוגילניצא עם בנו החתן אביעזרי זליג, אמר הצדיק מרוז'ין לפני סדור הקידושין: "מנהגנו לספר תחת החופה את היחוס שלנו" ומנה את היחוס של הכלה עד ראש השלשלת המגיד הגדול ממזריטש. אמר "השרף": אני הכרתי את המגיד ממזריטש. "איך יתכן הדבר? תמה הצדיק מרוז'ין, הלא זקננו המגיד זצ"ל נפטר בשנת תקל"ב כשאתם עדיין לא הייתם בעולם". ספר ה"שרף": המעשה כך היה. פעם הסבתי ב"סדר" של פסח אצל סבי המגיד מקוזניץ זצ"ל. באמצע הסדר ראיתי פתאם נכנס מי שהוא ונגש אל סבי ושניהם שוחחו ביניהם זמן רב. יראתי לדבר בפניו כי תארו היה כתאר איש אלקים. כשיצא מן החדר גחנתי אל סבי ואמרתי: "בודאי היה זה אליהו הנביא". "לא אליהו הנביא — השיב לי סבא — אלא מורי ורבי המגיד הגדול ממזריטש"⁵. אם כן ראיתי והכרתי את המגיד ממזריטש — סיים השרף את ספורו.

משנעשה ה"שרף" מחותנו של הצדיק מרוז'ין נתהדקו הקשרים ביניהם וה"שרף" היה נוסע אליו לעתים קרובות. ובכל פעם היה מביא לו "פתקאות" עם כסף "פדיון נפש" שאסף מחסידיו⁶.

בנו הרביעי של ה"שרף" היה הרב ר' משה יוסף מגריצא.

זהבן החמישי — הרב החסיד ר' אברהם יהושע העשיל ממוגילניצא.

גם את שתי בנותיו השיא לבני צדיקים. את בתו האחת השיא להרב ר' יהודה תורוביץ ממעליץ, נכדו של הצדיק ר' נפתלי מרופשיץ. ואת בתו השניה השיא בשנת תקפ"ח להרב ר' אברהם אלחנן אונגר בן הגאון הצדיק ר' מרדכי דוד מדומברובה. חתנו זה היה סמוך על שלחנו של ה"שרף" כמה שנים ואחר כך פתח חנות יין במוגילניצא. הוא שרכש בכסף את כתביו של המגיד מקוזניץ מידי היורשים והכין אותם לדפוס. בשנת תר"ב הוציא את הספר הראשון "עבודת ישראל" בהסכמת חותנו ה"שרף" והצדיקים ר' ישכר בר מרדזשיץ, ר' ישעיה מפראגא, ר' יצחק מוורקי, ו"חידושי הרי"ם.

פרק ו

אחרית ימיו

כשנה לפני פטירתו נסתלקה זוגתו הצדקת. היא נפטרה בליל שבת קדש, אחרון של פסח, בשעה שנפטרה לא היה ניכר בפניו של ה"שרף" שום שינוי. מיד שלח להודיע לבניו ובנותיו והזהירם שלא יבכו ולא יתאבלו על אמם כי שבת ויום טוב היום. אבל הם לא יכלו להתאפק ובכו. למחרת בבקר הלך ה"שרף" אל המקוה כדרכו, ומן המקוה לא חזר לביתו מפני "טומאת מת", והלך לבית חתנו ר' אברהם אלחנן. משם הלך לבית הכנסת להתפלל ואחר התפלה חזר

לבית חתנו ושם סעד סעודת השבת. בשעת הסעודה נהג קצת שנוי, שציוה לבל יכנסו כולם אל השלחן כמו תמיד, אבל לאט לאט נכנסו כולם, והוא מיהר קצת בסעודתו שלא כרגיל. ואחר כך מיהר להתפלל מנחה וקיים סעודה שלישית בזמירות כנהוג בכל שבת. קדם ברכת המזון קבע כיצד ינהגו בספירת העומר ופסק שאחד מחסידיו יספור בברכה ויוציא אותו זאת בניו בברכתו. לאחר הספירה ציוה למשמשו להביא את בגדי החול, ומיד פשט בגדי השבת ולבש את בגדי החול ובאותו רגע פרץ בבכי גדול מאד והלך משם לביתו. כאשר הגיע לחדר ששכבה שם הנפטרת, עמד בפתח כשעה ובכה ואחר כך נכנס ועמד סמוך למטתה ובכה הרבה ואמר: "זקני הרב המגיד אמר לי שיש לה רוח הקדש"¹.

למחרת בבקר בשעת ההלויה ציוה ה"שרף" להעמיד ה"מטה" ממול לפתח בית הכנסת והספיד אותה ואמר: "מעיד אני עליה שהיתה ממאסת בחייה מפני צרות ישראל. לה יש חלק בכל תורתי ועבודתי". והפליג לספר את יחוסה זגודל צדקותה: "היא היתה צדקת גדולה ובעת חתונתי בשעה שכסוה בצעיף, ראה זקני המגיד זצ"ל את סבה הצדיק בעל "נועם אלימלך" מצדה האחד ואביה המנוח הצדיק ר' אלעזר מצד השני".

בשעת הקבורה בבית העלמין עמד ה"שרף" בצד הקבר ואמר: איך זאג דיר אפ פון די חברותא, הנני מתיר אותך מחברתי אבל רק הגופים, הנשמות תמשכנה להיות ביחד, הקדושה תמשיך להיות ביחד, היחודים שאדם מישראל עושה יכולים להמשיך הלאה ביחד"².

בתוך ה"שלשים" לפטירת זוגתו, נפטר נכדו הילד בר'לה
 בן ארבע שנים, בן בנו ר' יעקב יצחק מבלענדוב. כשהלך
 ללות את הילד לקבורתו בכה ה"שרף" מאד ואמר לבנו:
 "נענשת על שבכית על אמך בשבת ויום טוב". ואחר כך
 נחם אותו ואמר: "אצל זקני המגיד מקוזניץ היה ילד שנשמתו
 היתה נשמת הרבי ר' בר זצ"ל, ונפטר מן העולם. והיה
 זקני אומר שאין הדור ראוי שיהיה הוא ביניהם. הייתי סבור
 שאצלי יתקיים הילד, אבל גם עתה אין הדור ראוי, כנראה"³.
 אחרי פטירת זוגתו ונכדו הילד, ניכר היה שינוי גדול
 בו. הוא נחלש וזקנה קפצה עליו. הוא הרגיש שיומו קרב.
 בחג הסוכות האחרון של חייו בשנת תר"ט כשישב בסכתו
 אמר לחסידיו: המדרש מספר לנו מעשה בשועל שאמר פעם
 לחיות היער: הנני יודע שלש מאות משלים שבהם אני מרצה
 אתכם בפני המלך, האריה. כאשר הלך שלישי הדרך, שכח
 מאה משלים ואמר: ארצה אתכם במאתים. ושוב משעבר
 שלישי הדרך שכח עוד מאה משלים ואמר להחיות: "ארצה
 אתכם לפני המלך במאה משלים". וכאשר בא סמוך למלך
 שכח כולם. כן גם אנכי אומר לכם — הוסיף ה"שרף" —
 כי מהיום והלאה אין לכם לסמוך עלי וכל אחד מכם יעזור
 לעצמו במה שיוכל". ובליל הושענא רבא ראו בו שינוי גדול.
 בשעת דבורו עם אחד מחסידיו אמר: "איני רבי שלך כבר".
 ולאחד מאנשי העיר אמר: "איני רב שלך כבר". הוא נעשה
 קפדן ולא נשא עוד את חברתם של חסידיו והיה מגרשם
 מעל פניו. הצדיק ר' נתן דוד משידלובצי שהיה מידידיו
 בא לבקרו וכאשר ראה שאינו סובל שום איש, הבין שהוא

סמוך לפטירתו, כי כן הוא דרך הצדיקים, משעומדים הם לצאת מן העולם נעשים זועפים ורוגזה קופצת עליהם.⁴

כל אותו חרף של שנת תר"ט היה אומר בכל שבת ב"שלש סעודות" דברי מזסר בבכיה גדולה, כאב המוכיח את בניו. דבר זה לא היה עושה מקדם לכך, שלא נהג מעולם לומר מוסר.

באותו חורף שהה שבועיים ימים בעיר רדום הסמוכה למוגילניצא והיה הרב של המקום בא לבקרו בכל יום. ה"שרף" היה נוהג ללכת כל יום ויום למקוה גם בימות החורף, אף שהיה חולה. שאל אותו הרב מרדום: "כלום רשאי כבודו ללכת למקוה כל יום, הלא זה פקוח נפש ממש". השיב לו ה"שרף": "כבודו יודע שהיו נביאים בעולם והנביא היה רשאי לעבור על דברי תורה על פי הוראת שעה כשהיה צריך לכך. כן ישנם צדיקים בכל דור שרשאים לעבור על התורה כשהשעה צריכה לכך. ואני יודע שהעולם צריך למקוה שלי"⁵.

גם הצדיק ר' יוסלה מנישטט בקר אצלו באותו חרף. אמר לו ה"שרף": "אילו רציתי הייתי יכול להיות בריא לגמרי במשך שני ימים, אבל מה אעשה שאני רואה חשכות גדולה בעולם".

הוא לא הפסיק כל ימי חליו מללכת למקוה כל יום ויום. ובשבת היו חסידיו נושאים אותו על ידיהם אל המקוה והיו לוקחים אתם יין ומיני תרגימא כדי להשיב את נפשו ושלא יתעלף במקוה ח"ו. במשך ימי חליו ירד במשקלו ונעשה רזה כל כך עד שלא נראה עליו בשר, ורק עור ועצמות.

פעם בהיותו במקוה שמע את אחד מחסידיו נאנח עליו. אמר לו ה"שרף": "מה אתה נאנח על שאין לי בשר? הלא כל ימי הייתי שונא הבשר שלי ובימי נעורי הייתי שזרפו במפתח מלובן"⁶.

ופעם אמר לאחד מחסידיו: "אין לי שנאה בעולם, כמו שאני שונא את גופי, גם כשאני מסתכל באצבע קטנה שלי".

פעם אחר לבא ל"שלחן" בליל שבת, והחסידים המתינו לו עד שעה מאוחרת. באותה שבת התארח אצלו בן דודו ר' אלעזר מקוזניץ. כשהגיעה השעה קרוב לחצות הלילה וה"שרף" עוד לא בא לשלחן נגש ר' אלעזר אל דלת חדרו והציץ דרך הסדק וראה שה"שרף" יושב על כסאו וראשו תלוי לו מאחוריו — התעלף. פתח הדלת ונכנס לחדרו ואתו יחד עוד חסידים וניסו בתחבולות שונות לעוררו מן ההתעלפות. אבל לא עלה בידם עד שהביאו את אמו הרבנית פערעלע, שהיתה גרה עם בנה לאחר שנפטר בעלה. היא היתה זקנה וחולנית ולא יכלה ללכת ברגליה. זהביאזה החסידים בכסא על גלגלים. כאשר רק הכניסוה לחדר בנה קראה אליו בקול גדול: "חיים מאיר יחיאל בן לאה פעריל" ומיד התעורר וקם ונשק את ידה ושאל: "מנין, ידעת, אמי מורתי, את הסוד הזה להעיר אותי?". ענתה לו אמו: "פעם התעלף אבי מורי המגיד מקוזניץ זצ"ל ולא יכלו לעורר אותו עד שבאה אמי מורתי והעירתו בלשון זו. ממנה למדתי את הסוד הזה". אמר לה ה"שרף": "דעי לך, מכל אחד ואחד שעלה על רעיוני כי הוא יוכל להעירני, נטלתי ממנו את

הכח לפעול, אבל עליך אמי מורתי, לא חשבתי ולא עלה על דעתי שתדעי הדבר הזה".⁷

ה"שרף" היה נוהג להיות בעצמו "הבעל קורא". בשבת מקץ נקרא לעלות לתורה בן דודו ר' אלעזר מקוזניץ "שלישי". כשהגיע ה"שרף" אל הפסוק "אתה תהיה על ביתי ועל פיד ישק כל עמי" הרים את קולו. כאשר שמעה זאת אמו מרת פערעלע, הבינה לכונתו של בנה ה"שרף" שרוצה למסור את ההנהגה לבן-דודו, נכנסה לבית המדרש ופנתה בדברים אלה אל ר' אלעזר מקוזניץ: "אליעזר'שה קרוין! קח לך את כל "העולם", והנח לבני לחיות". נענה ה"שרף" אל אמו: "זאת אני מבטיח לך, שהוא תלמיד נאמן יותר ממני", התכוין לומר שר' אליעזר הוא תלמיד נאמן יותר ממנו לדרכי המגיד מקוזניץ.

במוצאי אותה השבת אמר ה"שרף" לחסידיו: "ישנו סוד אחד שעל ידו אפשר היה להאריך את ימי, אבל אין לי רשות לגלותו". ואז פנה אל שני בניו שעמדו על ידו: הרב ר' יעקב יצחק מבלענדוב והרב ר' אלימלך מגרודז'סק, ואמר: "הזמן זה, לשבת בחבוק ידיים אסור, לחיות מן המוכן קשה, אבל אם אלעזר לוקח אותי על כתפיו, עוד נקריב פסח ראשון, אולם עד סוף הספירה לא נגיע".⁸

הוא חזה את מותו מקרוב. קדם הפסח האחרון של חייו בקר אצלו הצדיק ר' יעקב דוד מאמשינוב. ספר לו ה"שרף": "ראיתי את מורי ורבי ועוד צדיקים אמר לי מורי: הנך מתכבד לשאת דרשה בפרשת "אמור", כאן בגן עדן". כשהגיע ספור זה לאזני החסידים ציפו בחרדה לימי הפסח שיעברו

בשלום כי בפסח קוראים חלק מפרשת "אמור". לאחר שעבר הפסח בשלום היו מצפים שיעבור בשלום השבוע שבו קוראים את הפרשה הזאת, בערב שבת פרשת קדושים באו למוגילניצא הצדיקים ר' משה מללוב, והדוקטור הצדיק ר' חיים דוד מפיעטרכוב ור' משה מפשעדבורז. כשנכנס האחרון שאל את החולה: "יאמר נא לי כבודו, מהו הדבר שכבודו מתעקש בו כל כך, אולי אוכל אנכי לסייע למר". "לא", השיב — ה"שרף".⁹

בשעת יציאת נשמה היה על ידו הצדיק ר' יוסף מדומברובה, חתנו של ר' משה אליקים. ברגע האחרון ראה ר' יוסף ש"השרף" אחז בזקנו. פרץ ר' יוסף בבכי וקרא: "אין לנו עוד רבי!" וספר שגם המגיד מקוזניץ, וגם בנו ר' משה היו אוחזים בזקנם ברגע האחרון לפני פטירתם, כי היה להם יחוד בזה.

בשעת ההלויה הכניסו את הארון של הנפטר לבית המדרש. הצדיק ר' משה מללוב היה הראשון למספידים, — הוא הרים את קולו בבכי וצעק: "גדולה הבושה שלא יכולנו בתפלותינו לקיים צדיק כזה בתוכנו". אחריו הספיד הצדיק ר' יוסף מדומברובה, ובבית העלמין הספיד אותו הצדיק ר' נתן דוד משידלובצי, הוא הזכיר את הדרשה שכבדו את ה"שרף" לדרוש בשמים, ואמר: "יתן ה' שיהיה דורש טוב לעמו"¹⁰

הוא נסתלק בט"ו באייר, תר"ט.

ספרים לא השאיר אחריו, ואת חידושיו שתלמידיו רשמו מפיו ציוה לפני פטירתו לשרפם. והמעשה כך היה: עוד

בנעוריו ציוה עליו סבו המגיד לעיין בכל יום בספר „בעל המאזר“ לרבינו זרחיהו הלוי, והטעם כי נשמתו היא משרש נשמתו של הגאון ההוא. והוא כן עשה ובכל יום היה לומד בספר זה וחידש בו חידושים רבים. ואת חידושיו אלה היה משמיע באזני תלמידיו וחסידיו והם רשמו את הדברים מפיו. סמוך לפטירתו ציוה להביא אליו את כל מה שרשמו ואמר להם:

„ידוע הוא שבחתימת התלמוד הכניסו רק אותם הדברים שנאמרו לכל הדורות. דברים שנאמרו רק לשעתם לא הכניסו“. והוסיף: „החידושים שלי נאמרו רק לשעתם, על כן איני רוצה לפרסמם והנני מצוה לשרוף אותם“. ושרפו את כל חידושיו¹¹.

האדמו"ר ר' אלעזר מקוזניץ

(נפטר כ"ו כסליו, תרכ"ב)

ר' אלעזר היה בנו של ר' משה אליקים בריעה מאשתו השניה מרת שיינא פעריל, בתו של ר' אלעזר בן הרבי ר' אלימלך מליזנסק.

בהיותו ילד היה רגיל להיות מצוי אצל אביו. מסופר פעם כשיצא מחדר אביו בא לקראתו ר' יצחק מאיר (חידושי הרי"ם) ושאלו: "מה עושה אבא כעת בחדרו?" השיב הילד אלעזר: "אבא עטור תפילין דרבינו תם ולומד זוהר פ' בלק מעשה דינוקא וגם ינוקא אחד נמצא אצלו". כשמוע חידושי הרי"ם דבריו נגש מיד אל הדלת ורצה להכנס לחדרו של האדמו"ר ר' משה. אולם האדמו"ר נגש אל הדלת ולא נתן לו להכנס פנימה. ואל בנו אמר: "כך אלעזר? הנך מגלה? אם כן גם אתה לא תכנס עוד אל חדרי".¹

כבן חמש עשרה היה ר' אלעזר כאשר נשא את נכדתו של הצדיק ר' נפתלי מרופשיץ, בתו של ר' יעקב מקולבסוב. אחרי הנישואין ישב האברך הצעיר בבית סבו של אשתו הצדיק מרופשיץ ואכל מזונות על שלחנו. בשנת תקפ"ז נפטר הצדיק מרופשיץ ור' אלעזר חזר לבית אביו לקוזניץ. שנה לאחר מכן, בשנת תקפ"ח, נסתלק אביו הצדיק ר' משה אליקים בריעה. חסידי קוזניץ פנו אז אל ר' חיים מאיר יחיאל ממוגילניצא שהיה מפורסם כצדיק וגאון וכינהו

”השרף”. ה”שרף” היה אף הוא נכד של המגיד מקוזניץ מבתו המפורסמת מרת פערעלע והיה מגיד מישרים במוגילניצא ואחרי פטירת דודו הרבי ר’ משה אליקים בריעה נעשה הוא ”המגיד” גם בקוזניץ.

ר’ אלעזר לא נסע בתחלה למוגילניצא אלא לפשעדבורז אל הצדיק ר’ ישעיה. והמעשה כך היה: אחרי פטירת ר’ משה אליקים בריעה חלם ר’ אלעזר והנה הוא רואה עמוד ובראשו טבלא וכתוב בה ”עתידה תורה שתשתכח מישראל”. נבהל מאד ר’ אלעזר כי חשב שהדברים מכוונים אליו, והתחיל בוכה. נראה אליו אביו בחלומו ושאלו למה הוא בוכה, והשיב: ”איך לא אבכה אם הראוני כזאת”. אמר לו אביו: ”צריך אתה לבכות עד שימחה הכתב”. בכה ר’ אלעזר עד שנמחה הכתב מעל הטבלה. אז שאל ר’ אלעזר את אביו באיזה צדיק ידבק? הראה לו אביו בחלום צורת צדיק אחד ואמר: ”בזה תדבק”. כאשר הקיץ משנתו ספר לאמו הרבנית את החלום ותאר לפניו את צורת הצדיק אשר הראהו אביו בחלום. אמרה לו אמו: ”זאת צורתו של הצדיק ר’ ישעיה מפשעדבורז”. קם ונסע אליו ונעשה חסידו.

מסופר כאשר הגיע ר’ אלעזר בפעם הראשונה לפשעדבורז יצא לקראתו הצדיק ר’ ישעיה בבגדי שבת וקבל את פניו בשמחה גדולה ואמר: ”הבה אגיד לך מפני מה שלחוך אלי. דרך העולם כשנוטעים עץ רך, מצרפים אליו קלונס כדי לתמכו שלא ינוע לכאן ולכאן עד שיתחזק גזעו ויעמוד על עמדו איתן. כשהאילן מתחזק מעט נוטלים

ממנו את הקלוגס".²

ארבע שנים נסע ר' אלעזר אל הצדיק מפשעדבורז. אחרי הסתלקותו בשנת תקצ"ב, התחיל ר' אלעזר לנסוע אל בן דודו "השרף" ממוגילניצא ר' חיים מאיר יחיאל וקבל את מרותו.

ה"שרף" ממוגילניצא היה רגיל לנסוע אל הרבי מרוז'ין והיה מזכיר לפניו גם את כל חסידיו. כאשר ר' אלעזר נעשה חסידו, הוסיף את שמו לרשימת חסידיו. הרבי מרוז'ין דרכו היה לקרא את ה"פתק" במהירות. כשהגיע אל השם "אלעזר בן שיינע פערל", שהופיע לפניו זו הפעם הראשונה, התעכב ושאל את ה"שרף": "מי הוא זה שמוהיר כל כך?" השיב לו השרף: "הרי הוא בנו של דודי ר' משה אליקים בריעה המנוח".³

ה"שרף" העריך מאד את ר' אלעזר והיה מתפאר בו. רגיל היה לומר: "אחי משה'לה ז"ל היתה לו נשמת משה רבינו ע"ה, ולי יש נשמת אהרן הכהן ע"ה, ואלעזר שלי יודע שאני מקרב נשמות ישראל אל הקב"ה, כמו הכהן הגדול".⁴ גם ר' אלעזר העריך מאד את ה"שרף".

כל זמן שה"שרף" היה היורש של שושלת קוזניץ וישב על כסא "המגיד" לא רצה ר' אלעזר לנהל אדמורו"ת. הוא הסביר את הדבר בקונטרסו "לקוטי מהר"א" על הכתוב במשלי "אמת קנה ואל תמכור". "הכתוב הזה מרמז לנו — אומר ר' אלעזר — שכל זמן שיש לו לאדם אפשרות לקנות עבודת השם מרבו, ורבו קיים — יקנה ואל ימכור, היינו אל יפרסם עצמו על ידי התנהגותו כ"רבי". ורק אם אין לו

עוד ממי לקנות, אם רבו מסתלק מן העולם, אז רשאי הוא למכור ואף מחויב לעשות כן".

ר' אלעזר נכנע לשרף ממוגילניצא. הוא מצא בו את רבו ומורו ונסע אליו במשך שבע עשרה שנים רצופות (תקצ"ב—תר"ט). ורק לאחר פטירתו של ה"שרף" בשנת תר"ט קבל עליו ר' אלעזר את הנהגת העדה.

מסופר כי בשבת האחרונה קודם הסתלקותו של ה"שרף", בשבת פרשת "מקץ" של שנת תר"ט, היה ר' אלעזר במוגילניצא זנקרא לעלות לתובה "שלישי". ה"שרף" היה הבעל קורא וכשהגיע לפסוק "אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי" התחילו עיניו של הצדיק הישיש זולגות דמעות בקראו את הפסוק וחזר וקראו שלש פעמים לפני ר' אלעזר בקול רם. זה היה רמזו שהשרף סמך את ידיו על ראשו של ר' אלעזר ומסר לו את תפקיד המנהיגות.⁵ כשהוכתר ר' אלעזר ל"רבי" היו ראשית דבריו אלה: בתורה כתוב "שום תשים עליך מלך וגוי מקרב אחיך תשים עליך מלך", הן זה לא מכבר הוא היה "אחיך" הדומה לך, ותכף זמיד הוא עליך "מלך".⁶

ומסופר, אחד מגדולי חסידי קוויניץ הותיקים, אשר היה נוסע עוד אל המגיד ואל בנו האדמו"ר ר' משה אליקים בריעה, בא אל ר' אלעזר בימים הראשונים ההם ושאלו במה זכה להיות "רבי". השיבו ר' אלעזר: זכיתי לכך מפני כמה וכמה דברים. הדבר הראשון שמעולם לא התפללתי תפלה בשביל עצמי שלא תכלול גם אחרים. הדבר השני, מכל מה שראיתי בחיי לקחתי מוסר השכל לעבודת השם.

והדבר השלישי, כל דבר שנודמן לי לראות השתדלתי לראות בו לא את גשמיותו, אלא את רוחניותו. ולענין זה ספר מעשה שהיה: "פעם נסעתי עם אברך אחד לורשה. אנכי הלכתי אל החסידים והאברך נשאר באכסניה. כשחזרתי לאכסניה לא ראיתי את האברך ושאלתי עליו היכן הוא. אמרו לי: הרי הוא לפניך, יושב שם בפנה. ולי נדמה היה שאני רואה אוז בפנה. אולם כשהתבוננתי אליו בעין טובה ראיתי שאמנם הוא האברך אשר נסע עמדי. שאלתיו: מה עשית כאן בשעת העדרי? השיב לי: אכלתי בשר אוז". והדבר הרביעי — אמר ר' אלעזר — מעודי לא שמתי בטחוני בשום נברא, אלא בהשם לבדו.⁷

ראשית פעולתו כאדמו"ר היה לארגן את חסידיו סביבו ולמנוע מחלוקת עם חסידי אדמו"רים אחרים. בקונטרס הנזכר לעיל "לקוטי מהר"א" אנו מוצאים עצות והדרכה של ר' אלעזר לחסידיו כיצד יתנהגו ביניהם וכיצד יתיחסו כלפי חסידים אחרים, "הנני אומר לכם כלל — כותב הוא — שתהיה לכם אחדות, כי עיקר המחלוקת נצמחת בין החסידים מחמת שכל אחד רוצה שכלם יסעו אל הרבי שלו, ובאמת גם הרבי צריך לסרב לקבל חסידים שאינם משלו, כדרך שמצינו בתורה, שמשם שם שרי אלפים, שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות, למען ידע כל אחד מישראל את השר שאליו יהיה כפוף. וכן כל חסיד חייב להחזיק ברבו שאליו הוא כפוף וקשור, כי הוא שרש נשמתו, ואל ירצה להתקשר אל "רבי" אחר. וגם הרבי יזכור שישנם עוד "שרים" שאליהם כפופים חסידים רבים, ועל כן אינו

צריך לקבל את חסידיהם. אם ינהגו לפי כלל זה, אזי תשכון האחדות הרצויה ויהיה שלום על ישראל.⁸

הוא היה רגיל ללמד לחסידיו את מדת הענוה. "אם מבטלים את ה"יש" — היה אומר — לא את ה"יש" של אחרים עליכם לבטל, אלא את ה"יש" שלכם עצמכם". והיה מסביר את רעיונו זה מתוך הגמרא (שבת פז.) "בחד בשבת איקבע ירחא ובחד בשבת לא אמר להו ולא מידי" (באחד בשבת נקבע ירחא ובחד בשבת לא אמר להם ולא מידי) "לא מידי", כלומר, השתדלו להיות בהכנעה גדולה מאד "לא מידי", לא כלום בעיני עצמכם, וזהו עיקר העבודה.⁹

בלשון רכה ובדברי נועם היה משפיע על אנשים שונים ומחזירים למוטב. הוא היה משתדל להראות להם כיצד הם עולים למדרגה גבוהה ע"י קיום מצוות ה' וכיצד כל חייהם משתנים ע"י קבלת עול מלכות שמים. את גישתו זו אנו מוצאים בספרו "לקוטי מהר"א" ובפ' יתרו הוא אומר כך: "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל וגו' אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל" — ישנם צדיקים שמדריכים על ידי דברי תזכחה, מגידים דברים קשים כגידים, מדגישים את גודל הפשע והחטא ומגדילים את יראת העונש, וע"י כך גורמים להמנע מן החטא. אבל ישנם צדיקים אשר מוכיחים את ישראל עם קדושים בדברים רכים מאד ומסבירים להם את גודל שכר המצוה ואת גדולת הבורא יתברך, ואיך יכול גוש עפר להמרות את מצוותיו יתברך? בדברים אלה משפיעים הם שהחוטא בעצמו ימרט את שערות ראשו מרוב צער וחרטה על מעשיו הרעים, ויחזור למוטב.

וזהו שאמר השי"ת למשה רבינו „כה תאמר לבית יעקב“, אמירה היא לשון רכה, תדריכם בדברים רכים מאד ותבינם גודל שכר המצוות וקבלת עול מלכות שמים וממילא „ותגיד לבני ישראל — דבוריך הרכים ידקרו כמדקרות חרב בלבבם וינקמו בנפשם בעצמם על מעשיהם הרעים בעבר וייטיבו מעשיהם מהיום והלאה.¹⁰

הוא לימד את חסידיו איך להיות תמיד דבוקים בהשם יתברך, אפילו בשעה שאדם עוסק בענינים פשוטים, לא רוחניים. אם מחשבתו של אדם דבוקה בתורת ה' אזי ממילא הוא מגיע למדריגה של „ובתורתו יהגה יומם ולילה“. ו"בתורת ה' חפצו", ואם תשאל הכיצד? ואיך יכול אדם להגות בתורה יומם ולילה, הלא בלתי אפשרי הדבר, כי צריך הוא גם לעסוק במשא ובמתן ושאר עניני הגוף והחומר? אלא התשובה היא: אם הוא בכל מעשה ומעשה שעושה ביום זבלילה מתכוין למצות התורה הקדושה ואינו סר ממנה, הרי הוא נמצא במדרגה של „ובתורתו יהגה יומם ולילה“, כאילו הגה בתורה כל היום וכל הלילה. את הרעיון הזה הוא מביא בספרו „לקוטי מהר"א ובסוף הוא מוסיף: ראיתי בלילה את כבוד הרב הצדיק מרוז'ין זצלה"ה זי"ע ואמר לי בזה הלשון: „העולם היה סבור שלא למדתי, ובאמת למדתי תמיד“. והוא מסיים: והבנתי שכונתי אל האמת בעהשי"ת.

וכן הדריך את חסידיו ברוח תורת החסידות של הבעש"ט שחסידים צריכים להיות מקושרים לצדיק הדור ולא להתחכם ולשאול מה תועלת תצמח להם מנסיעתם אל

הרבי. בענין זה הוא כותב כך: „יש אנשים המונעים עצמם לנסוע אל צדיק הדור באמרם למה לנו לנסוע ולכלות בהבל חיינו? מה בצע לנו מזה?“. והוא משיב ומסביר ע"י מאמר הגמרא: „הלא איתא בגמרא אלף נכנסין למקרא ואחד יוצא להוראה, למה לנו למלא שנותינו בטרדת הזמן ובעבודה רבה ובפיזור ממון עבור ספק ספיקא כזה שאחד מאלף יצא להוראה? חלילה לאיש להעלות זאת על לבו, וצריך הוא לקבוע בלבו אם אזכה שאהיה אחד מאלף מה טוב, ואם לא אזכה, על כל פנים יזכה אחר, כי בשביל האלף שנכנסין יצא האחד, ואהיה סניף לאריות“.¹¹

חסידי קוונניץ הותיקים, אלה שזכרו עוד את המגיד „הזקן ואת בנו ר' משה, התיחסו כנראה בתחלה בפקפוק אל הנכד שנעשה אדמו"ר. רמז לכך אנו מוצאים בתורותיו של ר' אלעזר, על הכתוב „וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו“. לכאורה — אומר ר' אלעזר — היו צריכים לבקש במקומו של „משה האיש“ שהיה רבם, רבי אחר ולמה בקשו „עשה לנו אלהים“? אלא כך דרכם של חסידים כשרבם הזקן נפטר וצריכים למנות „רבי“ חדש, בא יצר הרע ומסיתם ואומר להם כי הרבי שנפטר היה בבחינת אלקים וכמותו לא יהיה עוד. אבל באמת זוהי עצת היצר בכדי שילכו בחשך בלי מזרה ויתעו בתהו לא דרך. אבל בידוע שלא אלמן ישראל ויש בכל דור ודור צדיק הדור כמאמרם ז"ל „עד שלא שקעה שמשו של משה

זרחה שמשו של יהושע". ומי שלא יהסס ויכניע את עצמו תחת הרבי החדש יקבל ממנו הדרכה בעבודת השם, כמו אצל הרבי הנפטר.¹² ובמקום אחר הוא נוגע שוב בנושא זה ומדבר כלפי אלה "המלמדים חובה על הצדיק באמרם אין תוכו כברו והוא מלא פניות וכבוד". אם יש צדיק כזה שהוא מלא פניות — ואומר תורה לפני שומעיו אזי הוא בבחינת "מטמא טהורים", אבל הצדיק האמיתי כשהוא אומר תורה אין לו כל פניות וכונות זרות ואמירתו טהורה ומטהרת טמאים ומביאה אותם לקדושה. וזוהי כונת הפיט לפרשת פרה "לטהר טמאים ולטמא טהורים באומר קדוש".¹³ ולא רק חסידים באו אל ר' אלעזר לשמוע עצותיו והדרכותיו ולהתבשם מתורותיו, אלא גם אדמו"רים מפורסמים כמו הצדיק ר' יוסילי מניישטאט, הרבי מפאריסוב ועוד.

מסופר: פעם כשחזר הצדיק ר' יוסילי לביתו אמר לחסידיו: כל צדיק מעלה את נשמות חסידיו אבל להעלות את כל חסידיו בבת אחת — זה חידוש גדול. והנה הסתכלתי בחסידיו של הרבי ר' אלעזר כשהייתי אצלו וראיתי חילוק והבדל גדול בין קודם קידוש לאחר קידוש. כולם נראו לאחר הקידוש בפנים אחרות לגמרי".¹⁴

ופעם התארח אצלו הרבי מפאריסוב. בליל שבת קודש קודם הקידוש נכנס תחלה ר' אלעזר לחדרו של זקנו "המגיד" כפי שרגיל היה תמיד לעשות כך, שהה שם שעה קלה וכשחזר מחדרו של המגיד פנה אל אורחו בטענה ואמר: "הרב מפאריסוב: כלום אינכם יכולים להשגיח על האברכים שבסביבתכם? מדוע הכל יהא מוטל עלי?". הרבי מפאריסוב

לא השיב. במוצאי שבת בא לקוזניץ אברך מסביבות פאריסוב וספר כי בליל שבת זה היה זמן טבילת אשתו וקודם שנכנס לחדרו לישון נרדם על הכסא. והנה נראה אליו בחלומו הרבי מקוזניץ והזהירו שלא יגע באשתו. ובאמת באותו לילה פרסה אשתו נדה.¹⁵

ר' אלעזר היה איש חלש ואף על פי כן התאמץ לנסוע לראות את חסידיו באשר הם שם. פעם לא נתנה לו אשתו לנסוע בגלל חולשתו. אמר לה: "מה עלי לעשות, אם זכיתי לכך שכל יהודי המביט בפני צומחת לו טובה כל שהיא ואיך אוכל למנוע את הטוב מבעליהם. מוכרח אני לנסוע". ונסע.

היה אוהב הבריות והיה מגלגל בזכותו של כל אחד. וכשפעם העירו לו איך יכול ללמד זכות על פלוני שהוא צבוע, השיב: "אם כן רואים בעליל שצבוע יהודי מוצא חן בעיניו".¹⁶

ר' אלעזר נפטר בכ"ו כסליו תרכ"ב. שלשים ושתים שנה לאחר פטירתו, בתרנ"ד, נדפס קונטרס מתורותיו, בשם "לקוטי מהר"א", מכיל ליקוטים מרשימותיהם של חסידי קוזניץ שהיו מסתופפים אצלו ורשמו מפיו. בראש הספר ישנה הסכמה של הגאון ר' יוסף שאול נתנון מלבוב משנת תרל"ג, וגם הסכמה שניה משנת תרל"ה. המביא לבית הדפוס הוא ר' משה הכהן, חתנו של הצדיק ר' ישכר, אחיו הבכור של ר' אלעזר. בתוך ההקדמה כותב המביא לבית הדפוס שהאדמו"ר ר' ירחמיאל משה נכדו של ר' אלעזר הביע את הסכמתו להדפסת הספר.

האדמו"ר ר' יחיאל יעקב

(דור רביעי בשושלת קוזניץ)

כאשר נפטר האדמו"ר ר' אלעזר מקוזניץ בשנת תרכ"ב, נשאר אחריו בן יחיד והוא ר' יחיאל יעקב. בהיותו צעיר לימים, כמעט נער, בגיל 14 השיאוהו אשה את בת גילו מרת שרה דבורה בתו של הצדיק ר' אלימלך מגרודזיסק והיא ילדה לו בן יחיד את ר' ירחמיאל משה. אף שהיה ר' יחיאל יעקב עדיין צעיר לימים מאד, (כבן 16, כשנפטר אביו האדמו"ר) בקשו החסידים להכתירו בכתר "רבי". והתחילו להביא לפניו "פתקאות"

מתחלה לא רצה ר' יחיאל יעקב לקבל עליו את האיצטלא ודחה את חסידיו. הוא בא לצאנו אל הצדיק הגאון ר' חיים הלברשטאם. אמר לו הצדיק מצאנו: "מפני מה מסרב כבודו לקבל חסידים? הלא הוא בן גדולים וקדושים, נינו של המגיד מקוזניץ, נכדו של הרב הקדוש ר' משה אליקים בריעה, ובגו של הרב הקדוש ר' אלעזר זבודאי יוכל לקרא ב"פתקאות" של חסידים מכחם של אבותיו הקדושים ואין כל חשש בדבר. השיב ר' יחיאל יעקב להצדיק מצאנו: שנינו במשנה (מגלה פ"ב, מ"א) "הקורא למפרע לא יצא", מי שקורא "פתקא" על סמך שאבותיו היו קדושים, אינו יוצא ידי חובתו".¹

אולם לא יכול היה לעמוד זמן רב בסירובו, וסוף סוף נענה ללחצם של חסידיו ונעשה מנהיגם.

כאבותיו אף הוא בקש לסלול לעצמו דרך בעבודת השם.
 אין זו רבותא ללכת בדרך הכבושה, הקלה, שכבושה לפניו
 אבותיו. הענין אינו פשוט ודורש מאמצים גופניים ורוחניים. ר'
 יחיאל יעקב סגף את עצמו, פרש מן האכילה והדיר שינה
 מעיניו. אמר לו פעם הצדיק הישיש ר' יוסילה מניישטט:
 „בני, הוה מתנהג כמו אביך. אביך אכל בעתו וישן בעתו,
 אף אתה עשה כן”. השיב לו: „בדבר זה לא אוכל לשמוע
 לו”. — „מפני מה?” — חזר ושאלו הצדיק הישיש. השיב
 והסביר: „אצל אברהם אבינו ראינו שהיה קובל ומתאונן
 לפני השי"ת „ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר יורש אותי”
 ורש"י הקדוש פירש „דמשק דולה ומשקה מתורת רבו
 לאחרים”. לכאורה מה היה לו לאברהם אבינו להתאונן על
 שאליעזר מלמד לאחרים מתורתו? אדרבא היה צריך להיות
 מרוצה מכך. אלא כל עיקר טענתו של אברהם אבינו היה
 שאליעזר זה יהיה יורשו על ידי שיחקה את מעשיו ויתנהג
 בכל דבר כמוהו ככל אשר ראה ממנו, ולא יתחדש על ידו
 שום דבר בעבודת השם. מיורש כזה חשש. על כן אמר לו
 השי"ת: „לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך”, כלומר,
 מי שיצא חוץ ממדתך, שלא יתנהג כמותך, הוא יירשך.
 וכמו שבאמת היה, כי אברהם היתה בו מדת החסד ויצחק
 מדה אחרת היתה בו, מדת גבורה. יורש אמתי אינו זה
 שמחקה מעשי אבותיו, אלא מי שמחדש דרך בעבודת השם.
 ועוד הוסיף ר' יחיאל יעקב ואמר לצדיק מניישטט:
 „למה כתוב בנערינו ובזקנינו נלך, הלא צריך היה לכתוב
 בזקנינו ובנערינו, הזקנים בראש? אלא התירוץ הוא —

אמר ר' יחיאל יעקב — עוד יבוא זמן שהצדיקים הזקנים ילכו אחר הצדיקים הנערים הצעירים...³

אין המנהיג צריך להשען ולהסתמך על ירושת אבותיו ועל מעשיהם הם, כי על ידי כך הוא מתרשל בעבודתו הוא ואינו יוצא ידי חובתו. כתוב „איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם“ — אמר ר' יחיאל יעקב והסביר — ישנן שתי דרגות בישראל: יש מי שהוא בעל יחוס אבות, בן גדולים ועובד ה', ויכול לדמות בנפשו כי דרכו תהא קלה ואינו צריך כל כך להשתדל בעבודתו. וכן לעומתו יש מי שהוא מפשרטי העם והוא חושב בלבו שלא תועיל לו כל השתדלות בעבודת ה', כי אינו בעל יחוס אבות. וכך יש להבין את הכתוב „איש אחד איש אחד“, כלומר שתי בחינות אנשים, „למטה אבותיו תשלחו“ — תשלחו מכם את האבות ואל תסמכו עליהם פן תתרשלו חלילה בעבודה, רק „כל נשיא בהם“ — כל ההתנשאות תלויה רק בהם עצמם.⁴

זאת היתה שיטתו של האדמו"ר הצעיר ר' יחיאל יעקב, הדור רביעי בשושלת קוזניץ, בעבודת ה'. אין צדיק יכול להתנשא על עדתו ולהיות מנהיג מכח מעשי אבותיו, אלא מכחו הוא עצמו, מכח השתדלותו ומאמציו בעבודת השם. נשיאות — הוה אומר מאמץ, בלי להשען על זכות אבות. ואמנם הגיע ר' יחיאל יעקב למדרגה גבוהה בעבודת ה'. עיקר עבודתו היתה בתורה ובתפלה שעסק בהם בדביקות גדולה מתוך שכחת עצמו. אולם את צרכי חסידיו העניים לא שכח ולא הסיח דעתו מהם אף לרגע. דאגת כל אחד

ואחד מהם היתה דאגתו זבצר להם היה צר גם לו. לא התאונן על שהחסידים מטרידים אותו ומבטלים אותו מתורתו ותפלתו. אדרבא היה שמח שאין נותנים לו להסיח דעתו מדאגותיהם וצרותיהם ולא חס על עמלו לעזור לכל אחד ואחד לפי צרכיו. הוא ראה מחובתו הקדושה של המנהיג לדאוג לא רק לצרכיהם הרוחניים של חסידיו, אלא גם לצרכיהם החמריים, היום-יומיים. דבר זה — אמר — למדים אנו מדוד המלך כמסופר בברכות שבכל יום כשעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו ואמרו לו „עמך ישראל צריכין פרנסה“. למה היה צריך יום יום להזכירו שעם ישראל צריכים פרנסה? — שואל ר' יחיאל יעקב — הלא צדיק הדור דרכו תמיד להתפלל יום-יום עבור כלל ישראל. אלא התירוץ הוא שבשעה שהצדיק דבוק בעולמות העליונים הוא מפשט אז מכל עניני חומר וגשמיות שבעולם, ומסיח את דעתו מצרכיהם הגשמיים של ישראל. לכן התפלל דוד „זכרני ה' ברצון עמך“, דהיינו בשעה שאהיה בגודל הדביקות מבקש אני ממך, השם, שתזכירני להתפלל לפניך „ברצון עמך“ שתמלא רצון עמך הקדוש ותתן להם כל מחסורם. כיון שראו חכמי ישראל שדוד המלך מבקש מהשי"ת להזכירו שיתפלל עבור כלל ישראל, עשו גם הם רצונו ובאו יום-יום והזכירוהו „עמך ישראל צריכין פרנסה“, למען יתפלל עבורם.⁵

בעל לב טוב היה ובעל עין טובה והיה דן כל אדם ואדם לכף זכות, גם אם היה רע האיש בעיני הבריות. הכלל: „אל תדון את חבירך עד שתגיע למקומו“ — היה תמיד

לנגד עיניו. זאת הכתוב בתהלים (לז, י) ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו" היה מפרש כך: אם תראה אדם אשר יש בו עוד מעט טוב, הגם שהרבה דברים לא טובים הנך רואה בו, הרי זה אינו רשע, כי "והתבוננת על מקומו ואיננו" — אם תתבונן בכך עצמך תראה שאילו היית אתה במקומו, כלומר במצבו הזה, אפשר שלא היה נמצא בכך גם מעט הטוב אשר ישנו בו.⁶

בכל דבר, גם בענינים הגשמיים, ראה הצדיק ר' יחיאל יעקב ענינים שבקדושה והיה רגיל לבאר את מאמר חז"ל: "חטוף ואכול חטוף ואישתי דעלמא דאזלינן מיניה כהלולא דמי" (עירובין נ"ד.) לכאורה מי הותר לאכול בחטיפה? שואל ר' יחיאל יעקב. אלא הכונה של חז"ל היא — אומר הוא — שצריך לחטוף את הניצוצות הקדושים שבאכילה ובשתיה. ואם תאמר עוד אני צעיר לימים לעבודה הזאת, לזה נאמר דהאי עלמא כבי הילולא דמיא, כלומר רק לזמן קצר בא האדם לעולם הזה, ועל כן אל יאמר עוד צעיר לימים אני לתפקיד זה, כי אם לא עכשיו — אימתי?⁷

הוא היה אומר: יום הולדתו של אדם הוא יום טוב. בכל שנה ושנה האדם כאילו נולד מחדש. ובבוא יום הולדתו מדי שנה בשנה יכול הוא לבקש ביום זה מהקב"ה כל אשר לבו חפץ וה' ימלא את משאלות לבו. ורמז לזה — אומר ר' יחיאל יעקב — אנו מוצאים בפסוק: "בני, אני היום ילדתיך, שאל ממני ואתנה" (תהלים ב, ז).⁸

זהיר היה מאד מכל דבר טומאה והיה טובל את גופו במקוה או בנהר שבקוזניץ כמה פעמים ביום, הן בימות

הקיץ והן בימות החורף.

זהו ראה, אף שהיה צעיר לימים, את הרעה הגדולה שבהתקרבותם של היהודים בפולין אל הגויים והסכנה הצפויה של טמיעה והתבוללות. את הכתוב „וירעו לנו מצרים“ פירש כך: „וירעו“ — מלשון רעים וחברים, שהמצרים בקשו להתרועע, להיות רעים וחברים עם בני ישראל ועל הצרה הזאת צעקו ובכו בני ישראל. הגלות היא רעה, ורע מכל הוא ההכרח להתרועע ולהתחבר עם הגויים בגלות.⁹

כדרכם של אדמו"רי קוזניץ היה אף הוא נוהג להרבות בטבילה במקוה, או בנהר „סטאוו“. וגם לאחר שנתן ידו למישהו רץ לטבול, מחשש שמא ההוא אינו טהור. הוא היה חולה במחלת לב ותמיד היו מלוים אותו כמה חסידים בלכתו לטבול. הנהר הזה היו בו גלים חזקים והרבה מקרי טביעה. באחת מטבילותיו בנהר „סטאוו“ טבע זמת. והמעשה כך היה: אותו היום היה ערב שבת. הוא טבל לכבוד שבת. וכשחזר מהטבילה מצא בביתו את אחד מפקידי העיר אשר בא אליו לרגל איזה ענין והושיט לו את ידו בבואו. לאחר זה הלך לנהר לטבול, כדרכם של אדמו"רי קוזניץ. ליוהו רק השמש. הפעם כשנכנס למים סחבוהו הגלים. הוא קבל התקפת לב והוציא את נשמתו. צעיר לימים היה וטרם הגיע לגיל עשרים. הוא נפטר א' דר"ח תמוז שנת תרכ"ו. תאריך זה חרות על מצבתו אשר בה כתוב עוד בין השאר: „יחיד בדורו שטפו המים, קדוש מרחם לעבודת שמים“. הוא השאיר אחריו בן יחיד אשר היה רק כבן שש בפטירתו. אביו. זה היה ר' ירחמיאל משה שעליו יסופר בפרק הבא.

האדמו"ר ר' יחמיאל משה הופשטיין

(נולד י' אלול תר"ך — נפטר י"ג אלול תרס"ט)

פרק א

תולדותיו, ותקופת סטולין

בין כל המעלות והמדות שבהן הצטיין האדמו"ר הצדיק ר' ירחמיאל משה מקוזניץ היתה טבועה בנשמתו הגדולה מדת האמת. על מדה זאת שקד מימי נעוריו וממנה לא זו כל ימי חייו ובה היה מחנך את בני ביתו ואת חסידיו. רגיל היה להשתמש בנוסחא שקבל מאבותיו הקדושים: „לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר כבגלוי“. תמיד ראה את עצמו כעומד לפני מבחן ובדיקה לא רק בגלוי, אלא גם בסתר כשהוא לבדו ביחידות עם נפשו. את צדקתו ראו לא רק בשעת תפלתו או בשעת עסקו בתורה, אלא כל עשרים וארבע השעות של היממה, בשבתו ובקומו ובלכתו דרך וביחסו אל הבריות. אף שיחות חולין שלו היו קודש. הוא היה דבוק בעבודת הבורא בכל אבר ואבר שבו, ובכל מחשבותיו והגיגיו עד כדי מסירת נפש על כל מצוה קלה כבחמורה. לא לשוא נתפרסם כגדול בתורה ובחסידות.¹

ר' ירחמיאל משה נולד בי' אלול תר"ך בגרודזיסק לאביו ר' יחיאל יעקב בן האדמו"ר ר' אלעזר מקוזניץ, ולאמו הרבנית שרה דבורה בת הצדיק ר' אלימלך מגרודזיסק. הוא נולד בבית סבו האדמו"ר ר' אלימלך. כשנולד, עדיין

לא היה אביו אדמו"ר, כי סבו האדמו"ר ר' אלעזר עוד היה בחיים וישב על כסא האדמורו"ת בקוזניץ.

מסופר: כשקבל האדמו"ר ר' אלעזר בקוזניץ את הבשורה כי נולד לו הנכד מבנו ר' יחיאל יעקב אמר להרב ר' רפאל אבד"ק גארבולין: "הלילה ראיתי את מחותני הרבי ר' ירחמיאל מפשיסחא, סבו של כלתי הרבנית מרת שרה דבורה, ואמר לי שאזמר "יום ליבשה" (*). אמרתי לו: אינני יכול לומר. אמר לי: תזמר ואני אסייע לך. ובתוך כך ראיתי את כלתי שרה דבורה מגרודזיסק והבנתי למה ירמזון דבריו!"¹

לברית המילה הוזמן הצדיק הישיש ר' ישעיה מושקאט מפראגא, שהיה מוטיקי חסידי קוזניץ עוד בימי המגיד ובנו ר' משה אליקים בריעה. ר' ישעיה היה כבר כבן שבעים ושבע והיה חלש מאד ולכן לא נתנוהו אנשי ביתו לנסוע והנה בלילה שלפני הברית-מילה נראה אליו בחלומו המגיד ואמר לו: "אצלי מחר יום שמחה ואתה יושב פה?" למחרת השכים ר' ישעיה לקום וציוה על אנשי ביתו לשכור עגלה בשבילו כדי לנסוע לגרודזיסק לברית המילה. וברגע שהכניסו את התינוק לבית המדרש למול אותו הגיע הצדיק הישיש ר' ישעיה, והוא נתכבד להיות הסנדק.²

הילד נקרא בשם ירחמיאל משה. כשמלאו לו שנתים, נפטר סבו ר' אלעזר האדמו"ר מקוזניץ, אז עבר ר' יחיאל יעקב אבי הילד לקוזניץ למלא מקום אביו הנפטר ונעשה אדמו"ר תחתיו.

כבר בילדותו היה ירחמיאל משה ילד פלא והיה ילד שעשועים בעיני כל רואהו. בהיותו כבן חמש לקחו אביו עמו לחתונה בעיירה מישעוו. בחתונה היה גם "היהודי הטוב" מניישטט. כשראה את הילד נגש אליו ונתן לו חמשה זהובים ואמר לנוכחים אלמלא באתי רק לראות את הילד הנפלא הזה היתה כדאית הנסיעה לחתונה".³

לא הספיק הילד ליהנות מאהבת אב שנים רבות. בראש חדש תמוז תרכ"ו בהיותו בן שש נסתלק אביו האדמו"ר ר' יחיאל יעקב, והוא נשאר יתום עם אמו הרבנית האלמנה. באותו הזמן בא הצדיק ר' נתן דוד משידלובצי לקוֹזְנִיץ לנחם את האבלים. וכשראה את הילד היתום חבקו וברכו: "שומר ישראל, שמור שארית ישראל! כי לא נשאר לנו מהצדיק ר' ישראל המגיד מקוֹזְנִיץ כי אם זה הילד. שמרהו והצילהו למען ינהל עדת ישורון".⁴

כעבור שנה, בשנת תרכ"ז, נישאה אמו לבעלה השני הצדיק ר' אשר מסטולין ולקחה עמה את בנה הקטן ירחמיאל משה ובתה הקטנה בשם לאה רייזעלע. ** מאז התחנך הנער בסטולין אצל אביו חורגו ר' אשר ואצל סבו ר' אהרן בעל "בית אהרן".

הילד בן השבע שנתיתם מאביו הקדוש ר' יחיאל יעקב והיה מחונן במעלות ומדות נעלות, נתקבל בחבה ובהערצה בחצר סטולין. הוא היה יפה מראה וטוב שכל ונתחבב על כל רואהו. הוא היה ילד שעשועיהם גם של חסידי

** היא היתה אח"כ אשת האדמו"ר ר' נתן דוד מפארצב.

סטולין שהיו שותים בצמא את דבריו הנחמדים, וגם של חסידי קוזניץ אשר היו מכתתים רגליהם ממרחקים מפולין הקונגרסאית לסטולין אשר בפולסיה, כדי לשהות במחיצתו של ילד הפלאים, הנצר של המגיד הקדוש מקוזניץ.

לימים כשנעשה לאדמו"ר היה מזכיר את תקופת ילדותו. פעם אמר: כשהייתי בן שבע הייתי שקוע במחשבות. הלאי והיו לי עתה מחשבות כאלה — כך ספרה אמו הרבנית על הליכותיו בילדותו בהערצה רבה.⁵

מסופר: פעם נכנס סבו החורג הצדיק ר' אהרן לבית המדרש זראה שהנער עומד ודורש ברבים ומסביבו קהל חסידים. נגש אליו ושאלו: „ומה תדרוש עלי?“ הילד הפקח לא נתבלבל ומיד פסק לו את פסוקו: „רחובות הנהר נחלי אמונה“* ראשי תיבות א'ה'ר'ן. סטרו הסב בחבה על לחיו ואמר: „משה'לה, חדל לך מלדרוש“ (הער אויף צו דרשענען). ומאותו יום ואילך ועד סוף ימיו לא דרש ברבים, ולא הגיד דברי תורה ליד „שלחנו“, כי דברי סבו החורג היו לו כדברי חכם הרזים ולא עבר עליהם.⁶

ועוד מסופר מימי ילדותו בסטולין: פעם פגש בצעיר אחד בין חסידי סטולין שידע על בוריו את כל המסכת הוריות, ונתקנא בו הילד ירחמיאל משה. אמר לו סבו החורג: „אתה תלמד ותוכל לדעת בעל פה ממסכת ברכות ועד הוריות“. וכן עשה. הנער העילוי שקד על תלמודו יומם ולילה עד שהיו שגורות על פיו כל המסכתות מברכות ועד

הוריות. וכן ידע בעל פה את ה"מגן אברהם".⁷

הנער התקשר בחבלי אהבה והערצה אל סבו החורג ואף נתחבב עליו מאד. הוא היה ילד שעשועיו כל הימים. הצדיק הזקן דאג לחינוכו של הנער ה"עילוי" והזמין עבורו את המלמדים הטובים ביותר. תלמידי חכמים גדולים מבין חסידי סטולין נתקבלו במיוחד ללמד את ה"עילוי" מבית קוזניץ. המלמד הראשון שלו היה הרב ר' ברוך שנעשה אחר כך רב בטורוב ומשם עלה לא"י ונפטר בירושלים. אחריו נתקבל הרב ר' יעקב נתן ויסמן שאף הוא היה אחר כך רב בטורוב ואף הוא עלה לארץ הקדש והיה רב בטבריה ומשם עבר למושב זקנים במירון ושם נפטר בשנת תרע"ו. הרב ר' יעקב נתן היה גדול בתורה והשאר אחריו ספרים בהלכה ותשובות. אחד הספרים שלו הוא "מחשבות בעצה", נדפס בברדיטשוב בשנת תרס"ב. בהיותו בחצר סטולין היה הצדיק ר' אהרן הרבה פעמים מתייעץ עמו בשאלות דין והלכה. את השאלות ששאל אותו הצדיק, הוא מביא בספרו "מחשבות בעצה". מלבד זאת היה ר' יעקב נתן בקיא בחכמת האסטרונומיה ומתמטיקה ובחלק מספרו הנ"ל הוא מעלה את הויכוח שהיה לו עם החכם הנודע חיים זליג סלונימסקי (*). בענין קביעת זמני שבת ומועדים מעבר לים במזרח הרחוק. ויכוח זה היה לו בשנת תרל"ד (1884) כשהתחילה נדידת היהודים ממזרח אירופה לאמריקה ולאוסטרליה, והוא כותב כך: "מחשבות בעצה להסוחרים

* "פרפאות לחכמה, בסוף הספר "מחשבות בעצה".

העוברים על ים המזרחי שלא יתבלבלו בשבתות ומועדים וכו'. וטרם כל שיח מוכרח להזכיר היום את הויכוח הגדול שהיה לי עם בעל הצפירה. תוכן המאמר הלזה של החכם הרח"ז סלאנימסקי שבא להשיג על גבול ה"י שעות המוזכרות במאור פ"ק דר"ה דף ב' ובכוזרי מאמר שני סי' ב'."

מפי הרב החכם הזה למד ה"עילוי" הצעיר לא רק ש"ס ופוסקים אלא גם חכמת המתמטיקה והתכונה. מסופר: כשרצה ר' יעקב נתן ללמד להעילוי ירחמיאל משה אסטרונומיה נכנס תחלה אל הצדיק ר' אהרן לשאול את פיו. הצדיק הסכים שילמד אותו ראשי-פרקים באסטרונומיה. מאותו יום זאילך היה ר' יעקב נתן מוציא את חניכו בכל ליל ירח החוצה ולמדו ראשי פרקים באסטרונומיה. כשגדל ידע על בורים זמני המולד בכל חודש וחודש, והיה קובע זמני שקיעת החמה בערבי שבתות בעצמו ולא סמך על השעון והלוח⁸.

בקיאותו בעניני הלוח ומולד הירח היתה להפליא, וידע לקבע כל מולד ומולד לפי חישוב מיוחד שנשא אותו בראשו. פעם בשבתו אל "השלחן" במסבת חסידיו נסבה השיחה על ענין חכמת התכונה. הוא ספר מה שלמד בנעוריו מפי הרב ר' יעקב נתן בחכמה זו. אחר כך פנה אל חסידיו וקרא: "מי שהוא מהיושבים כאן יציין זמן של מולד הירח ואני אגיד מתי יחול מולד זה". הדבר היה ביום כ"ו בתשרי תרס"ט בסעודת ההילולא של ר' אשר מסטולין. אחד מהמסובין נקב זמן מסויים. אחרי חישוב של איזה רגעים פתר ר' ירחמיאל משה את השאלה וענה שמולד זה

אינו יכול להתקיים, מפני שלפי החשבון הוא צריך לחול במאה השניה לאלף השביעי. מומחים ובעלי ידיעה בענין זה בדקו את הדבר וישבו על המדוכה מאותו יום עד חנוכה ומצאו כי חשבוננו עלה נכון⁹.

הרב ר' יעקב נתן הנ"ל חבר עוד ספרים כפי שאפשר לראות מהקדמתו לספרו "מחשבות בעצה". בראש הספר ישנן הסכמותיהם של האדמו"ר ר' מרדכי דב מהורנוסטפול (בעל שו"ת "העמק שאלה") ושל ה"ינוקא" מסטולין. גם מהגאון ר' יצחק אלחנן היתה לו הסכמה. בהקדמה כותב המחבר: "הרבה הסכמות זבתוכן הסכמות הגאון המנוח ר' יצחק אלחנן ז"ל, נשארו בדפוס קעשינב בעת שהוצאתי לאור ס' "שני המאורות" * ושאר ההסכמות יודפסו אי"ה בשו"ת "עצתך ימלא".

המורה הזה הגאון והחכם השאיר רשם עז על חניכו הצעיר. לימים כשנעשה ר' ירחמיאל משה אדמו"ר עמד בקשרי מכתבים עם רבו זה.

* הספר הזה "שני המאורות" מאת שני גדולי הדור, "אשר היו לראש פנה בחברייא של הבעש"ט זצ"ל", ר' צבי הירש ונכדו הרב הקדוש מו"ה שמואל הנקרא ר' שמואל קאמינקער, נדפס בקישינב בשנת תרנ"ו. הספר נעתק מכתב היד על ידי ר' יעקב נתן בר' יוסף רב ומו"ץ בטורוב. ובהקדמה כותב המעתיק והמביא לבית הדפוס:

"הכר נא דבר אמת, רשום בכתב אמת, מפי מגידי אמת, שמות הקדושים אנשי אמת, האוהבים והנעימים בחייהם המפורסמים בדורם, דור דעה, בחברייא של הבעש"ט ז"ל, שבעה אחים: ר' שמואל, ר' הירש, ר' בן ציון, ר' אליקים געציל, ר' מאיר, ר' ישראל. השביעי רך בשנים נתעלה לעולמו ולכן לא נזכר שמו בכתבים".

עברו חמש שנים מאז בואו של הנער עם אמו לסטולין. והנה ירחמיאל משה מלאו לו שנים עשרה שנה והגיע לפרק נישואין לפי מנהג הימים ההם. זימיו של הצדיק הזקן ר' אהרן קרבו. אולם עוד קדם פטירתו דאג הסב החורג מסטולין להשיא את ילד שעשועיו בעודו בחיים. הוא שידך אותו עם בת נכדו של הצדיק המפורסם ר' מאטעלע מטשרנוביל. החתונה נקבעה לאחר שנים. בשנת תרל"ב פונה ר' אהרן במכתב אל חסידי קוזניץ ובו מעורר אותם לסייע לנצר מבית קוזניץ ולתמוך בו. הוא מפליג בשבחיו של הנער בן השנים-עשרה, וכך הוא כותב: "... גם עתה לא יבושו בראותם נצר מטעיהם ילד שעשועים אשר תהלה לאל גדלתי ורוממתי סביב לשלחני כשתילי זיתים, ילד חכם ומשכיל, קנקן חדש מלא רוח חכמה, ישמחו בו כל רואיו וכעת אשר בעזהי"ת הגיע לפרק נשואין כפקודת הקודש מיד זקננו אשר ציוה לבני בנינו, לב ידידי אנשי האמונה וכו' כי תהלה לאל הילד שעשועים הוא, כלי יקר נחמד מזהב ומפז וחוט של חן וחסד משוך עליו ובעזר השי"ת ימצאו בו קורת רוח איש כלבבו"¹⁰.

באותה שנה תרל"ב נסתלק הצדיק ר' אהרן. הנער התאבל מאד על מות סבו החורג שהיה לו כאב ומורה. עתה נשאר תחת הדרכתו של אביו החורג הצדיק ר' אשר מסטולין. אולם גם אביו חורגו לא האריך ימים וכעבור שנה נסתלק גם הוא בשנת תרל"ג. ושוב נתיתם הנער בן השלש עשרה זו הפעם השלישית מאז פטירת אביו. כעבור שנה, בשנת תרל"ד, הגיע הזמן שנקבע לנשואיו.

בת זוגתו, מרת ברכה צפורה גיטל, היתה בת הרב הצדיק ר' מרדכי טברסקי מעיר לויצוו, נכדו של הצדיק ר' מאטעלע מטשרנובול. החתונה התקימה בלויצוו. זוגתו של ר' ירחמיאל משה, הרבנית מרת ברכה צפורה גיטל, הצטינה אף היא במדותיה התרומיות, בתכונתה ובצדקותה. היא חלקה את עדייה בחייה לנזקקים והיתה כאם ליתומים שנתחנכו בבית קוֹזניץ¹¹.

לאחר הנישואין לא נשאר ר' ירחמיאל משה בלויצוו להיות סמוך על שלחן חותנו כפי המנהג, אלא חזר עם זוגתו לסטולין, שם היתה עדיין אמו הרבנית מרת שרה דבורה עם שלשת ילדיה היתומים: בנה ישראל "הינוקא" בן הארבע ושתי בנות חוה זפיגה נחמה*) אשר נולדו לה בסטולין מבעלה השני הצדיק ר' אשר:

כידוע הכתירו חסידי סטולין אחרי פטירת רבם ר' אשר את בנו היתום "הינוקא" בן הארבע והוא נחשב לרבם בהיותו תינוק ממש. הוא הצטיין בחכמתו וחסידי סטולין היו מגישים לו "פתקאות" ומתברכים מפיו. בינתיים עברו כעשר שנים והינוקא הגיע לפרקו, נשא אשה**) ונעשה ל"רבי" בסטולין. החתונה נתקיימה בי"ג אלול תרמ"ג.

לאחר נשואיו של "הינוקא" בראשית שנת תרמ"ד באו חסידי קוֹזניץ והחזירו את האברך ר' ירחמיאל משה לעירם

* פייגה-נחמה נישאה אח"כ לבן-דודה האדמו"ר ר' ישראל מגרודניסק.
 ** מרת ברכה שיינדל, היתה בת דודו האדמו"ר ר' דוד טברסקי מולטופול, שהיה חתנו של ה"בית-אהרן". החתונה התקיימה בזלטופול.

והכתירוהו בכתר „רבי“, למען ישב על כסא אבותיו בקוֹזניץ. גם אמו הרבנית עזבה את סטולין וחזרה עמו יחד לקוֹזניץ. וכאן מתחילה התקופה של אדמורוֹ"תו בקוֹזניץ, והיא התקופה השלישית והאחרונה בחייו.

פרק ב

ר' ירחמיאל משה כאדמו"ר

בצאתו מסטולין היה ר' ירחמיאל משה גדול בתורה ובחסידות. נער בן שבע היה בבואו לסטולין ועתה היה אברך בגיל עשרים וארבע. במשך שבע עשרה השנים שישב בסטולין עבר את גיל הילדות, גיל הנעורים והנשואין התבגר והשתלם בכל המעלות והמדות הנעלות. סטולין השאירה עליו רשם חזק. ביחוד השפיע עליו סבו החורג שעליו דברנו בפרק הקודם. את תורת הצדיק ר' אהרן מסטולין הוא מזכיר הרבה פעמים, והיא שימשה לו קו מנחה בכל הליכותיו והנהגותיו. רוחה של סטולין שהצטיינה בעממיות ולבביות באהבת הבריות, באהבת ישראל ואהבה ומסירות לארץ הקדש — היתה תזאמת את המסרת של בית קוֹזניץ, ושתי הירושות של שני הבתי-הצדיקים הללו נעשו לנחלתו של האדמו"ר הצעיר, הדור החמישי לשושלת קוֹזניץ.

מתחלה לא רצה ר' ירחמיאל משה לקבל עליו את העול שחסידי קוֹזניץ הטילו עליו. הוא רגיל היה לומר בשם סבו חורגו ה„בית אהרן“ מסטולין: „אפילו היתה מונחת על כל

פתקה אבן טובה אין כדאי, ולא עוד אלא שמונח על כל פתקא נחש רחמנא ליצלן, כי מי שקורא "פתקא" ואינו יכול לעשות טובה לבעל הפתקא, בא עליו אותו דבר שנזכר בפתקא"¹.

ר' ירחמיאל משה היה מבקר בתקופה ההיא לעתים קרובות את סבו הצדיק ר' אלימלך מגרודזיסק. הסבא מגרודזיסק הוא שהשפיע עליו לקבל את האדמורו"ת. מסופר: פעם היה ר' ירחמיאל משה בגרודזיסק בפורים. כטוב לבו של הרבי ר' אלימלך בסעודה שאל: "מי יהיה היום הרב דפורים וידרוש לפנינו?" — "אני!" — נענה ר' ירחמיאל משה, עמד והתחיל קורא בקול גדול ובהתלהבות עצומה "מן העולם ועד העולם" (שבתפלת "נשמת") עד ישתבח. הצדיק ר' אלימלך קם על רגליו ורמז לחסידיו שיקומו ויאמרו עם נכדו פסוק בפסוק. ומאותו זמן נקבע המנהג בקוֹזְנִיץ שבסעודת פורים אומרים "מן העולם ועד העולם" עד "ישתבח" בעמידה פסוק בפסוק².

שיטתו בחסידות היתה של זקנו המגיד מקוֹזְנִיץ שבכל דבר ודבר שאדם עושה הוא עובד את ה', ולא דוקא בתורה ותפלה, אלא גם באכילה ושתייה אפשר לעבוד את ה', והיה מבאר בהגדה של פסח "וירא את ענינו זו פרישת דרך ארץ" כלומר כשמפרישים ומפרידים את ה"דרך ארץ" מן ה"עבודה" ואומרים שבדרך ארץ, היינו באכילה ושתייה ושאר צרכי האדם, אין מעבודת ה'. ובאמת — מבאר המגיד מקוֹזְנִיץ — הכל מה שאדם עושה בקדושה וכטהרה היא עבודת ה'. ומי שמפריד בין אלה הריהו בבחינת אותו רשע שבהגדה השואל

”מה העבודה הזאת לכם?” עבודת ה' איזו שייכות יש לה עם ”לכם”, עם הצרכים הגשמיים שלכם?

ר' ירחמיאל משה היה נוהג לנסע לצדיקי הדור גם לאחר שהיה בעצמו ”רבי” ומנהיג. כשבא בפעם הראשונה אל הצדיק ר' דוד משה מטשורטקוב לא הלך לטבול במקוה. ונתן טעם לדבר: ”על ידי המקוה יכול אדם להסתתר ולהסוות על עצמו, ואין זה נכון לעשות כן להסתתר לפני אדם גדול כהצדיק מטשורטקוב. והוסיף: על אחת כמה וכמה, לאחר שזכה לקבל שלום ולאחוז בידו הקדושה של הצדיק ר' דוד משה, בודאי לא יפה אחרי זה לטבול”.

הצדיק ר' דוד משה שרצה לעמוד על טיבו שאלו מי הם חבריו שעמיהם הוא מתחבר. על כך השיב: ”חברי הם בעיקר בניו של הצדיק ר' נתן דוד בשירלובצי, הם הצדיקים ר' יעקב יצחק מביאלא ואחיו הצדיק ר' פנחס מקונצק, וגם הצדיק ר' שמחה יאיר מביאליבזק נכדו של ”היהודי הקדוש”.

”חברה נאה” — ציין הרבי מטשורטקוב. *

היה זהיר מאד באכילה ושתיה מחוץ לביתו. פעם בהיותו מחוץ לביתו בעיירה אחת נתנו לו חסידים צידה לדרך עוף. שאל ר' ירחמיאל משה: מי שחט את העוף? השיבו לו: השוחט שבמקום. בקש שיביאו לו פתק מהשוחט, שהוא שחט את העוף. הביאו לו את הפתק. השוחט שלא היה בקיא בכתיבה רשם בפתק ”אני שחתתי את העוף”, במקום ”שחטתי”. הראה ר' ירחמיאל משה את הפתק לנוכחים ואמר: ”ראו, מה כתוב כאן”. ולא רצה לאכול את העוף *3.

בחתונתו של ר' ישעיה שפירא, בנו של הצדיק ר'

אלימלך מגרודזיסק, שהיתה בקרימלוב, בא ר' ירחמיאל משה לשבע ברכות והיו שם עוד צדיקים אחרים וכולם באו לאכסניתו של ר' ירחמיאל משה לקבל את פניו. הוא כבדם ביין שהביא עמו. אחד מהם לא רצה לשתות מן היין באמרו שאינו שותה שום יין כשהוא מחוץ לביתו. הקפיד ר' ירחמיאל משה על כך ואמר: „אספר לכם מעשה שקרה עם הצדיק ר' מאיר מפרמישליאן. פעם היה הצדיק מפרמישליאן בדרך והתאווה מאד לשתות יין. נכנס לבית מרוח והגישו לפניו יין. החסידים עוררו חששות על היין וניסו למנוע בעד רבם מלשתות אבל ר' מאיר אמר להם: חדלו לכם! הטעמים שלכם נגד היין נותנים טעם לפגם, אבל היין עצמו נותן „טעם לשבח“. ושתה מן היין. ואם הצדיק מפרמישליאן כך — אנו לא כל שכן נשתה מן היין שלנו“ — סיים ר' ירחמיאל משה. כידוע היינות שעלו על שלחנו נעשו במרתפו של „המגיד“ או מיינות א"י.

כל ימיו היה נזהר מאד משקר. וכשפנה במכתב אל מי שהוא, היה מתחלה כותב את גוף המכתב וחותם עליו ואחר כך נתן לשמש שלו שיוסיף בראש המכתב את התאריך כי ירא היה לחתום על התאריך מחשש שמא אינו אמת.⁴

הוא היה נוהג לטבול רק במקוה שיסד אותה זקנו המגיד. ואף שהיתה בקוֹזְנִיץ עוד מקוה חדשה מעולם לא טבל בה, משום שבשעת בניתה אירע בה חילול שבת. ואף שזה קרה בשוגג לא רצה לטבול בה. פעם נתקלקלה המקוה של המגיד. היה זה בחורף והקור היה גדול מאד. אבל ר' ירחמיאל משה לא רצה לטבול במקוה של העיר. הוא שכר עגלה לקח עמו

טלית ותפילין ונסע במסירות נפש לטבול במקוה שבעירה הרחוקה כמה מילין מקוונניץ. אמו הצדקת הרבנית מרת שרה דבורה התחננה לפניו לבל יסע בקור הזה ויטבול הפעם במקוה של העיר. אף על פי שמעולם לא המרה את פי אמו הפעם לא שמע לה ואמר: על כגון זה הגמרא אומרת "היום אומר לו עשה כך וכו' עד שאומר לו לך עבוד עבודה זרה"⁵.

מעולם לא אכל ולא שתה מכלים מצופים כסף, אלא אם כן הם עשויים כסף טהור, או ממתכת פשוטה. "כלים שדומים לכסף ואינם כסף — הרי הם שקר, ודברים כאלה אינם צריכים להמצא בבית" — היה אומר.

מסופר: פעם נודמן אצל אחד הצדיקים והגישו לו לאכול בכף מוכספת. לא רצה ר' ירחמיאל לנגע בכף ולא טעם מן האכל, וכשבקש ממנו מארחו הצדיק לאכול, נטל את הכף כדי לקיים "מצוה לשמוע דברי חכמים", וטעם כף אחת בלבד ולא יותר⁶.

ופעם עבר על יד חדר ילדיו ושמע שאחד מהם בשעת משחקו אמר מלה אחת שאינה אמת. נגש וסטר לילד סטירה קלה על לחיו ואמר: "שקר גם לשם משחק הוא שקר ובגדר איסור הוא. ושבשתא כיון דעל — על. וגם שקר למען השלום שמו שקר"⁷.

הוא לא נהג לומר תורה ליד שלחנו. דבר זה עורר תמיהה אצל רבים. פעם בהיות אצלו כמה חסידים ותיקים בסעודת השבת בקש אחד מהם שהרבי יאמר דבר תורה. "הכי עסק גדול הוא להגיד תורה — השיב לו — הלא

בהפטורה של היום קראנו „וארבעה אנשים היו מצורעים פתח השער“ (מלכים ב', פרק ז', ג) והלא מצורע מקומו מחוץ למחנה? אלא נרמז כאן לאלה שנשמתם מקליפת נוגה, וטוב זרע משמשים בהם בערבוביה. אלה יושבים לא בתוך העיר אלא בפתח השער. כששמע החסיד את המלים הללו נבהל ממבטו של הרבי שחדר לתוך תוכו והבין למה כיון. ופעם בהיותו בעירה זוואלין והמו"ץ של הקהלה שאל אותו: „מדוע אין הרבי אומר תורה ליד „השלחן“? השיב לו: כתוב בתהלים (ל"ט, ב) „אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי“ — כל זמן שאדם מרגיש בקרבו „עוד מעט רשע“, צריך הוא לשמור פיו ולשונו, זמי זה יאמר „חף אנכי מפשע“? וכתוב להלן „נאלמתי דומיה החשיתי מטוב“, ואין טוב אלא תורה, ולכן אני נאלם מלומר תורה“⁹.

ליד ה„שלחן“ בשבתות ובחגים היה נוהג לספר מעשיות מצדיקים בעיקר מאבותיו לבית קוזניץ וגם מסטולין, אבל ידע הרבה מעשיות גם מצדיקים אחרים. אחד מחסידיו ר' אלעזר דב בן ר' אהרן יליד קוזניץ, שהיה מבאי ביתו ומלמד את בניו של הרבי ר' ירחמיאל משה במשך שנים רבות, פרסם בשנת תרע"ד קבץ בשם „ספרן של צדיקים“ ובו אמרות וספורים מחמשים צדיקים ובשער של הספר הוא כותב: „והרבה מהם אשר שמעה אזני מקדוש ה' מכובד אדמו"ר הרה"ק ר' ירחמיאל משה זצוק"ל מקאזניץ אשר דבר מתורתם ומעשיהם“. במעשיות הללו היו כלולים תמיד דברי מוסר השכל ורמזים למען יבינם השומע ויקח לקח.

אבל ביחידות היה משמיע לפני חסידיו גם אמרות ותורות. אמרותיו היו תמיד קצרות וקולעות לענין. הוא לא סבל דברי ליצנות. הוא היה אומר: "לץ לעולם אינו יכול לחזור בתשובה, וכשהוא עושה כן — גם זהו מעשה ליצנות". עם כל כבוד הראש והרצינות שבו, היה שרוי תמיד בשמחה ודחה מעליו כל עצבות. מורגל היה בפיו: "לא אמות כי אחיה" (תהלים קיח, יז) אז איך לעב, זאל איך ניט זיין געשטארבן, כל זמן שאני חי, בל אהיה כמת.¹⁰

הוא ידע לנגן בכנור ובאבוב. את האבוב קבל במתנה מאת סבו החורג ה"בית אהרן" מסטולין. נוהג היה בכל מוצאי שבת לאחר הבדלה להכנס לחדר המקודש של "המגיד" עם קהל חסידים ושם היה מנגן בכנורו את הנגנון "אליהו הנביא" ומשהגיע למלים: ככתוב הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא היום הגדול והנורא" היה מחליף את הכנור ונגן באבוב, הנגינה במוצאי שבת היתה נמשכת שעה ארוכה וחסידים היו מכנים נגון זה בשם "נגון-גלוי-אליהו". הנגון המיוחד הזה ירש מה"בית-אהרן" שהיה מנגנו בהודמנויות מיוחדות במוצאי שבת של יומא דפגרא.¹¹

פעם בא לפניו חסיד מדוכדך נפש וגילה לפניו כי עבר עבירה וזה מדכדך את נפשו ואינו יכול לחזור בתשובה. נתן לו הרבי להבין: "גם כשאדם עובר עבירה ומתחרט אחר כך על מה שעשה צריך הוא להזהר מעצבות, כי העצבות מונעת ממנו לחזור בתשובה. והביא לו את הפסוק בתהלים (טז, ד) "ירבו עצבותם אחר מהרו" וביאר כך:

„אלה שמרבים להביא על עצמם עצבות, ממהרים להביא עליהם את הסטרא אחרא“.¹²

הוא נהג על פי תורת הבעל שם טוב לאהוב כל יהודי כמות שהוא מבלי להרהר אחרי מדותיו. לפי שיטה זו אין יהודים גרועים כלל וכלל, אלא כולם טובים, כולם ברורים, וכולם אהובים זה לזה. כך גרס ר' ירחמיאל משה. את מאמר חז"ל „כל ישראל ערביין זה בזה“ (שבועות לט.) היה נוהג לפרש: „כל ישראל מתוקין זה לזה“, מלשון „ערבה לה' מנחת יהודה“. ורוח זו של אהבה איש לרעהו היה משרה גם על חסידיו ועל כל מי שבא במחיצתו.¹³

לפני עיני רוחו עמד הרעיון שהביע סבו זקנו המגיד מקוזניץ שאמר: „אם כיום היה בא משיח צדקנו, היו בני ישראל נלקטים ונבררים כמו מרגליות, והיו נשארים מעטים מאד רק יחידי סגולה. והקב"ה לרוב טובה חושב מחשבות לבל ידח ממנו נדח, לכן מאריך עלינו ההפך לבל יפול ויאבד ח"ו שום אחד מישראל“.¹⁴

גם אלה מחסידיו ש„נחמצו“ ופרשו מן החסידות בהשפעת ה„השכלה“ לא נשכחו מלבו והיה משתדל לקרבם בכל הזדמנות.

ומעשה באברך אחד מחסידיו ש„החמיץ“ ונעשה מורה בעירה קונסקובולה. פעם נזדמן ר' ירחמיאל משה לאותה העירה. החסיד המשכיל לא בא לקבל פניו בכניסתו לעיר. אבל ביציאתו כשהמון חסידים ליווהו בעגלות מחוץ לעיר, בא גם הוא. אבל בכדי שהרבי לא יראהו הסתתר מאחורי החסידים באחת העגלות. זמה השתומם כאשר שמע לפתע

את קולו של הרבי קורא לו: „אל תתחבא, אלטר'ל! בא לפני. אל תקלקל נשמות.¹⁴

ומענינות הן אמרותיו שבהן היה מדריך את חסידיו. הרבה פעמים הוא מביא סימוכין מדברי סבו החורג ה„בית אהרן“ מסטולין. אמסור כאן מה שספר לי החסיד הישיש ר' אבנר, יאריך השם את ימיו ושנותיו, שהיה מבאי ביתו של הרבי ר' ירחמיאל משה. כשבא פעם ר' אבנר לשאול בעצתו אמר לו הרבי ר' ירחמיאל משה: שמע ואספר לך מעשה שהיה. אל סבי החורג הצדיק ר' אהרן מסטולין בא פעם חסיד ובקש ממנו שידריך אותו כיצד להתנהג יום-יום ויקבע לו „סדר-היום“. השיב לו ה„בית אהרן“: לקבע סדר היום אתה מבקש? וכי כל הימים שוים? ישנם ימים שצריכים לאכול ויש יום שצריך להתענות בו, אבל כלל אחד נקוט בידך: וואס מען ברויך — מוז מען, וואס מען מוז ניט — טאר מען נישט“ (*). והוסיף ר' ירחמיאל והסביר את דברי ה„בית אהרן“: וואס מען ברויך — דאס איז וואס די תורה האט געהייסן, און וואס מען מוז נישט — א דבר רשות — דאס טאר מען נישט (**).

בהתפעלות רבה היה ר' ירחמיאל משה מספר על אהבת ישראל של ה„בית אהרן“. בשעה שסבי החורג הצדיק ר' אהרן מסטולין היה מגיע ב„קריאת שמע“ לפסוקים „וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והארץ לא תתן

* מה שצריכים — מוכרחים, מה שאין מוכרחים — אסור.

** מה שצריכים — הוא אשר התורה ציותה. מה שאין מוכרחים —

דבר רשות — אסור הוא בתכלית.

את יבולה" היה מפריד בין המלים וקורא בהפסקות: "וחרה אף — ה' בכם ועצר את השמים ולא — יהיה מטר והאדמה לא — תתן את יבולה" כדי שהכל יצא לברכה ולא לקללה".¹⁵)

תכונה זו של אהבת ישראל בערה בלבו של ר' ירחמיאל משה וזהו דואג לכל אחד מחסידיו כאילו היה אחד מבני ביתו. הוא היה אומר: "כשם שאנו שרויים בדאגה בשעה שאחד מילדינו חולה, כן גם כשלאחד מחסידיו ח"ו קורה הדבר, ההבדל שבין דאגותינו למחלת בנינו, למחלת זולתם, הוא רק במרחק המקום". ועל כן דאגתו של כל אחד ואחד מחסידיו היתה כאילו דאגתו הוא, והיה כואב את כאבם ומתיסר ביסוריהם.^{*15}

מסופר: הוא היה רגיל לנגן בכנור בכל מוצאי שבת. אבל בימים שלאחר סכות, הזמן שבו היו בחורי ישראל צריכים "לעמוד לצבא ניקאלאי" היה משתתף בצערם והיה נמנע מלנגן.

עם כל דאגתו למצבם הרוחני של חסידיו לא הסיח את דעתו ממצבם החמרי. "כך דרכה של תורה: פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה" — אמנם כך הוא דרכה עד שמגיע לתורה — היה ר' ירחמיאל משה אומר — אבל משקיים כל אלה וזכה והגיע, רשאי לזכות גם בעושר ובחיי רוחה".

הוא היה זריז מאין כמוהו והיה שקוע כולו בעבודת הקדש ללא ליאות. בטלה לא סבל וזכשהיה רואה אנשים יושבים ועוסקים בדברים בטלים היה אומר בדרך חדוד:

”כל אלה בני יקטן — אנשים קטני ההשגה”¹⁶

רגיל היה לומר: ישנם שני פסוקים בתהלים. האחד “שויתי את ה' לנגדי תמיד” (תהלים יז, ח) והפסוק השני “וחטאתי נגדי תמיד” (תהלים נא, ה), האחד תלוי בשני. אם אדם משים שם ה' לפניו תמיד, יש בכך תקון כלפי החטאה שאף היא נגדו תמיד.

לפי כלל זה נהג ר' ירחמאל משה בעצמו כל ימי חייו,

שהיה תמיד משים שם ה' לנגד עיניו. *¹⁶

כל ימי חייו של הצדיק הזה, מיום שעמד על דעתו ועד יומו האחרון, היו מאמץ בלתי פוסק לחיות חיי קדושה וטהרה, הן בגופו ובצרכיו הגשמיים, והן ברוחו ובמחשבותיו. כי מחשבות בלתי טהורות מטמאות את נפשו של אדם ודוחות את הקדושה. על כן תמיד היה במצב של דריכות וכוננות, תמיד ראה את עצמו עומד לפני בדיקה ובחינה, כאדם העומד לעבור גבול בין ארץ לארץ והוא חרד שמא יפשפשו בכליו וימצאו סחורה אסורה. את כליו הוא היה בודק בעצמו בקפדנות יתירה.¹⁷

ואלה דבריו שרגיל היה לאמרם: פתח בית המדרש או בית הכנסת הוא כמו גבול, שהנכנס דומה למי שעובר גבול בין מדינה למדינה והוא מפשפש ומחפש בחבילתו אם לא נמצא בה דבר האסור על פי חוק המדינה להעבירו ואם מוצא דבר כזה הוא נוטל וזורקו למען לא יהא לו ממנו עיכוב ועונש. כן הבא אל פתח בית המדרש או בית הכנסת, קודם שיכנס פנימה צריך להסיר ולהשליך כל המחשבות על הבלי העולם בכדי שלא יהא עיכוב לתפלתו.¹⁸

אולם הוא היה בודק את עצמו לא רק לפני פתח בית הכנסת, בטרם יכנס להתפלל, אלא בכל רגע ורגע לפני כל מעשה ולפני כל דבור, בדק תחלה היטב את מחשבותיו אם ממקור טהור הן. הטבילות הרבות שהיה טובל במקוה יום יום לא רק לטהרת הגוף שמשו לו, אלא בהן מצא סיוע ועזר גם לטהר המחשבות. מִי־המקוה שמשו לו כמו "מִי־דעת" בהם טבל את נפשו כדברי הרמב"ם בסוף הלכות מקואות: "כשם שהמכוין לבו לטהר, כיון שטבל — טהור, ואע"פ שלא נתחדש בגופו דבר, כך המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות רעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות הביא נפשו במי הדעת — טהור".

הוא היה ממעט באכילה וממעט בשינה — מספרת בתו — אבל ברצותו לקיים דברי חכמים, בפרט דברי אבותיו הקדושים מקוזניץ ודברי סבו החורג ה"בית אהרן" מסטולין שהזהירוהו ממיעות שינה, השתדל לנוח שעות מספר ע/מטתו. אבל שנתו היתה חטופה, היה מתעורר מהר וחוזר ללימודו. את בגדי השינה היה מחליף לבגדי היום בזריזות מאין כמוה בחינת "כהנים זריזין הם".

"אם אני רוצה לנוח — היה אומר — אני מתחיל לחשוב על איזה ענין וכשהענין בא לסימו אני מרגיש שנחתתי".

הספרים שרגיל היה לעיין בהם הם ספרי אבותיו מקוזניץ ומסטולין, בהם הגה יומם ולילה זחשש לעבור על זבריהם כמלא הנימה. ספרים אלה לא ירדו משלחנו. בקיום

מצות אמונת צדיקים הגיע למדרגת מסירות נפש ממש.
הוא היה אומר: החסיד שיש לו אמונה שלימה ברבו
בלי ספקות, אזי כשרואה את רבו לאחר הסתלקותו עובר
על-יד הגהינום, מיד נטפל אליו ונאחז בו, ורבו מעלהו
עמו לגן עדן. אבל מי שמפקפק ברבו, הוא מאחר את
המועד בגלל ספקותיו ונשאר בגיהנום.¹⁹

„מחצית השקל“ מכל נפש שציותה התורה, יש בזה
סוד ההתקשרות לצדיק „מ־ח־צִי־ת“ — היה אומר —
פירושו: הרחוק מן ה„צדיק“ הוא „מת“, והקרוב אליו —
„חי“.²⁰

ואמנם דבקו בו חסידיו והתקשרו אליו בכל נימי
נפשם ואף בשעה כשהיה מזכיחם על פניהם. ואף משאינם
בני ברית האמינו בו אמונה שלימה והיה נחשב לקדוש
בעיניהם והיו פונים אליו בעת צרה שיתפלל בעדם.

וכשם שקיים אמונת צדיקים במסירות רבה, כן קיים
כבוד אם במסירות נפש. אמו מרת שרה דבורה הרבנית
באה לגור עמו בקווניץ מאז עזבה את סטולין בשנת תרמ"ד.
ונשארה אצלו כל הימים. היא היתה „גברת הבית“ בקווניץ
וכל בני הבית היו כפופים למרותה, ולסדר יומה, והיו
עושים רצונה באהבה ובהערצה. היא היתה נוהגת לאחר
לבא אל השלחן. כלתה, אשת בנה האדמו"ר, הרבנית ברכה,
היתה מותרת לה ולא יושבה לסעוד וגם אסרה על בנותיה
הקטנות לטעום כל שהוא, עד שלא באה הסבתא שרה
דבורה אל השלחן. ואפילו אם ארכה השעה מאד, המתינו לה
בסבלנות עם האכל. — „הסבתא, פעלה גדולות בימי חייה

וגם סבלה רבות, זיש לסלוח לה ולהתיחס אליה בסבלנות

— היתה אומרת הרבנית ברכה אל בנותיה.²¹

וגם בנה האדמו"ר ר' ירחמיאל משה התיחס אליה בכבוד גדול ובהערצה. כששמע מן החדר הסמוך את קולה או את קול צעדיה, היה קם מכסאו גם אם ישב במסבת חסידיו בשבת או ביום-טוב, ועמד על רגליו עד שפסק הקול. בכל שבת אחר "השלחן", היה נכנס לחדר הנשים שם היתה אמו וזוגתו ובנותיו, אמו היתה יושבת בראש השלחן לידו והוא היה מחלק פירות-שבת לכולן.

אמו היתה רגילה לספר ספורי צדיקים באזני בני הבית ובנוכחות חסידים מקורבים. היא ידעה הרבה ספורים, וכל זמן שהיתה מדברת ומספרת לא העז איש מבני הבית להפסיקה. פעמים האריכה מאד בספורה ור' ירחמיאל היה עומד על רגליו כל הזמן ומקשיב, ואף שכבר שמע הרבה פעמים את הספורים האלה מפיה, הוסיף בכל פעם להאזין לדבריה בהתפעלות רבה כאילו שומעם זה עתה בפעם הראשונה.

מסופר פעם היה עם אמו בגרודזיסק להשתטח על קבר זקנו ר' אלימלך. והיו שם חסידים רבים שבאו על ציון הרבי המנוח. לפני תפלת שחרית באו כולם לבית המדרש לקבל את פני ר' ירחמיאל משה הרבי מקוזניץ. הם המתינו לו שעה ארוכה והוא לא בא, כי אמו ספרה סיפור והוא לא העז להפסיק אותה באמצע ועמד כל הזמן על רגליו והקשיב אליה. כשסיימה את הספור אמרה אליו: "משה'נו, החסידים מחכים לך כל כך הרבה זמן עם

התפלה" רק אז זו ממקומו ונכנס לבית המדרש שם חכו לו החסידים, ואמר אליהם: "שמעו נא דברי אמי הרבנית! הם חשובים עד מאד".²²

נוהג היה בכל ליל שבת בבואו מן התפלה לגשת אל אמו ולנשק את ידה והיה אומר לה "שבתא טבא". ואחרי זה היה הולך אל ה"חדר המקודש" של סבו המגיד, והיה נכנס לשם באימה וביראה. בפסיעות קטנות היה נגש אל כסא "המגיד" ואמר כמה מלים בחשאי וחזר בפסיעות קטנות לאחוריו עד שהגיע אל הדלת והליכתו היתה כמו שחזור מאת פני המלך וכשיצא השתחוה ואמר "שבתא טבא".²³

הוא היה שוקד על לימודו ולא רצה שאיש יפריעהו. בשעה שהיה לומד היו התריסים מוגפים וכשבאו אנשים ובקשו להכנס אל הרבי היה המשמש אומר להם: "הרבי ישן". בלילות הארוכים היה נותן שיעור בגמרא ותוספות לבניו ולחסידים מקורבים מדי לילה בלילה.^{*23}

וכשם שלא אהב בטלנים ומבלי עולם, כן לא נשא פנים לבעלי גאווה שבין חסידיו, המתנשאים בתורתם. מעשה שפעם בא רב אחד לשאול את הרבי בהלכות מקואות שהיה בקיא בהן להפליא. התערב תוך שיחתם אברך אחד צעיר וגילה בקיאות בענין. אמר לו ר' ירחמיאל משה: "אברך, האם כבר למדת כל הלכות מקואות?" נבוך הצעיר והשיב: "למדתי הרבה בעניני מקואות". אמר לו ר' ירחמיאל משה: "אם לא למדת כל הלכות מקואות מה לך להתערב בפלפול זה?"²⁴

ומעשה בחסיד שהגיש לו „פתקא“, ועד שלא הספיק הרבי לעיין לענות לו, אמר החסיד: „אולי אעשה כך וכך?“. השיב לו ר' ירחמיאל משה: הנביא אומר „עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו“ (הושע ד, יב). אם החסיד שואל אותי ומבקש שאסכים לעצתו, אז ממילא „מקלו כלומר מקולו, מקול עצמו יגיד לו“, ולא אני. אם כן, מה לך לבא אלי לשאל בעצתי?“²⁵.

חסיד אחד שבא לשבות את השבת בקוֹזְנִיץ, התאחר מחמת הדרכים המשובשות בשלגים, כי היה זה בימות אחרף, והגיע לקוֹזְנִיץ בערב שבת סמוך לשקיעת החמה. מחמת בושה על כי אחר, לא נכנס לבית מדרשו של הרבי, כי אם התפלל בחדר הסמוך. אחר התפלה כשבא לקבל שלום, אמר לו הרבי: „כידוע שעניני מסחר מעבירים את האדם על דעתו. ראשית חסידות היא „דע את אלקי אביך“ על ספק ספיקא של חילול שבת עליך להסיח דעת מן העסקים שלך, להשכים ולצאת בבקר ביום ששי“²⁶.

בעין פקוחה השגיח גם על בני ביתו; בניו ובנותיו, חתניו וכלותיו. מסופר: לאחר נשואי בתו עם מי שנעשה אחר כך הרבי מפיאסעצנא, בקר בביתם והביא להם מתנה את ספר השל"ה. ובתוך הספר קמט את הדף, שבו מדובר בקדושת הזיווג. הניח את הספר על השלחן ולא אמר דבר.

את ספר השל"ה הקדוש היה מעריך ביותר. ספר זה לא מש מעל שלחנו. זמדי פעם כשהיה פותחו לעיין בו, היה מנשקו בכל צדדיו וקצותיו והיה אומר: „מקובלנו כי הבעל שם הטוב הקדוש אמר על ספר השל"ה „דאס איז גאט'ס

פאלווארק" (אחוזתו של הקב"ה)²⁷.

ומעשה בחסיד סוחר מלודז שבא אל הרבי ובקש ממנו שיהיה שותף עמו לעסק, ותמורת זאת הבטיח לו עשרה אחוזים מן הרוחים. הסכים הרבי וחתמו על חוזה שותפות. לימים נודמן הרבי לסעודת מצוה אצל אחד מחסידיו בלודז. היו שם סוחרים, וביניהם גם החסיד שעשה עמו שותפות. בשעת הסעודה נתגלגלה השיחה על הסוכנים הנוסעים להפיץ את הסחורות, ונתעוררה השאלה כיצד נוהגים הסוכנים בשבת. שאל הרבי את החסיד אשר עשה עמו שותפות: וכיצד נוהגים הסוכנים שלך? השיב: אני מצוה עליהם שלא לחלל השבת, אבל איני יודע אם הם שומעים בקולי, כי הם אנשים "חפשיים". "אם כן — אמר הרבי — הנני מבטל את השותפות עמך".²⁸

מספר ידידי ר' יעקב קפליושניק נ"י, שבהיותו צעיר לימים, התאכסן פעם הרבי בבית אביו החסיד הגביר ר' חיים וולף קפליושניק ז"ל בלודז. ערך אביו סעודה גדולה לכבוד הרבי והזמין הרבה אורחים. אחרי הסעודה כשהרבי פרש לחדר שיעדו לו, נכנס אביו והגיש לו פתקא. "וגם אני הכנתי פתקא — מספר הבן — וכתבתי בה את בקשתי שאוכל ללמוד בלב שמח. החסידים שהראיתי להם את הפתקא אמרו לי, כי הפתקא "חריפה" יותר מדי. קרעתי את הפתקא וכתבתי בלשון אחרת זנכנסתי. הרבי קרא את הפתקא ואמר לי: "יהי רצון שתלמד בלב שמח". עד היום שמורה אתי הפתקא הקרועה שלא הגשתי להרבי" — מסיים ידידי הנ"ל את ספורו.

ועוד מספר ידידי הנ"ל: כאשר התארס עם בת האדמו"ר ממודזיץ, בא עם אביו לקוזניץ לקבל את ברכת הרבי. נתן ר' ירחמיאל משה את ברכתו ואמר אל אביו: "חיים וואלף! דע לך שמחותנך האדמו"ר ממודזיץ הוא חטר ממלכות בית דוד. קבלה היא בידנו שזקנו של מחותנך, הצדיק ר' יחזקאל מקוזמיר, היה ממלכות בית דוד מבנו, ואנחנו ממלכות בית דוד, מבת של דוד המלך. אף אומרים — הוסיף הרבי — שהצדיק מקוזמיר היה לו סימן בראשו מכתר מלכות".

פרק ג

יחסו לארץ ישראל

חבה יתירה היתה נודעת מהרבי ר' ירחמיאל משה לארץ ישראל. חבה זאת באה לו בירושה משני מקורות. המקור האחד: מאבותיו ואבות אבותיו, שמסרת היתה בבית קוזניץ, החל מ"המגיד", להתיחס בחבה לא"י ולכל הקשור עמה, ולתמוך ביישוב הארץ בפועל ממש. והמקור השני: בית סטולין, ששם ישב ר' ירחמיאל משה תקופה ארוכה במשך שבע עשרה שנים, מהיותו ילד בן שבע ועד גיל עשרים וארבע.

חסידי קארלין-סטולין הצטיינו מאז ומתמיד בחבתם לארץ הקדש ורבים מהם עלו לא"י. כולל קארלין-סטולין היה מהגדולים והחשובים בין הכוללים בארץ, וכן הוא עד היום הזה. חסידי קארלין-סטולין מהווים חלק ניכר ביישוב

הישן בירושלים ובטבריה, שבשתי ערים אלו התרכזו בעיקר. דרך חצר הרבי בסטולין עברו גם כל הכספים לתמיכה בכולל הזה.

בשבתו בסטולין היה ר' ירחמיאל משה עד לקשר החי שבין חסידי סטולין עם ארץ ישראל. לא עברה שנה שלא עלו מהם לא"י ולפני נסיעתם היו באים לסטולין לקחת ברכת הפרידה מרבותיהם. ר' ירחמיאל משה ראה את היהודים האלה בהתלהבותם לפני עלותם. וכן היו מביניהם חוזרים ובאים מן הארץ לסטולין להסתופף במשך זמן מה בחצרות רבותיהם, זבואם היו משרים מאירת הארץ והיו הכל מתבשמים מהם, מיהודי א"י אלה. גם שנים מרבותיו של ר' ירחמיאל משה, אשר למד אצלם בתקופה ההיא בסטולין, עלו לא"י וגם הם השפיעו עליו מחבת הארץ. האחד מהם הוא הרב ר' ברוך שעלה לא"י ונפטר בירושלים. והשני בעל "מחשבות בעצה" אשר עמו בא אחר כך בחליפת מכתבים*.

הקשר החי הזה עם א"י אשר לא פסק בסטולין על ידי החסידים העולים וחוזרים הלוך ושוב, עשה ללא ספק רושם חזק בלבו הרך של ר' ירחמיאל משה אשר עתיד היה אחר-כך בעצמו, בתור אדמו"ר, להדריך את חסידיו לאהוב את א"י ולהקריב למענה מהונם וממונם.

משנעשה אדמו"ר בקוֹזניץ, קבע ר' ירחמיאל משה מראשית פעולתו, שכל חסיד הנכנס אליו לבקש טובה לעצמו עם "פתקה" ו"פדיון נפש", צריך לתרום מכספו לישוב א"י. וקערה מיוחדת

היתה עומדת על שלחנו למטרה זו, למעות א"י. אם החסיד לא שם מכספו בקערה, היה הרבי נותן את כסף ה"פדיון" שקבל מהחסיד. לתוך הקערה וגם היה מוסיף מכספו.

מעשה בחסיד מקהלת שידלובצי שבא לקוזניץ והזמין את ר' ירחמיאל משה לבא אליו לברית מילה להיות סנדק וגם מוהל, כי הרבי היה ידוע כמוהל מומחה. אבל הרבי כבר הבטיח לאדם אחר שהקדים להזמין לברית-מילה לאותו יום ממש. החסיד משידלובצי השתוקק מאד שהרבי יבא אליו ובידעו את יחסו של הרב למעות א"י, הודיע שנותן עשרים וחמשה רובל לטובת א"י, וחשב שבזה יכריע את הכף לטובתו. הרבי חזר והשיב לו שאינו יכול לשנות את דברו, לאחר שכבר הבטיח לחסיד אחר, להיות אצלו בברית מילה באותו היום. „אבל ארץ ישראל אינה צריכה להפסיד עשרים וחמשה רובל” — אמר. קם ונגש אל תיבת הכספים שלו והוציא משם כסכום הזה ונתן לתוך קערת א"י. חזר ואמר החסיד: „אבל, רבנו, אני מוכן לתת עוד שבעים וחמשה רובל למען א"י, ובלבד שהרבי יבא אלי, וארץ ישראל תרויח עוד שבעים וחמשה רובל”. החסיד חשב שסכום כזה בודאי אין להרבי בקפה שלו, ובודאי לא ירצה שא"י תפסיד, ויבא אליו. אבל הרבי השיב כבתחלה: „כבר הבטחתי לאחר, לא אוכל לבא אליך, אבל א"י אינה יכולה להפסיד”, ושלח את המשמש אל הרבנית שתתן מתכשיטה. וכשהביא המשמש את הנזמים והצמידים לקחם הרבי בידיו ואמר: „אינני יודע את שוים”. ושם אותם בקערה. אח"כ פנה אל המשמש ואמר: תמשכן התכשיטים בלומברד ותקבל

שבעים וחמשה רובל". וכן עשה ואת הכסף נתן בקערה². ומעשה שהיה בהחסיד הידוע ר' חיים וולף קפלושניק מלודז שהיה לו משפט בערכאות של גויים. בנו, ר' יעקב, למד באותו זמן בקוונניץ יחד עם בניו ועם חתנו של הרבי. כתב האב אל בנו והבן נכנס אל הרבי "להזכיר" את המשפט. שאל אותו הרבי: "וכמה תתן בעד א"י?". השיב הבחור: יש לי חמשה רובל ואותם אני יכול לתת. חיך הרבי: וכמה משלם אביך לעורכי הדין במשפט הזה? הבין הבחור למה הרבי מתכוין והשיב: "כמה שהרבי יאמר, אבא יתן". אמר לו: אביך צריך לתת בעד א"י כמנין "חסד", כלומר שבעים ושנים רובל". כעבור כמה ימים שלח האב מברק אל הרבי בו הודיע שהצליח במשפט והוא שולח מאה רובל. הדבר היה ימים אחדים לפני חג הסוכות. כשהגיע הכסף שמחה הרבנית שיהיה לה להוצאות החג. אבל הרבי אמר לה כי מכסף זה יש לנכות שבעים ושנים רובל בשביל א"י. והצטרך הבחור לכתב לאביו שישלח עוד שבעים ושנים רובל בעד א"י ורק אז התיר הרבי לזוגתו להשתמש בשאר הכסף לכבוד החג³.

כל פרוטה שנמצאה לו היתה קדש לא"י, ולא הניח פרוטה ללון אצלו. בכל לילה בדק את כיסיו והריקם לתוך קערת א"י. וכך היה אוסף פרוטה לפרוטה, רובל לרובל ומכספים אלה היה מפרנס מאות משפחות בארץ ישראל. ושוב מעשה בהחסיד הנודע ר' אבנר נ"י, שהיה סוחר עצים, ובא אליו איש צבא רוסי בדרגה גבוהה לקנות קורות לבנין כנסיה בקוונניץ. הלך ר' אבנר אל הרבי ר' ירחמיאל

משה לשאול את דעתו בטרם יגמר את העסק עם הקונה הזה. „כיצד רוצה אתה להרויח מעסק זה, למכור קורותיך למקום טומאה?“ — אמר לו הרבי ולא נתן הסכמתו לעסק הזה. אולם ר' אבנר שלא רצה להפסיד ממון על ידי בטול העסק הלך אל הרבנית שרה דבורה, אמו של הרבי, בכה לפניה שתשפיע על הרבי שיסכים. אמו עשתה כך והסבירה שאבנר צריך פרנסה. הרבי, שנהג כבוד רב באמו ורגיל היה לשמוע בקולה, הסכים, רק בתנאי שאבנר יתן סכום הגון בשביל מעות א"י. העסק יצא אל הפועל והתחילו בבנין הכנסיה בשנת תרס"ח, שנה אחת קדם פטירתו של ר' ירחמיאל משה ולא סיימו. כעבור שבע שנים, בשנת תרע"ה, במלחמת העולם הראשונה, נכנסו הגרמנים לקוזניץ, מצאו את הבנין הבלתי מוגמר ועשוהו לארות סוסים. ונתבטל הענין של הכנסיה. אבל „קערת א"י“ הרויחה, שאבנר קיים את התנאי והכניס את הסכום הנדרש.

כל דבר שמוצאו היה מא"י היה קדוש בעיניו. כל מכתב שהגיע משם היה יקר לו והיה שומר עליו כעל דבר שבקדושה. פעם הגיע אליו מכתב ונפלה המעטפה על הארץ. גער באנשיו שעמדו סביבו ציוה להרימה ואמר: „הלא מא"י המכתב בא!".

היה רגיל לקדש על יין א"י ולברך על אתרוג א"י. וכן בשבת ובחג היה על שלחנו שמן זית מא"י.

נשוב מעשה בהחסיד ר' חיים וואלף קפליושניק מלודז שבא אל הרבי אחרי מחלה קשה והרופאים ציוו עליו לאכול רק מאכלים קלים. כשישב אל שלחן הרבי ורצה לאכול

כמנהג חסידים „שירים” מדג מלוח בשמן, העיר לו בנו שדבר זה עלול להזיק לו, אבל הרבי ציוה עליו לאכול ואמר: „שמן מא”י בודאי לא יזיק לך!” והוסיף לו עוד מהשמן הזה.⁴

ביתו היה פתוח למשולחים מא”י והם הרגישו את עצמם ב„חצר” הרבי כבביתם הם. פה מצאו להם מקלט רבים, אנשים ונשים, שבאו מא”י לרגל רפואות, או לאסוף נדוניה להשיא בת וכדומה. „חצר” קוזניץ היתה מלאה אוירת א”י ע”י החוזרים ובאים משם. כאן נשמעו אגדות א”י, מנהגיה ושירתה. אפילו את השפה הערבית אפשר היה לשמוע כאן בבית הרבי בקוזניץ. הרבי שמע ערבית, כי היה רגיל ללמוד את פירוש ר’ סעדיה גאון על התורה במקור הערבי.⁵

פרק ד

אחרית ימיו

ר’ ירחמיאל משה התקרב לגיל העצה, ולא זכה להגיע. עבודתו המאומצת, שעשה ימים כלילות בלימודו בלי הרף, החלישה את גופו. דאגותיו על צרות ישראל עד כדי מסירות נפש שברו את לבו. נוסף על כך קרבה את קצו מחלת הכליות שהכריעה אותו וממנה הלך לעולמו קודם זמנו. את מחלתו זו העלים במשך שנים רבות מרופאיו, כי ידע שהללו יאסרו עליו את הטבילה במקוה. דבר זה גילה רק לפני פטירתו. גם מבני משפחתו הסתיר את יסוריו ואת סבת אבחונתיו. אולם בלבו ידע והרגיש כי יומו קרב ובא.

זמן קצר לפני פטירתו בקיץ תרס"ט היה בורשה בפעם האחרונה והביא משם אתו מנורה לשים על קבר. את המנורה נתן לגבאי הממונה על ה"אהל" של המגיד. הגבאי לא ידע מה לעשות בה, כי באהל המגיד היתה תלויה מנורה על כל אחד מארבעת הקברים שהיו שם. הוא קבל את המנורה מידי הרבי ולא שאל דבר. כעבור כמה חדשים בפטירתו של הרבי הבין הגבאי למה הביא את המנורה. כאשר ראו את כאביו שהוא מתיסר בהם, רצו חסידיו להביאו לגרמניה להתייעץ שם ברופאים מומחים. אבל הוא לא רצה אפילו לשמוע על נסיעה לגרמניה. "גרמניה היא ארץ מלאה טומאה — היה אומר — אפילו האויר שם טמא הוא". גם כשהעבירו את אחותו, אשת הצדיק מפרצוב, לגרמניה על מנת להתרפא שם, לא נסע לבקרה שם ואמר כי ירא להכנס לגבולותיה של ארץ זו.

יסוריו לא פסקו ממנו, אבל אפילו במחלתו ובחולשתו לא פסק מעבודת הקודש שלו ולא התאונן על מחלתו. רק אנחותיו העידו על יסוריו שסבל.

כשגברו עליו יסוריו ללא נשוא, הסכים לשמוע בקול הרופאים ובסוף קיץ תרס"ט נסע למקום המרפא קריניצ'א שבגליציה אולם בקריניצ'א לא הוטב לו ונסע לקשאנוב והתאכסן שם בביתו של אחד מחסידי סבו האדמו"ר ר' אלעזר. אבל שם הרגיש ברע. בקש לנסוע הביתה אבל לא הספיק לשוב לביתו ונפטר בקשאנוב.

הדבר היה ביום א' י"ב אלול. על יומו האחרון ופטירתו מסופר: בערב אור ליום ב' קידש את הלבנה ואף שהיה

חלש ביותר, ציוה על חסידיו לרקוד ולזמר את הזמר שהיה נוהג לזמר בקוֹזניץ בשעת קידוש לבנה. הוא עצמו ישב על ספסל ובידו נצח על הנגון. למחרת הבקר השכים לקום, אמר ברכות התורה זקריאת שמע בקול גדול ואחר כך קרא: „אני לה', וה' לי“ (איך בין גאט'ס און גאט איז מיינער) וחזר שלש פעמים. ואמר עוד: ה' הוא האלקים בשמים ובארץ ואין מבלעדי עוֹד, אחד יחיד ומיוחד, היה הזה ויהיה, כמו שהיה רגיל לומר בכל לילה לפני שעלה על משכבו לישון וגם כשקם בבקר. וכן עשה בבקר זה האחרון לחייו. אחרי כן הגישו לו קפה וטעם מעט. אחרי זה אמר למשמשו ר' ישכר דב שרוצה לקום וללכת לטבול במקוה, אבל לא היה כבר ביכלתו לרדת מן המטה, כי כוחותיו עזבוהו. בא הרופא והזריק לו כמה זריקות לחזקו. אחרי שהרופא הלך בקש שיעשו לו הרקה בחוקן ועשו את רצונו. המלים האחרונות שהוציא מפיו היו: „האם כבר נקי אני?“, והשיבו לו „כן“ ובאותו רגע הוציא את נשמתו בטהרה. אנשי קשאנוב רצו שהצדיק יטמן בקהלתם. אבל בני ביתו והחסידים רצו להביאו לקוֹזניץ לקבר אבותיו, וכן מפני שאמר קודם פטירתו „אהיים“ „כלומר „הביתה“, החליטו לעשות את כל המאמצים להובילו לקוֹזניץ. הדבר היה כרוך בקשיים בגלל המרחק ובעיקר היה טעון רשיון מיוחד להעביר את המת ממדינת אוסטריה לפולין. שנים מחסידיו הידועים שהיו עמו כל ימי חליו וליווהו בחייו והם: נתנאל ראדזינער ור' ליבל רוזן התחילו להשתדל להשיג את הרשיון הדרוש מהשלטונות וכשנתקלו בקשיים נגשו אל הנפטר

שהיה מוטל על הרצפה ואמרו: „עשינו כל מה שבכוחנו להשיג רשיון ולא עלתה בידנו, ואם רצון כבוד קדשו להיות ליד אבותיו הקדושים, ישתדל כבוד קדשו בעצמו בדבר ויעזור לנו במאמצינו“. עברו שלשה ימים עד שסוף סוף אחרי מאמצים נוספים הושג הרשיון. עשו לו „טהרה“ ואחרי זה הובילוהו למקוה זמנם הכניסו את גופתו לארון, נתנוהו בקרון מיוחד של הרכבת ונסעו אתו עד תחנת הגבול בפולין. שם חכו לו אלפי אנשים מחסידיו. כשהגיע הקרון עם ארונו של הנפטר לתחנה פרצו כל המון החסידים בבכי קורע לב עד השמים והתאספו מסביב לקרון. ראש התחנה שלא הצטיין באהבת ישראל, בשמעו את הבכי המר, נתק את הקרון משאר קרונות הרכבת. הדבר היה ביום חמשי, והיתה סכנה שהקרון ישאר בתחנה עד אחרי השבת. והתחילו החסידים שוב להשתדל לפני מנהל התחנה שלא יעכב את הקרון, עד שנאות להם וחזר וחברו לשאר הקרונות. וכך נסע הקרון עם הארון עד תחנת „גארבטקה“. גם פה חכו לארון אלפי חסידים. מכאן נשאו החסידים את הארון על כתפיהם עד קוזניץ, מרחק של חמשה עשר קילומטרים, בלוי'ת אלפי אנשים. בהגיע הארון לקוזניץ על כתפיהם של החסידים אשר התחלפו לארך הדרך, באו לקראתו כל יהודי קוזניץ, אנשים ונשים וטף. כולם יצאו לחלק את הכבוד האחרון לרבם האהוב שמת בנכר וללוותו למקום מנוחתו. וגם הגויים בכו על מותו של ה„ראבין הקדוש“.

כשהכניסו את הארון לאהל „המגיד“ היו שם כבר ארבעה קברים צפופים זה לזה של ארבעה דורות. הקבר

הראשון של „המגיד“, השני — של ר' משה אליקים, השלישי — של ר' אלעזר, הרביעי — של ר' יחיאל יעקב, וכמעט שלא היה מקום בעד קבר חמישי. אבל כשהתחילו לחפור תחת הכותל, מצאו עוד מקום והטמינו את הצדיק ר' ירחמיאל משה, שם על יד אבותיו הקדושים.

הוא נפטר ב"ג אלול תרס"ט במלאת לו ארבעים ותשע שנים. על מצבתו חרתו:

אמונת צדיקים נטע בתוכנו
ללכת בדרכי החסידים כל ימינו
משה זכה וזיכה רבים מעדתנו
שש לעשות צדקה לאביונינו
החזיק ישיבת א"י צבי חמדתנו.⁴

השאר אחריו שלשה בנים וארבע בנות.

בנו הבכור ר' אהרן יחיאל ירש את מקומו אחריו. הוא היה בן עשרים בפטירת אביו (נולד בתרמ"ט). ונעשה אדמור"ם של חסידי קוזניץ. האדמו"ר הצעיר הזה התמסר בעיקר לדור הצעיר שהתרחק מן היהדות, והתפרסם בכל פולין בדרכיו המיוחדים שבהן משך את הנוער וקרבים ליהדות. רבים מחסידיו היו בתחלה חפשיים בדעות ופורקי עול תורה ומצות ובהשפעת אישיותו המקסימה חזרו בהם. כן היה ידוע בנגונו הערבים שהפליא לנגן בכנור, ירושת אביו הצדיק ר' ירחמיאל משה.⁵

אף פטירתו היתה מופלאה כחיייו. שנים אחדות לפני שהתחילה השואה הנאצית הוא עבר לאוטבוצק. כשהתחילו הנאצים להשתולל בפולין ולהוציא יהודים מן הגיטאות

והובילום לאושביץ וטריבליאנקה, הגיעה השמועה הרעה תזאת אל אזניו. אותה שעה כשבאו והודיעו לו כי מוציאים יהודים להורג ישב ולמד את שעורו בגמרא. הוא נזדעזע עד עומק נפשו לשמע הדברים. לבו התפלץ בו ואמר: אם כן למה לי חיים, מי יכול לשאת כל זאת? קם ונכנס לחדר השני וישב בכורסא והוציא את נשמתו בטהרה. היה זה בקיץ תש"ב. בן חמשים ושלוש היה בפטירתו.⁶

הבן השני, ר' אשר אלימלך, היה המגיד מריקא. הוא היה חתנו של האדמו"ר המפורסם מקלזושיבצינוב שבגליציה. גם הוא היה מצויין במעלותיו ומדותיו והותנו זקנו השתעשע בו וקראו „האתרוג שלי מבית המגיד הקדוש מקוֹזְנִיץ“.

בשואה הנאצית גם הוא נספה עם כל משפחתו, הי"ד. הבת מרת חנה גולדה נהרגה בהפצצת ורשה בשעה שמסרה את נפשה בצאתה להביא פצועה לבית החולים. הבת השניה מרת רחל חיה מרים, עם בעלה האדמו"ר מפיאסעצנא וכל משפחתם נספו בידי הנאצים.⁷

נשארו לפליטה ויבדלו לחיים: הבן הצעיר האדמו"ר ר' ישראל אלעזר הופשטיין כעת גר בארצות-הברית. היה מראשי המיסדים של „כפר חסידים“ בארץ. אחרי השואה הנאצית הוציא ניצולים רבים משארית הפליטה שבמחנות ועזר לסידורם.

בת אחת הרבנית הסופרת מלכה שפירא אשת הרה"צ ר' אברהם אלימלך שפירא, נצר לבית גרודזיסק, שהוציא לאור וערך את ספרי אבותיו: „משנת חכמים“ מאדמו"רי קרלין, ו„אמונת ישראל“ לאביו האדמו"ר ר' ישראל

מגרודזיסק, ובראש כל ספר כתב הקדמה. הם מחלוצי בית האדמו"רים של קוזניץ וגרודזיסק שעלו ארצה ומתגוררים כעת בירושלים.

והבת הצעירה מרת חוה שפירא, אשת הרב שלום שפירא, הם מראשוני המתישבים של „כפר חסידים" ומיסדיו.

מקורות וציונים

המגיד מקוזניץ

- 1 מ. ולדן : נפלאות הרבי ע' 24. 2 שפתי קדש ע' 7. 3 שם ע' 5. 4 פאר ישראל ע' 1. 5 שפתי קדש ע' 6. 6 פאר ישראל ע' ז', וגם עשר אורות סי' טו. 7 עגונת ישראל בסוף ס' בית ישראל להמגיד מקוזניץ. 8 שו"ת מטעמי יצחק, בהקדמה. 9 עשר אורות ע' 71. 9א שפתי קדש ע' 5. 9ב שם ע' 11. 9ג שם ע' 10. 9ד שם, שם. 9ה שם, שם. 10 עבודת ישראל פ' דברים. 10א נר ישראל דף לט. 11 מרקוס : חסידות ע' 112. 12 עשר אורות ע' לט. 13 שפתי קדש ע' 9. 14 פאר ישראל ע' ט'. 15 שם ע' י'. 16 שם ע' כג. 17 עשר אורות ע' 81. 18 בסוף ס' עבודת ישראל. 19 פאר ישראל ע' י'. 20 שם ע' יא. 21 שם ע' יב. 22 תועפות ראם ע' 55—56. 23 עשר אורות ע' 74. 24 שם ע' 79. 25 אבות ישראל פ"ב. 26 עבודת ישראל אבות פ"ג. 27 שם פ"ג. 28 עבודת ישראל פ' שלח. 29 שם, שם. 30 שם, פ' בראשית. 31 אבות ישראל פ"ד. 32 שם, שם. 33 שם, שם. 34 שם, שם. 35 שם פ"ב. 36 שם, שם. 37 עבודת ישראל פ' שמיני.

- 38 עבודת ישראל ליקוטים. 39 שם, פ' פרה. 40 שם, פ' שלח.
 41 שם, פ' שמיני. 42 שם, שבועות. 42א שפתי קדש ע' 12.
 43 דברים ערבים ע' כח. 44 עשר אורות ע' 74. 45 שם ע' 80.
 46 שם, שם. 47 המגיד מאת מ. צ. רבינוביץ ע' 100. 48 שפתי
 קדש ע' 13. 49 עשר אורות ע' 80. 50 פאר ישראל ע' כה.
 51 עשר אורות ע' 80. 52 שו"ת הרי"ם אה"ע סי' לו.

האדמו"ר ר' משה אליקים בריעה

פרק א

- 1 ספרן של צדיקים. 2 בית אהרן ע' קמה. 3 בת עין ע' סז.
 4 שיחות חיים ע' 56. 5 שם ע' 46. 6 שם, שם. 7 חסידות
 למרקוס ע' 248. 8 שם ע' 178. 9 קהלת משה פ' ויצא.
 10 דעת משה, תצא. 11 באר משה, שביעי של פסח. 12 דעת
 משה, ר"ח שבט. 13 בינת משה, ויקרא. 14 שיחות חיים ע'
 56. 15 קהלת משה פ' האזינו. 16 שם, לקוטים. 17 שם,
 פ' ויחי. 18 דעת משה, יום כפור. 19 בינת משה, חנוכה.
 20 באר משה, חיי שרה. 21 שם, בראשית. 22 שם, שם.
 23 קהלת משה, ויקרא. 24 שם, לקוטים. 25 דעת משה, לך.
 26 שם, משפטים. 27 באר משה, ויחי. 28 דעת משה, תולדות.
 29 בינת משה, בא. 30 ויחל משה, תהלים. 31 באר משה,
 מסות. 32 שיחות חיים ע' 45. 32א מאיר עיני הגולה סי' פד.
 33 שיחות חיים ע' סז. 34 דעת משה, שופטים.

פרק ב

- 1 היהודים בורשה מאת שצקי ח"א ע' 236. 2 שם ע' 239. 3 שם
 ע' 242. 4 שם ע' 245. 5 שם ע' 247. 6 באר משה,
 יום כפור. 7 שם, הושענא רבא. 8—14 שם, שם. 15 קהלת
 משה, לקוטים. 16 באר משה, שמיני. 17 שם, תזריע.
 18 שם, בהר. 19 דעת משה, עקב. 20 באר משה, שמיני עצרת.

הרבנית פערעלע שפירא

- 1 גוטע יידן אין פוילען מאת פיינקינד ע' 191. 2 שיחות חיים ע' 8.
3 תולדות הנפלאות ע' 4. 4 שם ע' 5. 5 שם, שם. 6 שיחות
חיים ע' כו. 7 תולדות הנפלאות סי' צ. 8 שם, סי' צא.

ה"שרף" ממוגילניצא

פרק א

- 1 תולדות הנפלאות סי' יא. 2 שיחות חיים ע' כו. 3 תולדות
הנפלאות סי' יג. 4 שם סי' יד. 5 שם סי' יט. 6 שם
סי' כ. 7 שם סי' כב. 8 שם סי' כו. 9 שם, שם.

פרק ב

- 1 תולדות הנפלאות סי' כג. 2 שו"ת הרי"ם אה"ע סי' כד. 3 שאול
גינבורג: היסטארישע הערק ח"א ע' 301—305. 4 שיחות חיים ע'
5. 8 תולדות הנפלאות ע' 12, שיחות חיים ע' 15. 9 שיחות
חיים ע' 18. 10 תולדות הנפלאות סי' לב. 11 שם סי' לג.
12 שם סי' לד. 13 שם, שם. 14 שם סי' לה. 15 שם
סי' לו. 16 דברי אלימלך, פורים.

פרק ג

- 1 תולדות הנפלאות סי' לו. 2 שם, סי' לח. 3 שם, סי' מ.
4 שם סי' מא. 6 שם סי' נג. 7 מפי החסיד ר' יעקב
קפליושניק. 8 אמת ליעקב, פ' האזינו. 9 תולדות הנפלאות
סי' מד. 12 שם סי' ע. 13 אור פני יצחק מאת פייגנבוים,
קונטרס אחרון. 14 שיחות חיים ע' כח. 15 שם ע' כט.
15א אמרי אלימלך, בראשית. 15ב שם, פ' בא. 16 להב אש
ע' סז. 17 גוטע יידן אין פוילען ע' 255. 17א מפי החסיד
הישיש ר' יעקב יצחק שפירא נ"י בתלאביב, נכד ה"שרף". 18 תולדות
הנפלאות סי' עא. 19 שם סי' עב. 20 שם סי' עג. 21 שם

סי' עה. 22 שם סי' עט. 23 דברי תורה מאת החסיד ר' משה נוסכויים ע' כג.

פרק ד

1 שיחות חיים ע' י. 1א מפי ידידי ר' לייב ביין נ"י. 2 מכתבים בענין ישוב א"י. 2א תולדות חכמי ירושלים ח"ג ע' 271.

פרק ה

1 הקדמה לס' אמת ליעקב. 2 מפי ר' יעקב קפליושניק. 3 דברי אלימלך פ' משפטים. 4 מפי ר' יעקב קפליושניק. 5 שיחות חיים ע' 23. 6 שם, ע' 24.

פרק ו

1 תולדות הנפלאות סי' סו. 2 שם, שם. 3 שם סי' פט. 4 שם סי' צט. 5 שם סי' צד. 6 שם צג-צו. 7 שיחות חיים ע' 24. 8 שם ע' 25. 9 שם סי' צו. 10 שם סי' צח—ק. 11 מפי הרה"צ ר' אלימלך שפירא שליט"א.

האדמו"ר ר' אלעזר

1 שיחות חיים ע' טו. 2 ספרן של צדיקים מערכת ר' אלעזר סי' טז. 3 שיחות חיים ע' 30. 4 שם ע' ה. 5 ספרן של צדיקים סי' ז. 6 שם סי' ט. 7 שם סי' ב. 8—13 לקוטי מהר"א. 14 גן הדסים. 15 ויקהל שלמה. 16 שם.

האדמו"ר ר' יחיאל יעקב

1 ספרן של צדיקים, מערכת ר' יחיאל יעקב סי' ד. 2 שם סי' י. 3 שם סי' ו. 4 שם סי' יא. 5 שם סי' ח. 6 שם סי' א. 7 שם סי' ט. 8 שם סי' ב. 9 שם סי' ז.

האדמו"ר ר' ירחמיאל משה

פרק א

- 1 ספרן של צדיקים, מערכת ר' ירחמיאל משה סי' יז. 1א מפי בתו הרבנית מלכה שפירא. 2 ספרן של צדיקים סי' יח. 3 שם סי' כט. 3א מפי ר' יעקב קפליושניק. 4 ספרן של צדיקים סי' כז. 5 מפי הרבנית הנ"ל. 6 ספרן של צדיקים סי' כה. 7 מפי ר' יעקב קפליושניק. 8 ספרן של צדיקים סי' מד. 9 מפי הרה"צ ר' אלימלך שפירא. 10 העתק המכתב נמצא בידי הנ"ל. 11—12 מפי הרבנית מלכה שפירא.

פרק ב

- 1 ספרן של צדיקים סי' מ—מא. 2 שם סי' מב. 3—6 מפי ר' יעקב קפליושניק. 7—8 מפי הרבנית מלכה שפירא. 9 גן הדסים. 10 ספרן של צדיקים סי' ב. 11—12 מפי הרבנית. 13 ספרן של צדיקים סי' ב. 14 מפי הרבנית. 14א אמרי אלימלך, פ' וירא. 15 מפי ר' יעקב קפליושניק. 15א מפי הרבנית. 16א מפי ר' יעקב קפליושניק. 16—17 מפי הרבנית. 18 ספרן של צדיקים סי' כג. 19 שם סי' יא. 20—23 מפי הרבנית. 24—25 מפי ר' יעקב קפליושניק. 26 מפי הרבנית. 27—28 קפליושניק.

פרק ג

- 1—2 מפי הרבנית. 3—4 מפי ר' יעקב קפליושניק. 5 מפי הרבנית.

פרק ד

- 1 ספרן של צדיקים סי' לא. 2 מפי הרבנית. 3 ספרן של צדיקים סי' לא. 4 שם, שם. 5 מפי הרבנית. 6 עתון הצופה מכ"ג שבט תש"ג. 7—8 כל הפרטים על הבנים והבנות מפי הרבנית מלכה שפירא.

מפתח השמות

א

"אברהם" המלאך כד

"אברהם קליסקר כד

"אברהם יהושע העשיל מאפטא

יא, כ, צד, צה, צו

"אברהם דוב מאוברוטש נד

"אברהם יעקב מסדיגורה קה, קיח

"אברהם מ"מ מפשיסחא כא

"אביעזרי זליג שפירא אב"ד

גרעניץ כ, מו, פא, פו

"אביעזרי זליג שפירא בנו של

"השרף" קה, קיח

"אברהם יהושע העשיל ממוגילניצא

קיט

"אברהם אלחנן חתנו של "השרף"

קיט

"אבנר ביננטל נ"י קעב

"אברהם אלימלך שפירא אדמו"ר

מגרודזיסק שליט"א קיז, קעט

"אהרן "הגדול" מקארלין כד

"אהרן בר' מאיר מבריסק בעל

"מנחת אהרן" יט

"אהרן בעל "בית אהרן" קמה, קמו,

קנ, קנב, קנח, קס

ר' אהרן יחיאל מקונויץ קעא

ר' אהרן מרקוס לג

ר' אלימלך מליונסק יא, כד, כה, מט,

נה, סה, פג, פד, צב, קטו

ר' אלעזר, בנו של הרבי ר' אלימלך

מליונסק נה, סה

ר' אליעזר הלוי איש הורביץ

מטארניגרוד נב

ר' אלעזר אב"ד פולטוסק כג

ר' אריה ליב ליפשיץ מוישניצא נ

ר' אשר מסטולין מה, קטו, קטז,

קמה, קנ

ר' אשר אלימלך קעט

ר' אלעזר דב מקונויץ בעל "ספרן

של צדיקים" קנז

אדם טשארטוריסקי כה

אלכסנדר הראשון עב

ב

ר' ברוך הרב מטורוב קמו, קע

בערעלע, בן הצדיק מבלענוב פב

הרבנית ברכה חיה, בת הצדיק

מחנטשין קטו

הרבנית ברכה צפורה גיטל, בא

הצדיק מלויעוו קנא

ד

ר' דב בר המגיד ממזריטש כג, כה,

כה, פט, קיח

ר' דב בריש הכהן כץ יח

ר' דוד משה הצדיק מטשורטקוב

קנד

ר' דוד מלויביטש קיד

ו

ר' וולף מיכל הכהן עג

ז

ר' זאב קיציס טו

ר' זאב וולף יט

ר' זאב מיוזפוב צח

ר' זושא מהאניפולי מ, נה, סג, סד,

עז, עט

ח

ר' חיים הלברשטם מצאנז קלז

ר' חיים דוד הרופא מפיעטרקוב קכה

ר' חיים מאיר יחיאל מגרודזיסק קטו

ר' חיים וולף קפלושניק קסח, קעב,

קעג

הרבנית חנה גולדה קעט

י

ר' יהודה ליב הכהן מהאניפולי נד

ר' יהודה הורביץ ממעליץ קיט

ר' יוסף אונגר עא, צו, קכה

ר' יוסף שאול נתנוזן קלו

ר' יוסף מניישטט קכב, קלה, קלח

ר' יחזקאל מקוזמיר קה

ר' יעקב יצחק "החווה" מלובלין

יא, כה, כו, כז, מה, מח, מט,

נו, פד, פח, פט, צג

ר' יעקב יצחק "היהודי" מפשיסחא

צא, צג, ק

ר' יעקב יצחק מבלנדוב קיב, קיג,

קכד

ר' יעקב מקולבסוב קכו

ר' יעקב אריה מרדזימין לא

ר' יעקב יצחק מביאלא קנד

ר' יעקב דוד מאמשינוב קכד

ר' יעקב יצחק אבד"ק סאבין צד

ר' יעקב יואל עא

ר' יעקב משה מושקאט כג

ר' יצחק מחרקי צב, קז, קיב, קיט

ר' יצחק מאיר אלתר מגור מה, נ,

נא, נו, נה, צ, צא, צב, קיט, קכו

ר' יצחק הלוי הורביץ בעל "מטעמי

יצחק" יט

ר' יצחק אברהם כץ יח

ר' יצחק איזיק הלוי הרצוג קיז

ר' יצחק מקוזניץ צד

ר' יצחק אלחנן מקובנה קמט

ר' יצחק שלמה עב

ר' יקותיאל אריה קמלהר לב

ר' ירחמיאל מפשיסחא קטו

ר' ישראל בעש"ט יא, יב, טו, טז,
עט, פח, צד, צה
ר' ישראל מרוזין מח, ק, קה, קיד,
קיה, קכט
ר' ישראל מפלוצק כד
ר' ישראל מפיקוב מו
ר' ישכר עא
ר' ישכר בר מראדושיץ נ, קיט
ר' ישעיה מפשדבורו צג, קכח
ר' ישעיה מושקאט כג, נ, סט, קיט,
קמד
ר' ישראל אלעזר אדמו"ר שליט"א
מקונניץ קעח
ר' ישראל "הינוקא" מסטולין קנא
ר' ישעיה שפירא קטו, קנד
ר' ישראל האדמו"ר מגרודזיסק,
קטז, קיז, קסא, קסב, קסד,
קסה, קסו
ר' יעקב נתן ויסמן, הרב מטורוב
קמז—קמט
ר' ישראל האדמו"ר ממודזין קסט

ג

ר' נחום מטשרנוביל נד
ר' נחמן מברסלב נב, קכז
ר' נפתלי צבי מרופשיץ ג, קיט
ר' נתן דוד משידלובצי קכא, קכה,
קמה, קנד
ר' נח שמואל ליפשיץ אבד"ק טורבין
נב, סט

ל

ר' לוי יצחק מברדיטשוב כד, כז—לב,
מב, מו, מח, נג, פז, קטו
ר' ליבוש חריף מפלוצק ע
ר' לייבל רוזן קעו
מ
ר' מאיר מפרמישילן מג, קיג, קנה

ק

ר' קלמוש אדמו"ר מפיאסעצנא קטו,

קטו

ר

הרבנית רחל חיה מרים, אשת
האדמו"ר מפיאסעצנא קטו

ש

ר' שניאור זלמן מלאדי כג, כד, נד
ר' שבתאי, אביו של המגיד מקוונץ
יב—ב

ר' שלום מבעלז נ
ר' שמעלקא הורביץ כא—כג
ר' שמואל לנדא, בן ה"נודע ביהודה"
נו

ר' שמואל זאוויל עא
ר' שמחה יאיר מביאלובזיק קנד
הרבנית שרה דבורה בתו של ר'
אלימלך מגרודזיסק קמג, קמד, קנא,
קסד, קסה

ר' נתקי שפיגלגלס בעל "מאורות

נתן" סט

ר' נפתלי הערצקי חיים מלודז קטו
הרבנית נחמה פייגא, בתו של ר'
אשר מסטלין קטו

פ

ר' פנחס הורביץ בעל "הפלאה" כג,
מט

ר' פנחס מקוריץ כד
ר' פנחס מקינצק קנד
פערעל, אמו של המגיד מקוונץ יב,
יד

פוטוצקי מה
פוניאטובסקי מה

צ

ר' צבי הירש מדינוב נ
ר' צבי הירש מזדיטשוב נ
ר' צבי הירש מרומנוב קה